Верховний
Суд

Верховний Суд у цифрах і фактах за 2023 рік

Зміст

Вітальне слово Голови Верховного Суду 3
Вступ 5
Про Верховний Суд 19
Загальна статистика 22
Ключові рішення Верховного Суду 27
Рішення Великої Палати Верховного Суду 27
Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція) 41
Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція) 53
Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція) 72
Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція) 83
Систематизація та оприлюднення судової практики 94
Діяльність Пленуму Верховного Суду 96
Законопроєктна робота 106
Науково-консультативна рада при Верховному Суді 110
Апарат Верховного Суду 116
Міжнародна діяльність 124
Комунікаційна діяльність 138
Портал сучасного права Supreme Observer 173
Викладацька, просвітницька та наукова діяльність 175
На захисті України: як Верховний Суд долучився до оборони країни та допомоги армії 195
Соціальні ініціативи 199

Вітальне слово Голови Верховного Суду

Вже майже два роки на теренах нашої держави триває неспровокована агресивна повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією. У цей надскладний для країни час перед судовою системою постали безпрецедентні виклики, організація роботи судів зазнала певних коректив, утім, судова влада адаптувалася до нових реалій, а її пріоритети залишилися незмінними – забезпечення верховенства права та належного судового захисту тих, чиї права, свободи чи інтереси були порушені.

Разом із тим зусилля судової системи і Верховного Суду зокрема були спрямовані й на наближення реалізації стратегічної мети нашої держави – набуття членства у Європейському Союзі. Наполеглива та невпинна робота над адаптацією національної правової системи до європейських цінностей і стандартів попри все лише набирала обертів та набувала дедалі більших масштабів.

У 2023 році одними з найскладніших викликів, поряд із гострим кадровим голодом і водночас суттєвим збільшенням кількості звернень до судів порівняно з попереднім роком, стали нові категорії справ, пов'язаних із війною.

У кримінальній юрисдикції – це кримінальні провадження щодо воєнних і військових злочинів, а також злочинів проти основ національної безпеки. У цивільному та господарському судочинстві – справи щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок війни, а в адміністративному – спори, пов'язані зі статусом ВПО та осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії, спори, що стосуються проходження військової служби, соціальних виплат і санкцій, накладених РНБО на фізичних та юридичних осіб, що допомагають державі-агресору.

Однак на тлі цих труднощів і безпекових загроз судова система продемонструвала свою стійкість та готовність працювати на межі можливостей, даючи впевненість усім, хто звертається до суду, що в цій державі правосуддя здійснюється по-європейськи вже зараз.

Це стало можливим насамперед завдяки героїчним зусиллям воїнів, котрі вже не один рік захищають Україну і виборюють для нас можливість жити у вільній, демократичній та правовій державі. Неможливо переоцінити й підтримку наших міжнародних партнерів, які надавали необхідну Україні експертну, технічну, військову та гуманітарну допомогу.

Щиро дякую всім суддям і працівникам апаратів судів, котрі за будь-яких обставин залишаються відданими своїй справі та докладають максимум зусиль для того, щоб забезпечити право кожного на справедливий судовий захист.

Голова Верховного Суду
Станіслав Кравченко

Вступ

Другий рік повномасштабної війни росії проти України. Шостий рік діяльності Верховного Суду. 2023-й, безумовно, був складним як для всієї держави, так і для судової системи України зокрема. Трагічні наслідки ракетних атак, постійна загроза обстрілів, блекаути, часті сигнали повітряної тривоги, вимушене переміщення громадян усередині країни та виїзд українців за кордон у пошуках порятунку від війни, неможливість здійснення правосуддя на тимчасово окупованих територіях України та у прифронтових зонах, знищені й розграбовані приміщення судів…

Ці та безліч інших викликів минулого року, спровокованих державою-агресором, значно ускладнили роботу українських судів. Проте попри всі труднощі судова система України продовжувала виконувати покладені на неї функції зі здійснення правосуддя та забезпечення захисту прав і свобод людини. І як найвищий суд у системі судоустрою України провідну роль у цих процесах відігравав Верховний Суд.

Для Верховного Суду 2023-й став насамперед роком значних кадрових змін. Так, 26 травня 2023 року на засіданні Пленуму ВС Головою Верховного Суду строком на чотири роки було обрано Станіслава Кравченка.

У травні 2023 року Верховний Суд очолив Станіслав Кравченко

У лютому минулого року збори суддів Великої Палати Верховного Суду обрали Віталія Уркевича Секретарем ВП ВС строком на три роки. До того ж за 2023 рік склад ВП ВС оновився наполовину.

Секретарем ВП ВС став Віталій Уркевич, 15 лютого 2023 року

Вченим секретарем Науково-консультативної ради при Верховному Суді було обрано Олега Ткачука, доктора юридичних наук, доцента, суддю ВП ВС. Касаційний кримінальний суд у складі ВС очолив Олександр Марчук, а посаду його заступника довірили Наталії Антонюк.

У березні 2023 року вченим секретарем НКР при ВС було обрано Олега Ткачука

Збори суддів ВС у ККС обрали головою ККС ВС Олександра Марчука строком на чотири роки, 19 червня 2023 року

У вересні 2023 року збори суддів ВС у ККС обрали Наталію Антонюк заступником голови ККС ВС

Ще одна важлива кадрова подія минулого року – обрання заступника Голови Верховного Суду. 6 жовтня 2023 року під час чергового засідання Пленуму ВС на цю посаду строком на чотири роки обрали Олександра Мамалуя.

У жовтні 2023 року посаду заступника Голови ВС обійняв Олександр Мамалуй

Ключові кадрові зміни торкнулися й Апарату Верховного Суду: у червні минулого року керівником Апарату ВС було призначено Віктора Капустинського, а його першим заступником – Расіма Бабанли.

У 2023 році Апарат ВС очолив Віктор Капустинський, а першим заступником керівника Апарату став Расім Бабанли

Протягом 2023 року 24 судді Верховного Суду пішли у відставку: судді ВС у Касаційному адміністративному суді Тетяна Анцупова, Олександр Золотніков, Лариса Мороз, Тетяна Чумаченко, Олена Калашнікова, Надія Данилевич; судді ВС у Касаційному господарському суді Людмила Стратієнко, Ніна Ткаченко, Валерій Суховий, Володимир Селіваненко, Лілія Катеринчук; судді ВС у Касаційному кримінальному суді Тетяна Шевченко, Микола Лагнюк, Сергій Слинько, Валентина Щепоткіна, Володимир Британчук, Тетяна Матієк, Сергій Стороженко; судді ВС у Касаційному цивільному суді Валентина Сімоненко, Світлана Штелик, Сергій Хопта, Віктор Стрільчук, Василь Яремко, Наталія Антоненко.

Навіть в умовах воєнних реалій та нестачі суддів Верховний Суд у 2023 році продовжив забезпечувати правосуддя. Минулого року ВС розглянув понад 86 тис. справ і матеріалів, що майже на 15,3 тис. більше, ніж у 2022 році.

Загалом за шість років роботи до Верховного Суду надійшло близько 580 тис. справ і матеріалів, майже 545 тис. з яких розглянуто.

Звісно, повномасштабна війна внесла корективи і в специфіку справ, які надходили на розгляд ВС упродовж 2023-го. Реагуючи на виклики воєнного часу, Верховний Суд формулював правові висновки в нових категоріях справ і проваджень та напрацьовував

практику щодо розгляду таких питань, як військові злочини, публічне заперечення війни, виправдовування збройної агресії та глорифікація російських загарбників, визначення юрисдикції вирішення спорів щодо реквізиції майна для військових потреб, умови призначення допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, порядок встановлення факту народження дитини на окупованій території тощо.

Протягом 2023 року Верховний Суд висловив важливі в умовах воєнного стану правові позиції

Активно Верховний Суд долучався і до роботи над законопроєктами, які стосуються глобальних питань, пов'язаних із майбутнім системи судоустрою України.

Зокрема, у серпні минулого року Пленум ВС звернувся до Верховної Ради України щодо необхідності доопрацювання законопроєктів про посилення відповідальності за корупційні злочини у сфері правосуддя та запровадження додаткових процедур для зміцнення довіри до судової влади. Пленум ВС, серед іншого, звернув увагу, що підхід законодавця стосовно посилення кримінальної відповідальності за корупційні

правопорушення лише у сфері правосуддя є вибірковим. Також у своєму висновку Пленум ВС акцентував, що пропоновані законопроєктами положення про проведення моніторингу роботи всіх суддів певного суду через дії одного судді та психофізіологічного опитування суддів із застосуванням поліграфа без належного законодавчого регулювання значною мірою порушують принцип незалежності судової влади і ставлять під сумнів можливість ефективного функціонування судової системи в Україні.

У 2023 році Пленум ВС звертався до парламенту з висновками щодо законопроєктів, які стосуються функціонування судової влади

Крім того, торік Пленум ВС звертався до Конституційного Суду України з поданнями щодо конституційності положення СК України про право одного з подружжя на утримання, п. 1 ч. 1 ст. 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та обмеження максимального розміру пенсії.

Пленум ВС протягом 2023 року неодноразово звертався до КСУ з поданнями щодо конституційності певних положень законодавчих актів

В умовах жорстокої неспровокованої збройної агресії рф проти нашої держави підтримка цивілізованої світової спільноти особливо цінна та необхідна для України. І Верховний Суд, цілком усвідомлюючи це, продовжував налагоджувати ефективне міжнародне співробітництво, зокрема в євроінтеграційному напрямі.

Одна зі знакових міжнародних подій 2023-го – участь Голови ВС Станіслава Кравченка в колоквіумі Мережі голів верховних судів Європейського Союзу, присвяченому обговоренню питань щодо забезпечення єдності судової практики та шляхів вирішення наявних у ній внутрішніх розбіжностей, а також у засіданні

Генеральної Асамблеї Мережі. Нагадаємо, що 14 жовтня 2022 року Верховний Суд отримав статус спостерігача в цій Мережі.

У листопаді 2023 року Голова ВС долучився до колоквіуму Мережі голів верховних судів ЄС та засідання Генеральної Асамблеї Мережі (м. Відень, Австрія)

Також наприкінці минулого року Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко виступив у Європейському парламенті на міжнародній конференції «Справедливість і відповідальність у війні росії проти України. Рекомендації та шлях уперед». Під час цього заходу було наголошено, що винні у вчиненні жорстоких злочинів проти українців мають бути притягнені до відповідальності як у межах судових процесів в Україні, так і із застосуванням міжнародних інституцій та механізмів.

На міжнародній конференції в Європарламенті обговорили механізми притягнення до відповідальності винних у вчиненні злочинів проти українців (м. Брюссель, Бельгія)

Важливі зустрічі з міжнародними партнерами України впродовж 2023 року відбувалися і в стінах Верховного Суду. Так, торік Голова ВС Станіслав Кравченко обговорив із послами країн «Великої сімки» (G7) і Головою Представництва ЄС в Україні роботу судів в умовах війни, нові категорії справ про воєнні злочини та питання відновлення довіри до Верховного Суду.

Зустріч Голови ВС з послами G7, липень 2023 року

У червні 2023-го питання щодо судового розгляду справ, пов'язаних із воєнними злочинами, були темою зустрічі Голови ВС Станіслава Кравченка з делегацією надійного партнера Верховного

Суду – Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. А в жовтні Верховний Суд приймав делегацію суддів Сполучених Штатів Америки.

Голова ВС обговорив із представниками БДІПЛ напрями подальшої співпраці

Зустріч суддів ВС з делегацією суддів США: американські судді відзначили наполегливу роботу судової системи України в надскладних умовах воєнного стану

Окрім цього, минулого року в межах розширення міжнародної співпраці, впровадження проєктів щодо підтримки дотримання в Україні прав людини, демократії і верховенства права, а також розроблення подальших кроків на шляху України до вступу в ЄС Голова ВС Станіслав Кравченко провів робочі зустрічі з керівником Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи Крістосом Джакомопулосом, Головою Верховного суду Нідерландів Дінеке де Грот, Послом Європейського Союзу в Україні Катаріною Матерновою, Головою Офісу Ради Європи в Україні Мачеєм Янчаком і Спеціальним представником Головування ОБСЄ – Координатором проєктів в Україні Марцелом Пешком.

Яскравим свідченням підтримки України та її судової системи у воєнний час став візит до Києва делегації Верховного суду Естонії на чолі з Головою ВС Естонії Віллу Кове в листопаді 2023 року. Судді ВС ознайомили естонських колег зі специфікою роботи ВС та розповіли про зумовлені війною виклики. Також у межах візиту делегація ВС Естонії відвідала Бородянський районний суд Київської області та Малинський районний суд Житомирської області, будівлі яких були зруйновані внаслідок російських обстрілів і бомбардувань. Побачивши жахливі наслідки агресії рф проти України та складні умови функціонування українських судів, Голова ВС Естонії запевнив у подальшій підтримці українського народу з боку естонців.

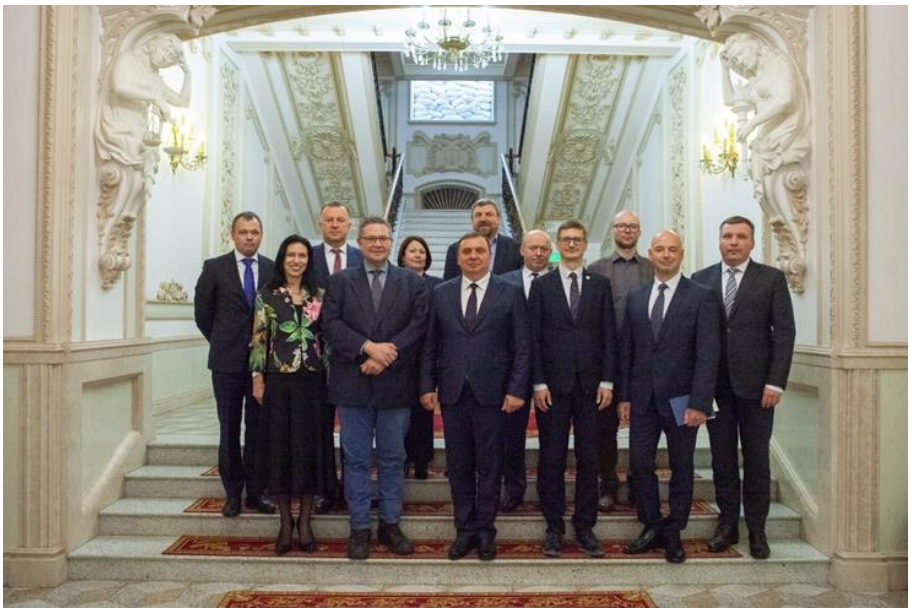

«Естонія є одним із найпослідовніших прихильників європейського вибору України», – Голова Верховного Суду під час зустрічі з делегацією ВС Естонії

Делегація ВС Естонії та представники Верховного Суду відвідали суди в Бородянці та Малині, які постраждали від ракетних обстрілів рф, листопад 2023 року

Необхідність створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії рф проти України, компенсація шкоди довкіллю, завданої внаслідок воєнних дій, механізми реагування на випадки сексуального насильства як прояву геноцидної політики держави-агресора, відшкодування збитків постраждалим від війни – протягом року судді ВС активно долучалися до обговорення цих питань на міжнародному рівні.

У 2023 році судді ВС брали активну участь в обговоренні нагальних питань разом зі світовою спільнотою

Також упродовж минулого року судді Верховного Суду переймали досвід іноземних колег, вивчали положення міжнародних договорів та практику міжнародних судів і трибуналів та ознайомлювалися з діяльністю європейських і американських судових органів. Мета таких навчальних візитів – узгодження практики національних судів з міжнародними стандартами судочинства й забезпечення ефективного розгляду проваджень щодо воєнних злочинів для подальшого притягнення російських загарбників до відповідальності.

Судді ВС взяли участь у міжнародній конференції щодо воєнних злочинів (м. Гаага, Нідерланди), квітень 2023 року

Реалізація права на соціальне забезпечення, єдність судової практики та інструменти її забезпечення: інформаційний візит суддів ВС до м. Вільнюс (Литовська Республіка), серпень 2023 року

Делегація ВС долучилася до роботи Міжнародної конференції «Роль судової влади у виконанні рішень Європейського суду з прав людини» (м. Рига, Латвійська Республіка), вересень 2023 року

У жовтні 2023 року судді ВС відвідали судові органи США

Протягом 2023 року судді та працівники Апарату ВС продовжували ефективну роботу в комунікаційній, просвітницькій, науковій і викладацькій сферах. Зокрема, Верховний Суд оперативно комунікував із громадськістю через офіційні онлайн-ресурси Суду, а також був відкритим у спілкуванні з медіа.

Керівництво ВС поінформувало про особливості правосуддя в умовах війни під час брифінгу, липень 2023 року

Голова ВС розповів про виклики функціонування судів в умовах війни та шляхи їх подолання у форматі відкритого інтерв'ю

Крім того, минулого року Верховний Суд у співпраці з партнерами та за підтримки міжнародних проєктів організовував наради, круглі столи й міжнародні конференції. На цих заходах представники ВС, інших державних органів, у тому числі судових, наукової спільноти, міжнародних організацій обговорювали такі нагальні питання, як способи забезпечення здійснення правосуддя в умовах воєнного стану; механізми захисту дітей від домашнього насильства; розвиток інституту медіації в Україні; розгляд корупційних і воєнних злочинів під час війни; відшкодування збитків, завданих війною; ефективне виконання рішень Європейського суду з прав людини тощо.

У 2023 році ВС неодноразово був співорганізатором обговорення нагальних питань здійснення правосуддя в умовах війни

Не припиняв Верховний Суд і діяльності щодо систематизації та оприлюднення судової практики ВС та ЄСПЛ у форматі тематичних і періодичних дайджестів та оглядів. Важливою в цьому напрямі роботи Суду й Апарату ВС стала публікація огляду практики Суду Європейського Союзу, адже забезпечення доступності знань про право Європейського Союзу, а також про практику Суду ЄС має вагоме значення в процесі євроінтеграції України.

Ще одне досягнення минулого року – розроблення нового IT-продукту для покращення комунікації Верховного Суду з юридичною спільнотою та громадськістю. У грудні ВС спільно з проєктом ЄС «Право-Justice» за експертної підтримки ОБСЄ презентував онлайн-ресурс Supreme Observer, що акумулює контент на юридичну тематику: новини щодо роботи судової системи, дайджести й огляди практики ВС та ЄСПЛ, презентації суддів, інтерв'ю представників судової влади, наукові-практичні й аналітичні статті та інші корисні матеріали. Окрім цього, у 2023-му відбулося оновлення Бази правових позицій Верховного Суду завдяки вдосконаленню інструментів пошуку релевантної практики ВС та ЄСПЛ.

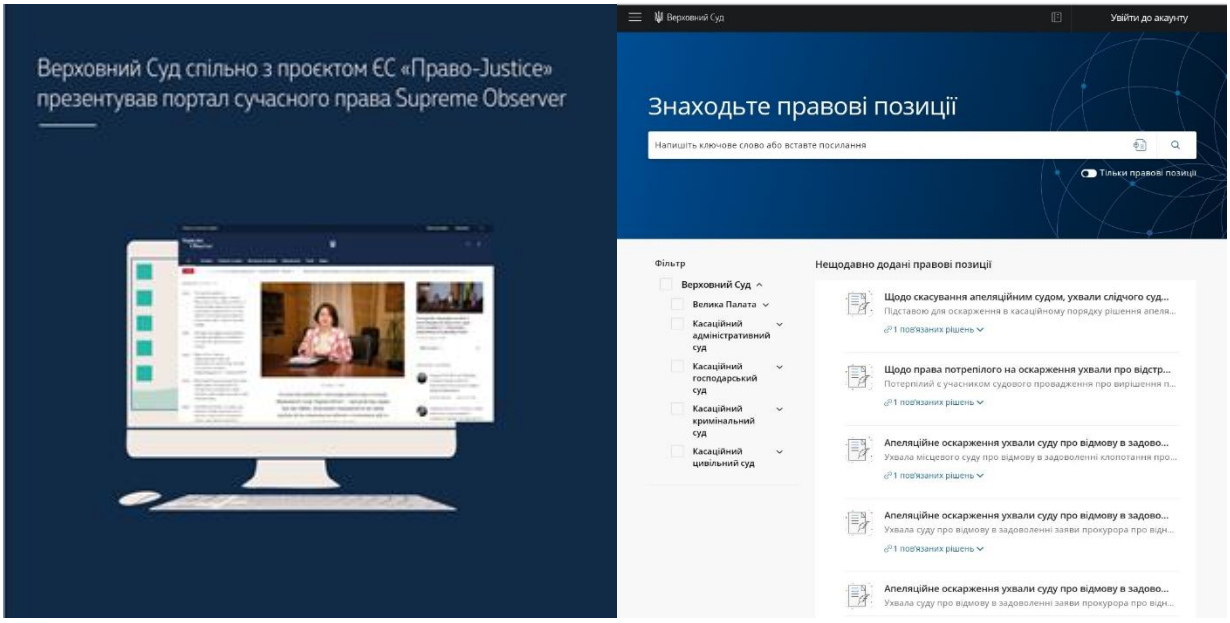

18 грудня 2023 року відбулася презентація порталу сучасного права Supreme Observer
та оновленої Бази правових позицій Верховного Суду

Найважливішими ж подіями 2023-го, другого воєнного року, для всієї судової системи нашої держави стали початок роботи Вищої ради правосуддя в оновленому складі та відновлення функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України після чотирирічної перерви. Поступове налагодження роботи цих ключових органів судової системи – значний крок на шляху до подолання гострої кадрової кризи, з якою судова влада стикнулася ще до початку повномасштабного вторгнення.

Тож для України загалом та судової системи зокрема минулий рік став роком важких випробувань, роком реагування на безпрецедентні виклики, роком адаптації до реалій війни. Водночас 2023-й був наповнений здобутками та результатами послідовної наполегливої праці на шляху до Перемоги. Детальніше про все це і про багато інших важливих подій шостого року діяльності Верховного Суду розкажуть цифри та факти, з якими пропонуємо ознайомитися на сторінках цього звіту.

Процесуальна структура Верховного Суду
154 судді

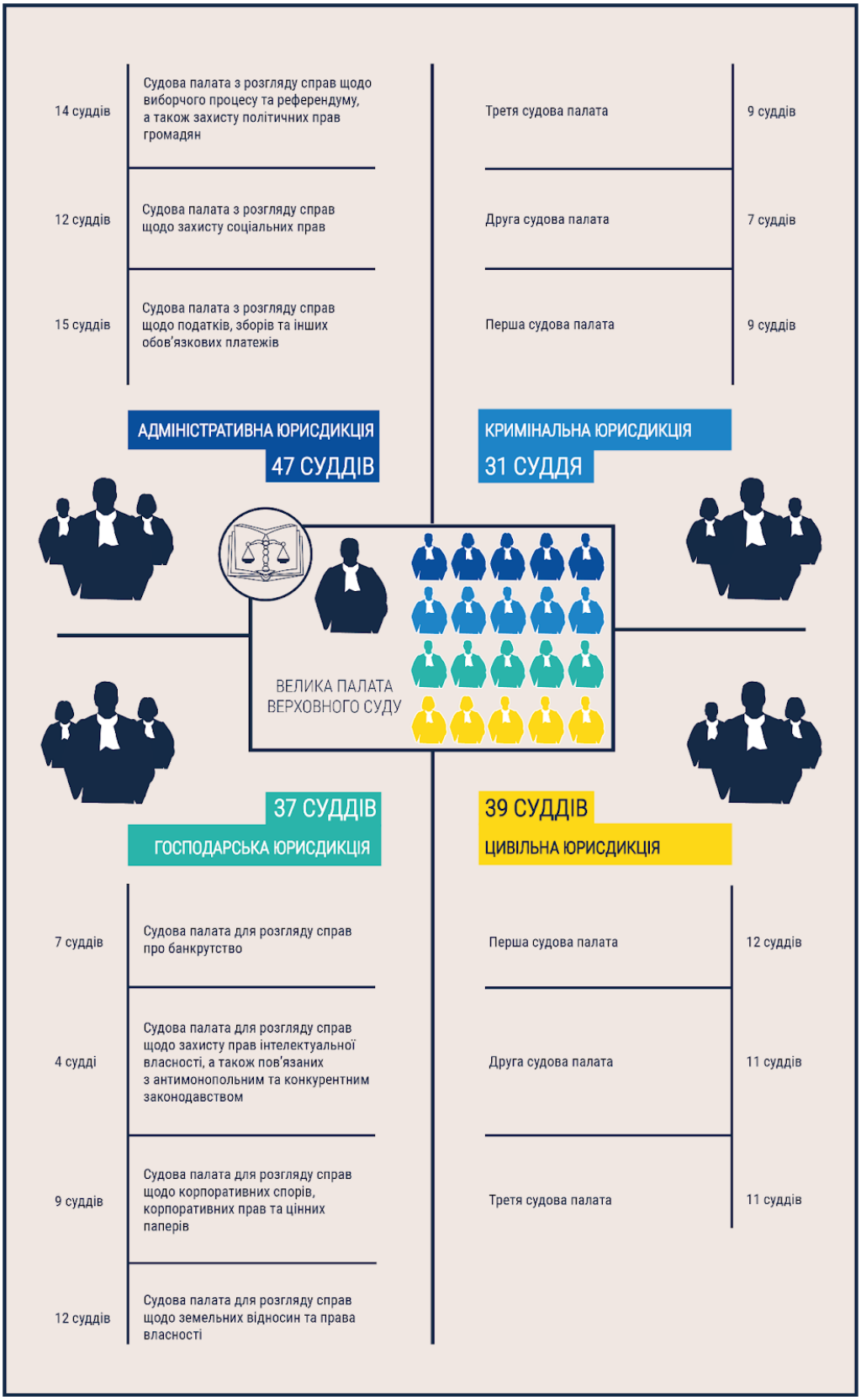

Портрет судді

154

СУДДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

60

94

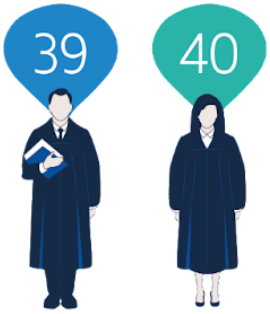

років

Наймолодші судді

66 суддів

КАНДИДАТИ НАУК

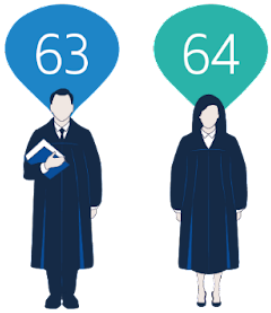

роки

Найстарші судді

29 суддів

ДОКТОРИ НАУК

Структура Апарату Верховного Суду

1235
загальна кількість посад

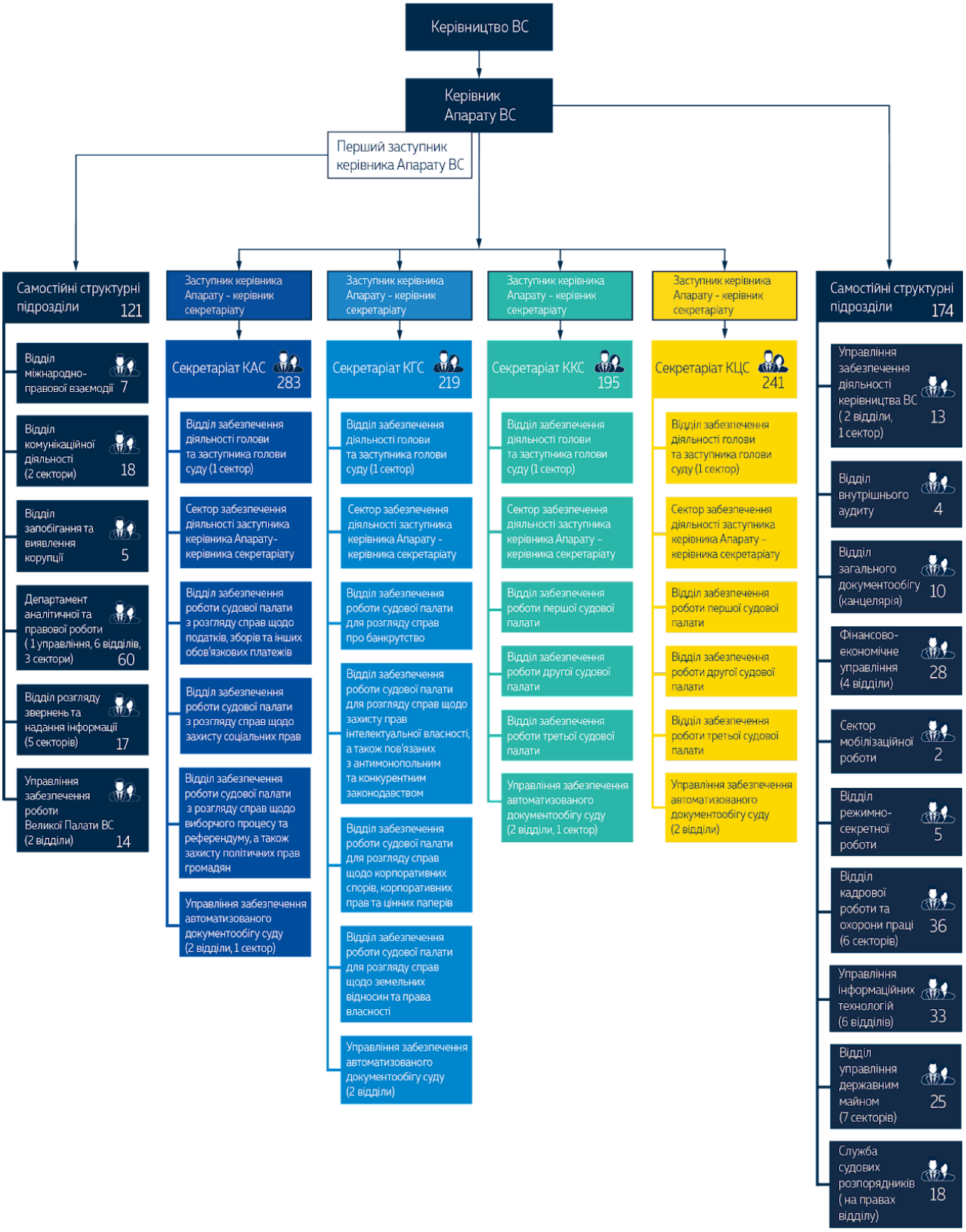

Загальна статистика

Надходження та розгляд справ і матеріалів з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2023 року

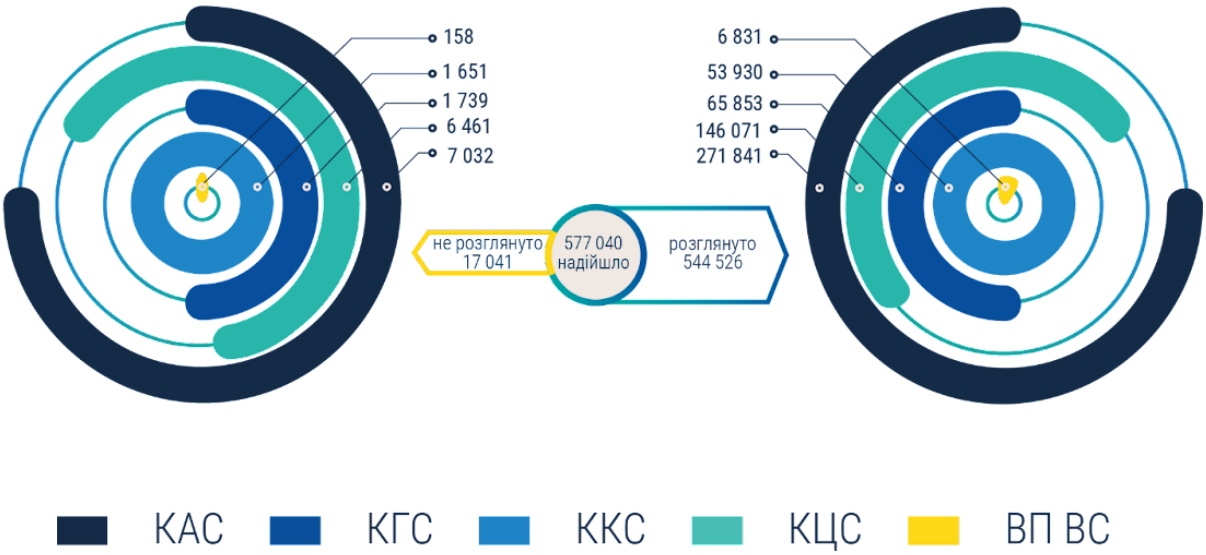

Загальні показники роботи з 15 грудня 2017 року по 31 грудня 2023 року

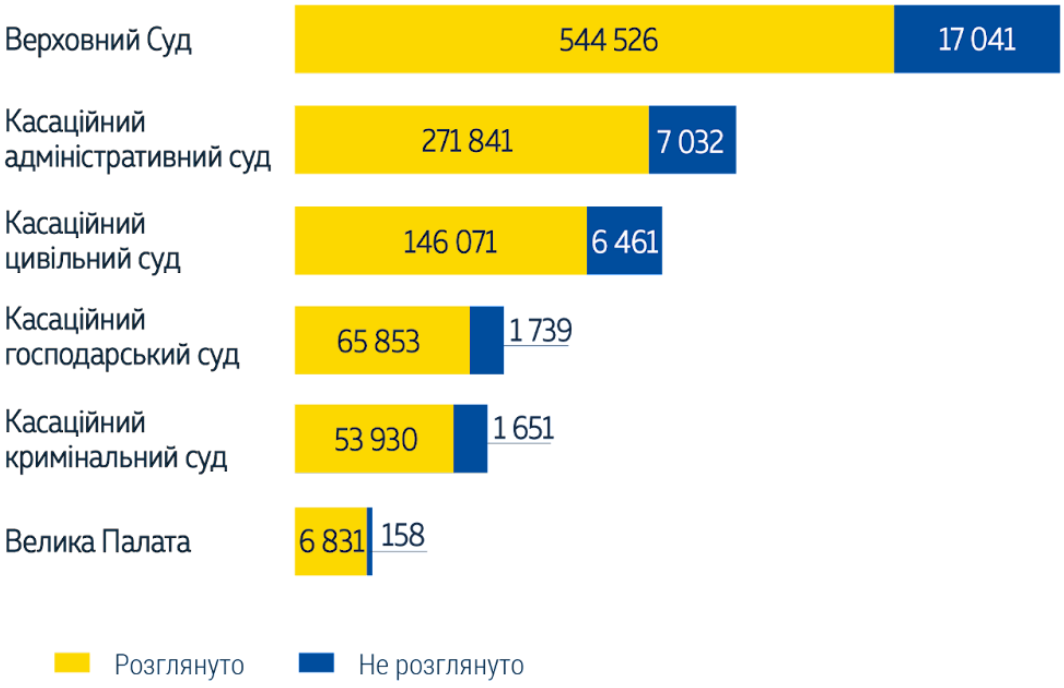

Надходження справ і матеріалів до ВС у 2018–2023 роках

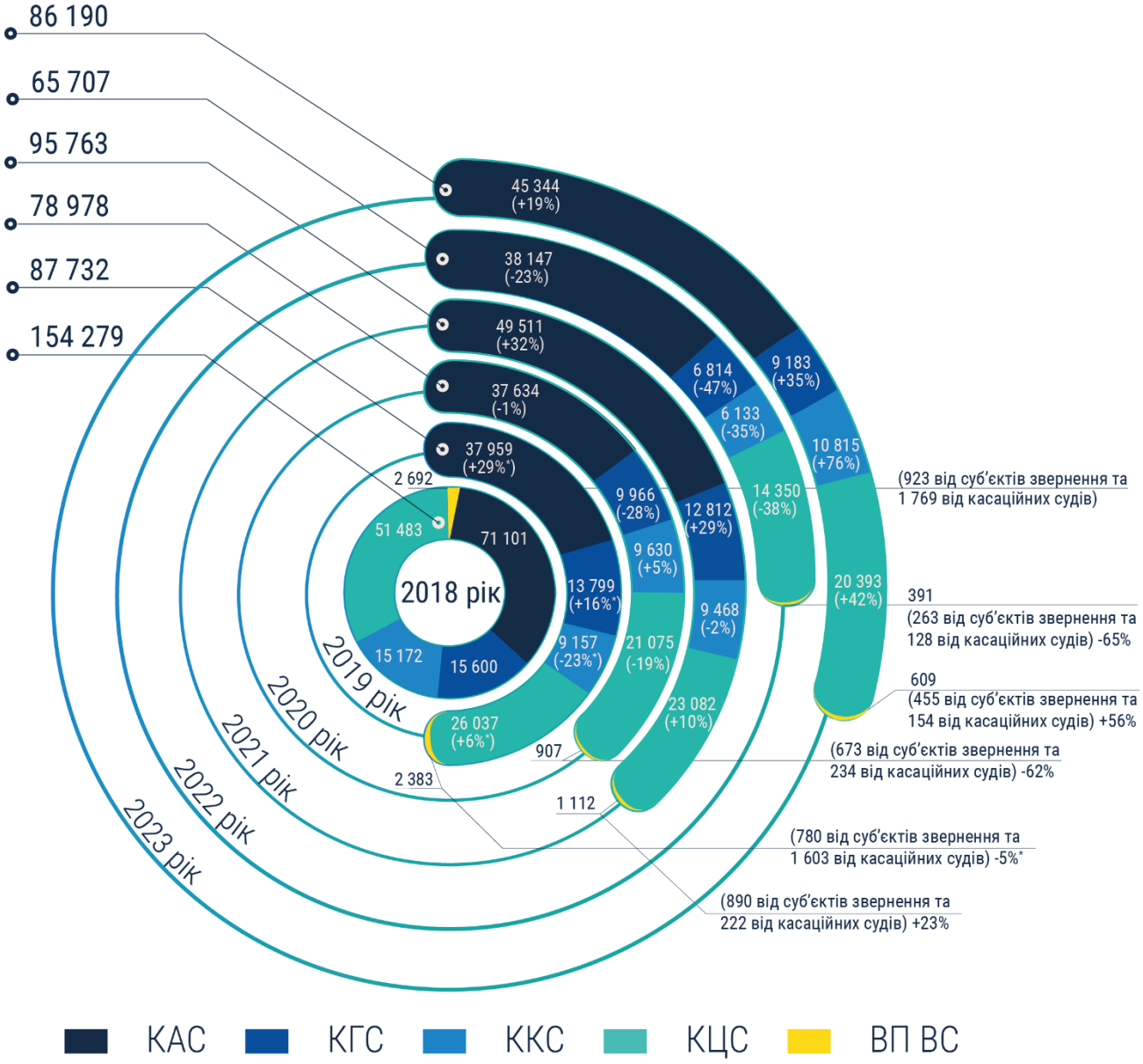

* Показник відносно надходження нових справ і матеріалів до ВС у 2018 році

Надходження справ і матеріалів до ВС у 2018–2023 роках

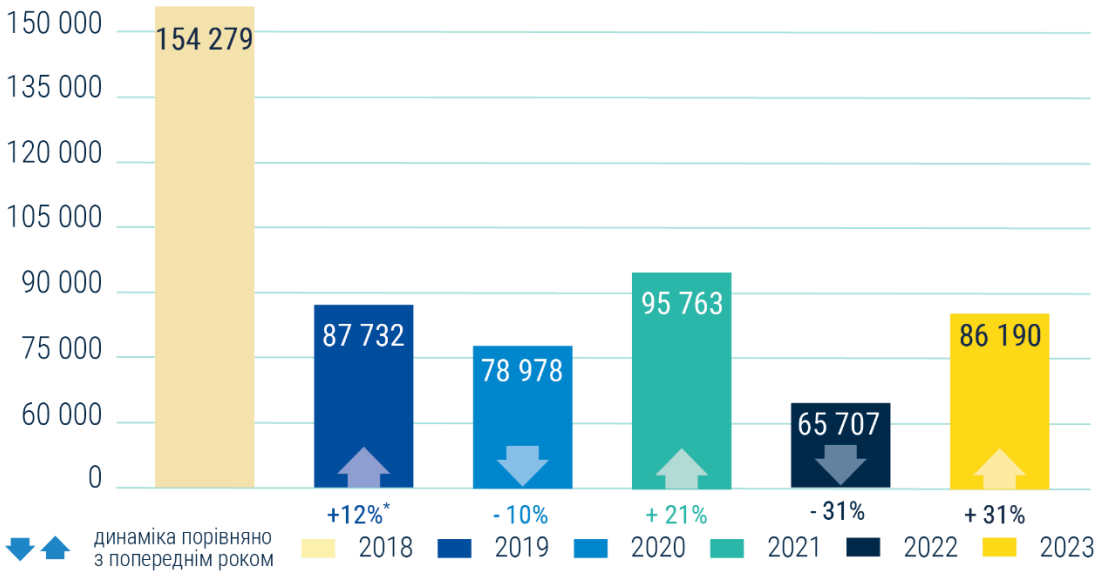

Надходження справ і матеріалів за структурою ВС у 2018-2023 роках

Рік	Касаційний адміністративний суд	Касаційний цивільний суд	Касаційний господарський суд	Касаційний кримінальний суд	Велика Палата
2018	71 101	51 483	15 600	15 172	2 692
2019	37 959 ↑*	26 037 ↑*	13 799 ↑*	9 157 ↓*	2 383 ↓*
2020	37 634 ↓	21 075 ↓	9 966 ↓	9 630 ↑	907 ↓
2021	49 511 ↑	23 082 ↑	12 812 ↑	9 468 ↓	1 112 ↑
2022	38 147 ↓	14 350 ↓	6 814 ↓	6 133 ↓	391 ↓
2023	45 344 ↑	20 393 ↑	9 183 ↑	10 815 ↑	609 ↑

Динаміка надходження справ і матеріалів за структурою ВС у 2018-2023 роках

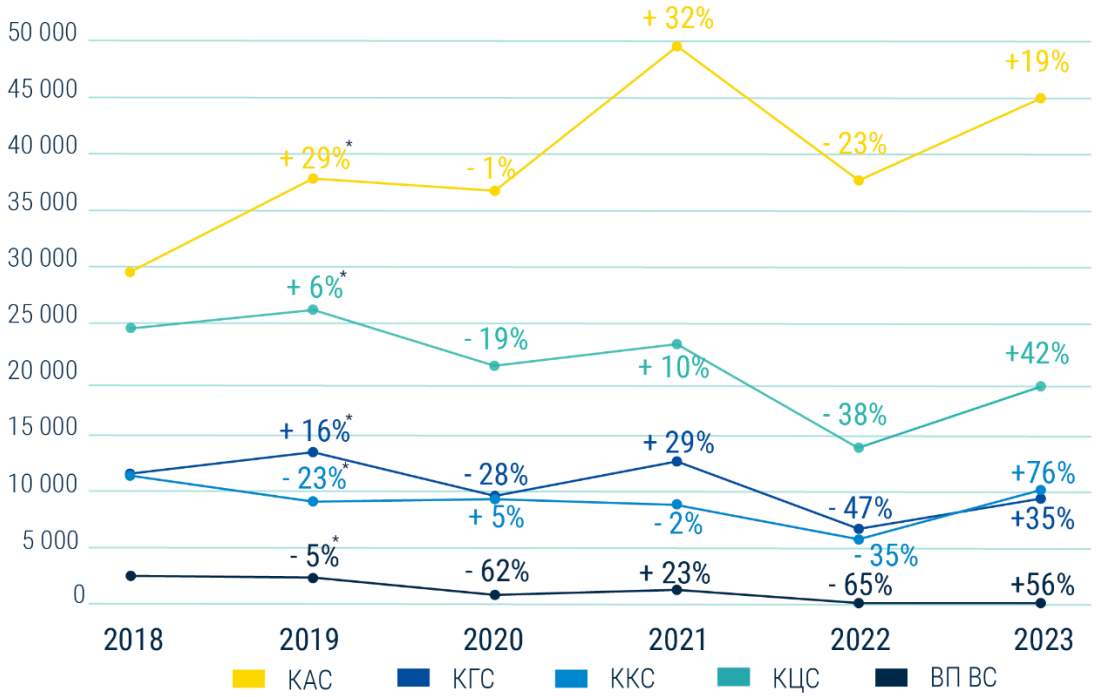

* Показник відносно надходження нових справ і матеріалів до ВС у 2018 році

Розгляд справ і матеріалів у ВС у 2018–2023 роках

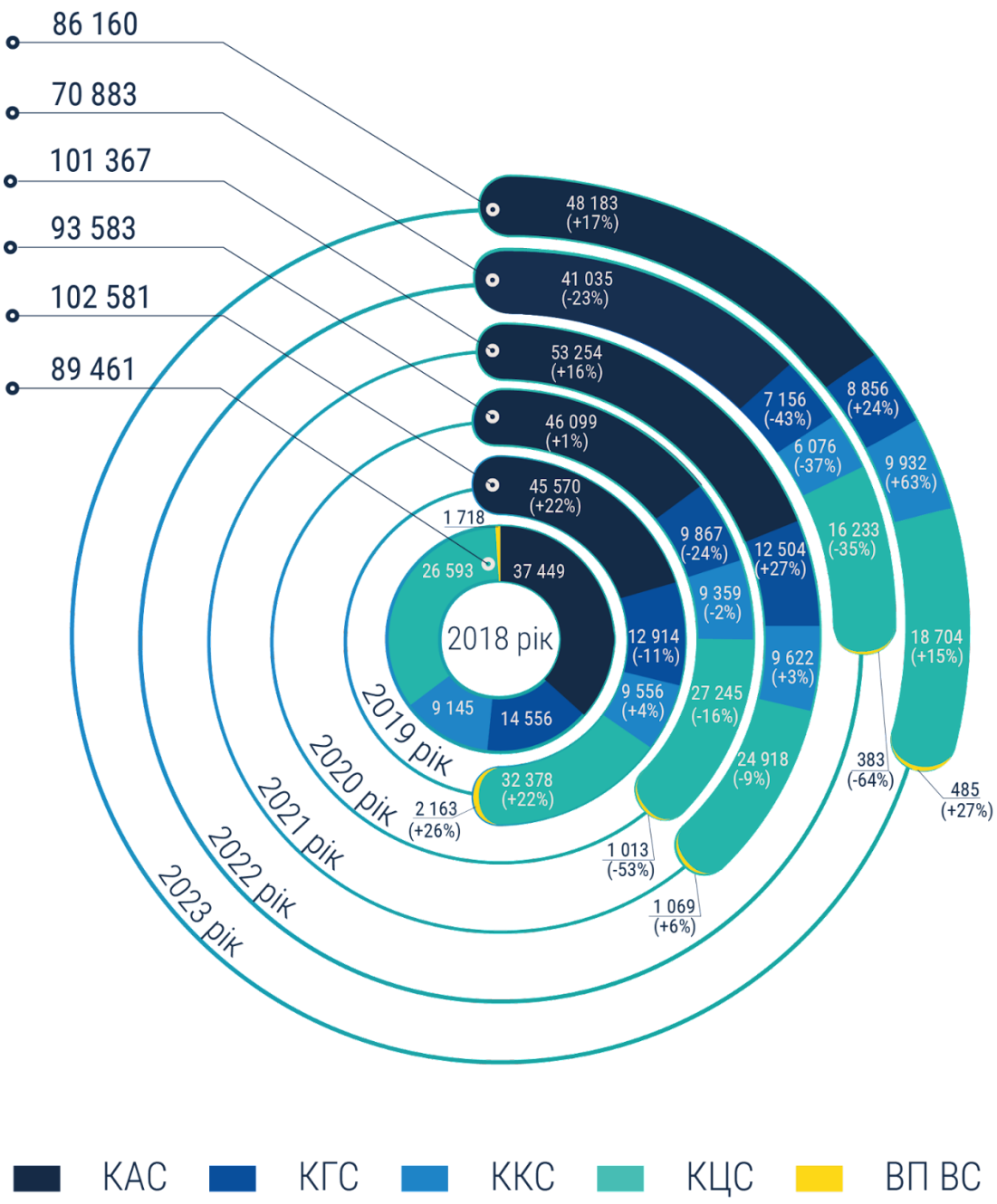

Розгляд справ і матеріалів у ВС у 2018–2023 роках

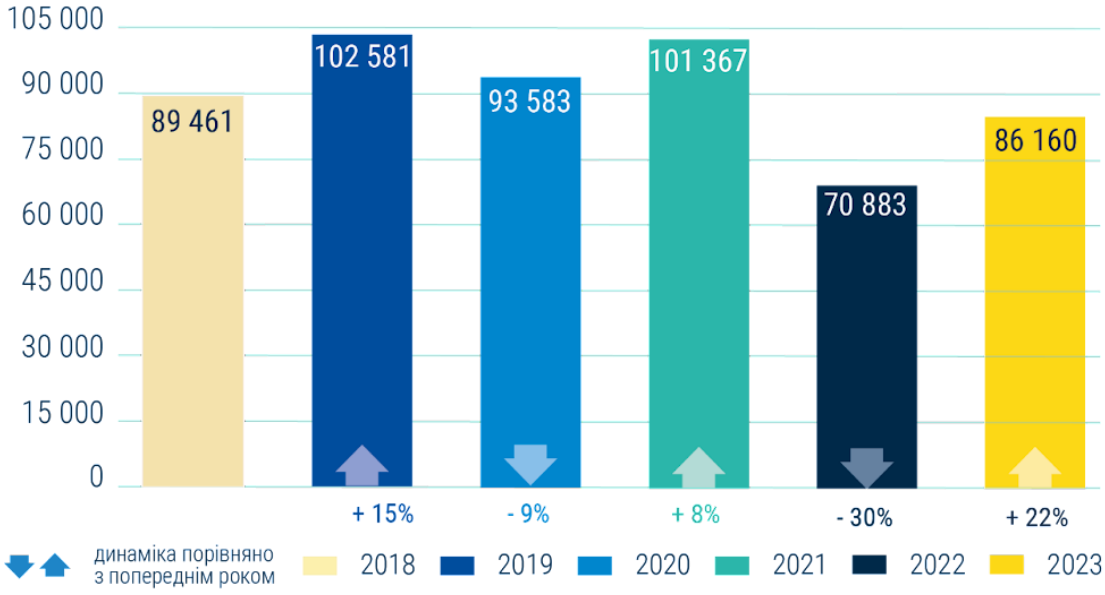

Розгляд справ і матеріалів за структурою ВС у 2018-2023 роках

Рік	Касаційний адміністративний суд	Касаційний цивільний суд	Касаційний господарський суд	Касаційний кримінальний суд	Велика Палата
2018	37 449	26 593	14 556	9 145	1 718
2019	45 570 ↑	32 378 ↑	12 914 ↓	9 556 ↑	2 163 ↑
2020	46 099 ↑	27 245 ↓	9 867 ↓	9 359 ↓	1 013 ↓
2021	53 254 ↑	24 918 ↓	12 504 ↑	9 622 ↑	1 069 ↑
2022	41 035 ↓	16 233 ↓	7 156 ↓	6 076 ↓	383 ↓
2023	48 183 ↑	18 704 ↑	8 856 ↑	9 932 ↑	485 ↑

Динаміка розгляду справ і матеріалів за структурою ВС у 2018-2022 роках

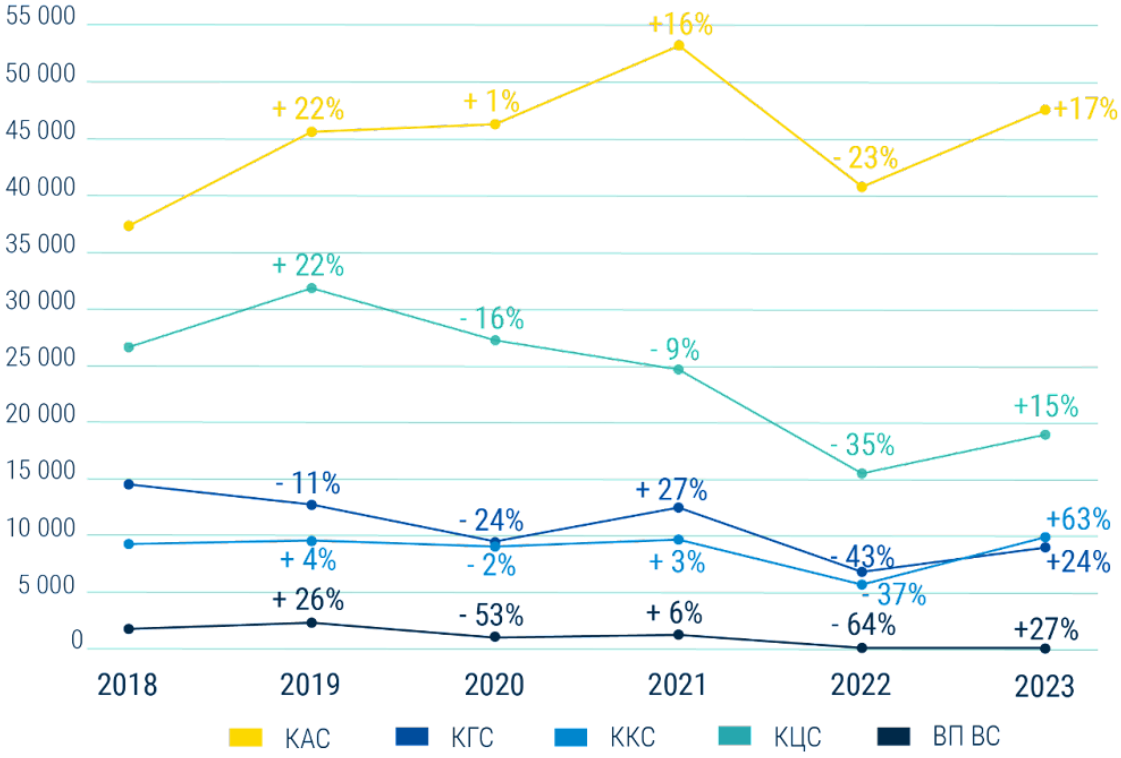

Ключові рішення Верховного Суду

Рішення Великої Палати Верховного Суду

У 2023 році Велика Палата Верховного Суду продовжувала роботу, спрямовану на досягнення єдності судової практики шляхом розгляду справ, які передані на її розгляд з підстав існування виключної правової проблеми, необхідності відступлення від сформованих раніше висновків Верховного Суду України, касаційних судів у складі ВС та Великої Палати ВС, а також визначення юрисдикції спорів.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням рф на територію України збільшилася кількість справ щодо відповідальності за спричинену шкоду. Минулого року ВП ВС вирішила актуальне питання стосовно порядку отримання компенсації за примусово відчужене (мобілізоване) майно.

Під час розгляду справ ВП ВС сформулювала важливі правові висновки щодо застосування норм права в окремих категоріях справ та відповіла на найскладніші юридичні питання, що викликали суперечності у процесі правозастосування. Такі правові висновки були сформульовані у спорах, зокрема, щодо права члена фермерського господарства на приватизацію земельної ділянки із земель цього господарства, визначення критеріїв віднесення державного органу до правоохоронного, наслідків відступлення права вимоги, яка припинилася, можливості стягнення з держави «компенсаційних виплат», передбачених ст. 625 ЦК України, за прострочення строку виконання судового рішення тощо.

Як і в попередні роки, ВП ВС продовжувала напрацьовувати стабільну й послідовну судову практику щодо визначення належних та ефективних способів захисту порушених прав. Так, ВП ВС визначила належний спосіб захисту порушеного права територіальної громади на садибу Терещенків, а також механізм повернення платникові суми штрафу, постанову про застосування якого скасував адміністративний суд.

Окрім того, у 2023 році ВП ВС сформулювала важливі правові висновки в контексті застосування норм процесуального права, які суттєво спрощують доступ до правосуддя. Серед них – висновки щодо можливості звільнення відповідача від сплати судового збору при зверненні з апеляційною / касаційною скаргою, а також щодо можливості звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну пошту з процесуальним документом, який підписаний КЕП.

1. ВП ВС визначила порядок отримання компенсації за примусово відчужене (мобілізоване) майно в умовах правового режиму воєнного стану

Відповідно до обставин справи № 757/64569/16-ц у липні 2014 року позивачка була вимушена покинути свій будинок, майно та земельну ділянку, які розташовані в м. Красногорівка Мар'їнського району Донецької області, через обстріли. У серпні 2014 року військовослужбовці ЗСУ звільнили Красногорівку, після чого зайняли будинок позивачки та облаштували в ньому опорний пункт.

Позивачка звернулася до суду з позовом до держави Україна з метою отримання компенсації за примусово відчужений будинок, майно та земельну ділянку, оскільки

вважала, що її майно мобілізоване у зв'язку з надзвичайною ситуацією, яка виникла через АТО на противагу збройній російській агресії.

Розглядаючи спір, ВП ВС зауважила, що в Україні діє законодавство, яке передбачає компенсацію громадянам за примусово відчужене (мобілізоване) у них майно. Отримати її можливо за умов та в порядку, визначених нормативними актами.

Мобілізація майна – різновид його реквізиції (примусового відчуження) у розумінні ЦК України та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Однак якщо згідно зі ст. 3 цього Закону примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості й тільки в разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості, то у випадку мобілізації майна громадян згідно із ч. 1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» таке відшкодування може бути тільки наступним.

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів, в умовах правового режиму надзвичайного стану – протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за рахунок коштів державного бюджету за умови, що майно було примусово відчужене, а особа, відповідно, має право на таку компенсацію.

Позивачка не довела, що втратила можливість користування своїм майном саме внаслідок зайняття будинку військовослужбовцями ЗСУ, а не через обстріли з боку збройних формувань, підтримуваних російською федерацією, що зумовили переїзд позивачки разом із родиною до іншого населеного пункту. Позивачка фактично ставила питання про наявність у неї права на обов'язковий викуп Україною її будинку та земельної ділянки, які вона покинула, переїхавши разом із родиною під загрозою обстрілів до іншого регіону.

Лише тимчасового перебування з певного часу в будинку та на земельній ділянці позивачки військовослужбовців ЗСУ і їхнього майна недостатньо для того, щоб кваліфікувати таке перебування саме як примусове відчуження (реквізицію) Україною цих будинку та земельної ділянки.

ВП ВС також вказала, що відповідно до ч. 9 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на російську федерацію як на державу, що здійснює окупацію.

Постанова ВП ВС від 13 вересня 2023 року у справі № 757/64569/16-ц: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114203267.

2. ВП ВС повернула садибу Терещенків у комунальну власність та визначила належні способи захисту порушеного права власності територіальної громади

У справі № 910/8413/21 прокурор звернувся з позовом в інтересах держави в особі міської ради

про розірвання інвестиційного договору про реконструкцію та реставрацію садиби Терещенків у м. Києві, яка є об'єктом культурної спадщини, а також зобов'язання інвестора повернути садибу територіальній громаді м. Києва. Він стверджував, зокрема, що садиба Терещенків не вибула у встановленому законом порядку з комунальної власності, оскільки на момент виникнення спірних правовідносин діяла законодавчо встановлена заборона на її відчуження як пам'ятки культурної спадщини, у зв'язку із чим наявні підстави для її повернення територіальній громаді м. Києва.

Розглядаючи спір, ВП ВС зазначила, що набрання чинності Законом України «Про охорону культурної спадщини», який замінив Закон УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» в регулюванні питань, пов'язаних із пам'ятками історії та культури, не призвело до скасування охоронюваного статусу об'єктів культурної спадщини. Невиконання Кабінетом Міністрів України своїх обов'язків щодо подачі на затвердження Верховній Раді України проєкту Переліку пам'яток, що не підлягають приватизації, не може бути підставою для незастосування заборони, встановленої ст. 1 Закону України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини».

Отже, на садибу Терещенків поширювалася заборона на приватизацію (відчуження з комунальної власності) пам'яток культурної спадщини відповідно до Закону України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини». Відповідне правове регулювання було доступним і зрозумілим. Воно не допускало жодної можливості до 17 жовтня 2008 року включно набути з комунальної власності у приватну пам'ятку культурної спадщини ні за Законом України «Про приватизацію державного майна», ні тим більше в не передбачений ним спосіб, зокрема під виглядом проведення інвестиційного конкурсу.

Вирішуючи питання стосовно способу захисту порушеного права, ВП ВС дійшла висновку, що правочин щодо відчуження пам'ятки культурної спадщини, вчинений попри заборону, встановлену Законом України «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини», порушує публічний порядок і є нікчемним.

За такого правового регулювання право власності на садибу Терещенків за жодних умов не могло виникнути у відповідача. Незважаючи на державну реєстрацію права приватної власності на вказаний об'єкт, володіння останнім власник не втратив, тому немає підстав для застосування віндикаційного позову.

Належним способом захисту порушеного права територіальної громади як власника такої пам'ятки культурної спадщини є подання негаторного позову на підставі ст. 391 ЦК України.

Отже, ВП ВС виснувала, що позовна вимога про повернення територіальній громаді м. Києва садиби Терещенків є обґрунтованою та такою, що підлягає задоволенню.

Постанова ВП ВС від 12 вересня 2023 року у справі № 910/8413/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114228694.

3. ВП ВС визначила, за яких умов член фермерського господарства має право на виділення йому у власність земельної ділянки із земель цього господарства

У справі № 633/408/18 відповідач, який увійшов до складу членів фермерського господарства після його створення і не передавав земельної ділянки

до цього господарства як засновник, звернувся до ГУ Держгеокадастру із заявою, у якій просив передати йому у власність земельну ділянку, що перебувала в користуванні вказаного господарства. Управління видало 12 наказів, якими 12 земельних ділянок передано у власність фізичним особам, у тому числі відповідачу.

Прокурор звернувся до суду з позовом про скасування такого наказу ГУ Держгеокадастру, а також зобов'язання повернути земельну ділянку державі.

ВП ВС зазначила, що для реалізації права на приватизацію землі, визначеного ст. 32 ЗК України та ст. 13 Закону України «Про фермерське господарство», фізична особа – майбутній засновник фермерського господарства – має попередньо отримати земельну ділянку в користування для створення фермерського господарства.

Член фермерського господарства, який отримав земельну ділянку в користування для створення фермерського господарства й раніше не набув права на земельну частку (пай), може приватизувати цю земельну ділянку в межах розміру земельної частки (паю) за умови припинення права користування нею фермерським господарством.

Якщо ж особа ввійшла до складу членів фермерського господарства після його створення, тобто не отримавши для такого створення земельної ділянки, то вона не має права на безоплатне отримання у власність земельної ділянки, яка перебуває в користуванні цього фермерського господарства. Для отримання земельної ділянки у власність вона має звертатися до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування в загальному порядку, визначеному статтями 116, 118 ЗК України.

Розглядаючи заяву громадянина про надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства по суті, орган виконавчої влади чи місцевого самоврядування (а в разі переданого на судовий розгляд спору – суд) повинен дати оцінку обставинам і відомостям, зазначеним у заяві, перевірити доводи заявника, наведені на обґрунтування розміру земельної ділянки, з урахуванням перспектив діяльності фермерського господарства, зокрема щодо наявності трудових та матеріальних ресурсів.

Постанова ВП ВС від 20 червня 2023 року у справі № 633/408/18: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516537.

4. ВП ВС визначила, що звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним документом, який підписаний КЕП, є належним способом звернення до суду

У справі № 204/2321/22 заявниця направила апеляційну скаргу, підписану її представником за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП), на електронну пошту суду. Однак апеляційний суд таку скаргу повернув з мотивів відсутності підпису особи, яка її подала.

ВП ВС визначила, що закон допускає подання фізичною особою нарівні з паперовою формою, зокрема, апеляційних скарг в електронній формі через підсистеми «Електронний суд» і «Електронний кабінет» з обов'язковим їх скріпленням КЕП учасника справи або з використанням офіційної електронної адреси із засвідченням документа КЕП.

Звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний електронним цифровим підписом, є належним і правомірним способом безпосереднього звернення до суду, що ототожнюється з безпосереднім зверненням до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку та має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду.

Наведені висновки не стосуються адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, судових експертів, державних органів та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного й комунального секторів економіки, які реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку.

В цій справі заявниця подала апеляційну скаргу до суду не особисто, а через адвоката, який може подати скаргу або в письмовій формі, або в електронному вигляді за допомогою сервісу «Електронний суд».

Неможливість подання апеляційної скарги з використанням підсистеми «Електронний суд» адвокат заявниці пояснила відсутністю технічної можливості цього сервісу приймати процесуальні документи на «оскарження судового рішення».

Апеляційний суд не перевірив цих обставин і дійшов передчасного висновку про повернення апеляційної скарги.

Постанова ВП ВС від 13 вересня 2023 року у справі № 204/2321/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113701392.

5. ВП ВС визначила правові наслідки відступлення права вимоги, яка припинилася

У справі № 910/19199/21 фінансова компанія (позивач) звернулася до суду з позовом до акціонерного товариства (відповідач) щодо визнання договору про відступлення права вимоги недійсним і застосування наслідків недійсності правочину. За вказаним договором відповідач відступив право вимоги позивачеві за зобов'язанням, яке припинилося (внаслідок його виконання) на момент укладення договору, що суперечить положенням ст. 514 ЦК України та є підставою для визнання такого договору недійсним з огляду на приписи ст. 215 цього Кодексу.

Суд першої інстанції позовні вимоги задовольнив повністю. Суд апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції залишив без змін.

ВП ВС не погодилася з висновками судів попередніх інстанцій і визначила, що недійсність вимоги не зумовлює недійсність відповідного договору, за яким була передана така вимога, а має наслідком відповідальність первісного кредитора перед новим кредитором, врегульовану положеннями ЦК України. У таких випадках передання недійсної вимоги за правовою природою є невиконанням чи неналежним виконанням договору, за яким було відчужено недійсну вимогу.

Договір про відступлення права вимоги може бути визнаний недійсним у випадку наявності відповідної правової підстави. Наприклад, якщо такий договір укладено під впливом помилки (ч. 1 ст. 229 ЦК України), обману (ч. 1 ст. 230 ЦК України), насильства (ч. 1 ст. 231 ЦК України) тощо.

Отже, той факт, що первісний кредитор передає новому кредитору вимогу, яка припинилася, є підставою для відповідальності первісного кредитора перед новим кредитором.

Договір про відступлення права вимоги містить всі ознаки договору купівлі-продажу права вимоги, тому до цього договору повинні застосовуватися положення законодавства щодо договорів купівлі-продажу.

З огляду на викладене, якщо предмета права вимоги (боргу) не було на момент його передання позивачеві, то останній має право на підставі ч. 1 ст. 665 ЦК України відмовитися від договору купівлі-продажу в односторонньому порядку і вимагати повернення грошових коштів.

Водночас у цій справі немає підстав для визнання недійсним договору про відступлення права вимоги та застосування наслідків недійсності цього договору.
Постанова ВП ВС від 8 серпня 2023 року у справі № 910/19199/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112873033.

6. ВП ВС визначила, чи поширюються приписи ст. 625 ЦК України на випадки прострочення державою виконання рішення суду, яким підтверджене її грошове зобов'язання з відшкодування шкоди

За обставинами справи № 686/7081/21, рішенням суду на користь позивачки було стягнуто за рахунок Державного бюджету України вартість неповернутих простих іменних акцій ВАТ. Однак судове рішення у вказаній справі держава виконала не відразу. Тому позивачка просила стягнути з ДКС України 3 % річних та інфляційні втрати згідно зі ст. 625 ЦК України.

Суд першої інстанції позов задовольнив частково: стягнув з Державного бюджету України на користь позивачки інфляційні втрати та 3 % річних, але за період з 18 березня 2019 року (дата набрання чинності рішенням суду першої інстанції у справі про стягнення вартості неповернутих простих іменних акцій ВАТ) до 23 жовтня 2019 року. Апеляційний суд відмовив у задоволенні позову.

Вирішуючи питання щодо застосування ст. 625 ЦК України до спірних правовідносин, ВП ВС дійшла висновку, що в разі порушення державою-боржником строку виконання судового рішення про стягнення на користь стягувача-кредитора коштів із Державного бюджету України (прострочення виконання підтвердженого судовим рішенням грошового зобов'язання держави з відшкодування завданої нею шкоди) ст. 625 ЦК України та ч. 1 ст. 5 Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» встановлюють ефективний компенсаторний механізм захисту від такого порушення, дозволяючи кредитору стягнути з держави 3 % річних від вчасно несплаченої за чинним рішенням суду суми й інфляційні втрати за період прострочення виконання цього рішення.

Припис ч. 2 ст. 625 ЦК України щодо юридичних наслідків прострочення виконання грошового зобов'язання боржником (зокрема, державою) поширюється на випадки порушення підтвердженого судовим рішенням грошового зобов'язання держави з відшкодування завданої нею шкоди з наступного дня після спливу трьох місяців від пред'явлення до виконання органу ДКС України виконавчого документа і включно до дня, що передує дню повного виконання судового рішення.

Інший підхід до визначення моменту початку прострочення держави (наприклад, ототожнення такого моменту з датою вчинення делікту чи датою набрання законної сили судовим рішенням про стягнення з держави відшкодування) може зумовлювати недобросовісну поведінку стягувача (зокрема, неподання ним упродовж тривалого часу виконавчого документа до органу ДКС України задля отримання можливості додатково стягнути з держави 3 % річних та інфляційні втрати).

Отже, застосування судом першої інстанції припису ч. 2 ст. 625 ЦК України до спірних правовідносин є правильним. Однак 3 % річних та інфляційні втрати за прострочення виконання рішення суду слід стягнути на користь позивачки не з дати набрання чинності рішенням суду першої інстанції у справі про стягнення за рахунок Державного бюджету України вартості неповернутих простих іменних акцій ВАТ, а з наступного дня після спливу трьох місяців від пред'явлення до виконання органу ДКС України виконавчого документа і включно до дня, що передує дню повного виконання судового рішення.

Постанова ВП ВС від 3 жовтня 2023 року у справі № 686/7081/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114685579.

7. ВП ВС вирішила питання щодо поширення арбітражного застереження (арбітражної угоди), викладеного в контракті, на спір за участю особи, яка не підписувала цього контракту, однак набула прав та обов'язків його сторони

Відповідно до обставин справи № 910/3208/22 між заводом як продавцем та іноземною компанією як покупцем було укладено контракт про поставку товару. Цей контракт передбачав, що будь-які спори, які виникають із нього або в його межах, підлягають вирішенню в арбітражі згідно з Арбітражними правилами Міжнародної асоціації торгівлі зерном та кормами (GAFTA Arbitration Rules No. 125). Згодом завод, іноземна компанія і ТОВ як гарант уклали додаткову угоду до контракту, один із пунктів якої передбачав, що гарант бере на себе всі зобов'язання покупця, що випливають із контракту, з урахуванням усіх змін та доповнень до контракту – як наявних, так майбутніх.

У зв'язку з тим, що компанія не виконала своїх зобов'язань, завод звернувся з позовом до ТОВ як гаранта про стягнення основного боргу та неустойки за контрактом.

Суд першої інстанції позов заводу залишив без розгляду на підставі п. 7 ч. 1 ст. 226 ГПК України, встановивши, що сторони контракту з урахуванням додаткової угоди уклали арбітражне застереження, яке є дійсним, не втратило чинності та щодо якого сторони не встановили неможливості його виконання. Натомість апеляційний господарський суд скасував рішення суду першої інстанції, вказавши, що додаткова угода до контракту є окремим договором, який не містить арбітражного застереження.

ВП ВС зазначила, що Конвенція ООН про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (Конвенція) з огляду на ціль, закладену в ній, має тлумачитися у проарбітражний спосіб, тобто за наявності сумніву суди мають робити вибір на користь визнання арбітражної угоди, визнання і виконання арбітражного рішення (pro-enforcement bias).

Стаття II Конвенції покладає на кожну Договірну Державу обов'язок визнавати письмову угоду, за якою сторони зобов'язуються передавати до арбітражу всі або будь-які спори, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними договірними чи іншими правовідносинами, об'єкт яких може бути предметом арбітражного розгляду.

ВП ВС дійшла висновку, що передбачене контрактом арбітражне застереження є умовою, погодженою сторонами, та умовою, яку прийняло ТОВ, уклавши додаткову угоду до контракту.

До того ж за усталеною практикою ЄСПЛ відмова від судового порядку вирішення спору на користь арбітражу є загалом прийнятною в аспекті дотримання ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, тому залишення судом без розгляду позову через наявність арбітражної угоди саме по собі не становить неприйнятного обмеження доступу до суду.

При цьому суди не встановили, а сторони у справі не посилалися на те, що вони припинили арбітражну угоду, виключили її поширення на спори за участю ТОВ або що вона іншим чином втратила чинність чи не має обов'язкової дії для ТОВ.

З урахуванням викладеного ВП ВС констатувала, що включення сторонами до договору арбітражного застереження як умови має наслідком поширення дії цього арбітражного застереження і на правовідносини за цим договором за участю іншої особи, яка вступила в ці правовідносини як сторона, взяла на себе відповідні права та обов'язки сторони цього договору, і при цьому сторони не припиняли дію арбітражної угоди, не виключали певний спір з-під її дії, не позбавляли її обов'язкової сили для такої сторони й арбітражна угода не втратила чинність унаслідок інших обставин.

Постанова ВП ВС від 1 листопада 2023 року у справі № 910/3208/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114685588.

8. ВП ВС визначила порядок повернення сплаченого адміністративно-господарського штрафу після скасування постанови про його застосування

У справі № 910/5880/21 Державна служба України з безпеки на транспорті (Укртрансбезпека) застосувала до товариства адміністративно-господарський штраф. Товариство оскаржило постанову про застосування штрафу, але сплатило цей штраф. Адміністративний суд скасував постанову про застосування штрафу до позивача, після чого останній звернувся з позовом до Укртрансбезпеки про стягнення за рахунок бюджетних асигнувань відповідача суми адміністративно-господарського штрафу, сплаченого до Державного бюджету України на виконання зазначеної постанови у виконавчому провадженні.

Суди попередніх інстанцій позов задовольнили і стягнули на користь ТОВ кошти на підставі ст. 1212 ЦК України.

Відповідач у касаційній скарзі вказав, що процедура повернення цих коштів визначена в Порядку повернення (перерахування) коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів України, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 3 вересня 2013 року № 787 (Порядок № 787), та є позасудовою.

ВП ВС звернула увагу на те, що на момент сплати позивачем адміністративно-господарського штрафу юридична підстава для такого платежу існувала – була чинною постанова про застосування штрафу та відкрите виконавче провадження. Тому не можна вважати, що позивач сплатив кошти помилково. Так само з огляду на обставини справи немає підстав вважати, що він сплатив штраф надміру, тобто в розмірі, більшому, ніж визначений у вказаній постанові. Надалі у зв'язку з набранням законної сили судовим рішенням адміністративного суду про визнання протиправною та скасування такої постанови відповідна юридична підстава відпала.

Порядок № 787 застосовний до випадків повернення помилково чи надміру зарахованих коштів до бюджету. Оскільки сума адміністративно-господарського штрафу, яку вніс до бюджету позивач, не є помилково чи надміру зарахованою, Порядок № 787 на спірні правовідносини не поширюється.

ВП ВС дійшла висновку, що суму штрафу, перераховану до бюджету на підставі постанови про застосування такого стягнення, яку надалі визнав протиправною і скасував адміністративний суд, можна стягнути на користь платника згідно зі ст. 1212 ЦК України як безпідставно утримувану. На такі правовідносини приписи ЦК України про відшкодування шкоди та Порядку № 787 не поширюються.

Також ВП ВС зауважила, що оскільки після визнання протиправною та скасування адміністративним судом постанови про застосування адміністративно-господарського штрафу кошти, які платник сплатив на виконання цієї постанови, перебувають у Державному бюджеті України без достатньої правової підстави, то повернення таких коштів платникові стосується захисту його майнових прав як суб'єкта господарювання, а вимога про стягнення цих коштів належить до юрисдикції господарського суду.

Постанова ВП ВС від 8 серпня 2023 року у справі № 910/5880/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113176434.

9. ВП ВС визначила, чи є ДСНС правоохоронним органом, а співробітник цієї служби – правоохоронцем, та сформувала критерії віднесення посадових осіб до працівників правоохоронних органів у контексті ст. 365 КК України

За обставинами справи № 633/195/17, майор служби цивільного захисту на посаді головного інспектора ГУ ДСНС під час конфлікту з лейтенантом служби цивільного захисту заподіяв йому легкі тілесні ушкодження.

Суди першої та апеляційної інстанцій визнали майора винуватим у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України.

Водночас, звертаючись із касаційною скаргою, прокурор стверджував, що засуджений є працівником правоохоронного органу, а тому його дії слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 365 КК України (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу).

Досліджуючи питання, чи належить ДСНС до правоохоронного органу і чи є засуджений працівником такого органу, ВП ВС зазначила таке.

При тлумаченні поняття «правоохоронний орган» для цілей застосування норм КК України може бути використана норма-дефініція положень абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону

України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», але лише частині правоохоронної функції, яка реалізується шляхом правозастосування.

Критеріями віднесення органів державної влади до правоохоронних є інституційно-функціональні ознаки, що визначають правовий статус такого органу в системі органів державної влади.

При віднесенні того чи іншого органу державної влади до правоохоронного слід звернути увагу насамперед на те, як визначається відповідний орган у спеціальному нормативно-правовому акті, який регламентує його правовий статус, та на повноваження, які цей орган здійснює.

До правоохоронних органів слід відносити органи державної влади, визначені в законах України як правоохоронні чи такі, що здійснюють закріплену за ними на законодавчому рівні правоохоронну функцію.

Вирішуючи питання про те, чи є особа працівником правоохоронного органу, необхідно виходити із системного аналізу: положень Конституції України, КК України, КПК України, КУпАП, нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус того чи іншого органу державної влади, з яким особа перебуває у трудових чи службових відносинах; повноважень працівника згідно з його посадовою інструкцією, які передбачають реалізацію правоохоронної функції, зокрема вжиття визначених законом превентивних заходів і заходів примусу, а також передбачених кримінальним процесуальним законодавством та законодавством про адміністративні правопорушення заходів; законодавства про пенсійне забезпечення відповідної категорії працівника.

ВП ВС виснувала, що ДСНС як центральний орган виконавчої влади реалізує державну політику з питань нагляду й контролю за додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку, а посадові особи ДСНС відповідно до визначеного законом правового статусу здійснюють правоохоронну функцію.

Водночас ВП ВС зауважила, що суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365 КК України, не можуть бути технічні працівники органів, зазначених в абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Постанова ВП ВС від 30 серпня 2023 року у справі № 633/195/17: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396900.

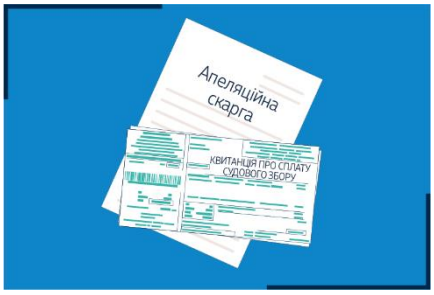

10. ВП ВС вирішила питання щодо можливості звільнення відповідача – фізичної особи від сплати судового збору при зверненні з апеляційною чи касаційною скаргою

У справі № 906/308/20 відповідач звернувся з апеляційною скаргою на рішення господарського суду про стягнення з нього заборгованості. Водночас відповідач просив звільнити його від сплати судового збору у зв'язку з тим, що судовий збір, який підлягає сплаті за подання апеляційної скарги, перевищує 5 % його річного доходу. На підтвердження зазначеного скаржник надав довідку про доходи за 2022 рік.

Апеляційний суд відмовив у задоволенні клопотання про звільнення від сплати судового збору з тієї підстави, що положення п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір» поширюються виключно на позивачів – фізичних осіб.

Розглядаючи спір, ВП ВС зауважила, що немає жодного розумного пояснення, чому фізична особа – відповідач, оскаржуючи судові рішення в апеляційному або касаційному порядку, не може бути звільнена від сплати судового збору за умови, коли розмір судового збору перевищує 5 % розміру річного доходу відповідача – фізичної особи за попередній календарний рік, тоді як позивач за таких самих умов може бути звільнений від сплати судового збору як при поданні позовної заяви, так і при подальшому оскарженні судових рішень в апеляційному та касаційному порядку.

Незастосування до фізичної особи положень п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір» з тих підстав, що така особа є відповідачем, може порушити право особи на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Зазначене також не відповідає низці конституційних засад та основних засад господарського процесу: принципам рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (пункти 1, 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України); рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках (пункти 2, 8, 9 ч. 3 ст. 2 ГПК України).

Отже, положення п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір» можуть бути застосовані до відповідача – фізичної особи за наявності відповідної підстави, визначеної цією нормою.

Відмова у звільненні від сплати судового збору з тих підстав, що така особа є відповідачем, без дослідження судом доказів, якими відповідач обґрунтовує наявність підстав для застосування п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір», завдає шкоди самій суті права відповідача на доступ до суду.

Постанова ВП ВС від 29 листопада 2023 року у справі № 906/308/20: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598835.

Рішення Верховного Суду (адміністративна юрисдикція)

Розв'язання рф повномасштабної війни проти України призвело до трансформаційних змін в усіх сферах громадянського суспільства. Воєнні умови життя українського народу та діяльності громадян і органів влади внесли корективи в організацію взаємовідносин людини та держави; поставили нові запити раціонального й ефективного функціонування державного апарату в забезпеченні реалізації прав, свобод та інтересів людини і громадянина, прав та інтересів учасників економічних відносин; вказали на необхідність рішучого предметного перегляду чинного законодавства з метою його адаптації до викликів сьогодення. У такий складний час адміністративна юстиція, зберігаючи свою стійкість і готовність до судового захисту конституційних прав, свобод та інтересів людини і громадянина, продовжує вирішувати довоєнні спори, а також активно формує нову судову практику з розгляду адміністративних справ у найбільш соціально чутливих сферах життя суспільства та пріоритетних напрямах діяльності держави.

Щоденні виклики і загрози ставлять перед державою нові завдання, в тому числі з оперативного й ефективного правового врегулювання різноманітних питань у більшості сфер життєдіяльності держави та суспільства. При цьому на перший план виходять ті питання, які стосуються найбільш вразливих верств населення з їхніми чутливими до економічних і соціальних змін правами, інтересами (ідеться, зокрема, про внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю внаслідок війни, дітей, які постраждали внаслідок війни, та інших), а також господарської діяльності суб'єктів малого й середнього бізнесу, від яких значною мірою залежить стан національної економіки та зайнятість населення під час воєнного стану.

З початку введення в Україні воєнного стану Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України прийняли чимало суспільно необхідних нормативно-правових актів, які,однак, через неоднозначність розуміння і сприйняття їх положень стали предметом вивчення й застосування судами.

За час повномасштабної війни Верховний Суд вирішив багато публічно-правових спорів, а найбільш важливі судові рішення з правовими висновками щодо шляхів вирішення сучасних спорів уже стали правовим підґрунтям для розгляду подібних спорів місцевими та апеляційними судами, а також для діяльності суб'єктів владних повноважень при здійсненні своїх функцій, у тому числі нормотворчої, в умовах війни, що має сприяти укріпленню сили духу українського народу та якнайшвидшій Перемозі.

І. Правові позиції з вирішення спорів у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни

1. Щодо визначення розміру разової грошової допомоги до 5 травня у 2022 році

У справі № 560/8064/22 позивач, не погодившись із розміром виплаченої одноразової грошової допомоги до 5 травня за 2022 рік у розмірі 3906,00 грн, оскаржив відмову пенсійного органу в нарахуванні та виплаті йому, як особі з інвалідністю внаслідок війни II групи, щорічної разової грошової допомоги до 5 травня за 2022 рік у розмірі восьми мінімальних пенсій за віком.

Розглядаючи спір, Верховний Суд вказав, що на час виплати особі у 2022 році щорічної разової грошової допомоги до 5 травня одночасно діяли положення ст. 13

Закону України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Закон № 3551-XII) та Порядку використання у 2022 році коштів державного бюджету, передбачених для виплати щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 року № 540 «Деякі питання виплати у 2022 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" і "Про жертви нацистських переслідувань"» (Порядок № 540), які по-різному визначають розмір виплати щорічної разової грошової допомоги до 5 травня.

За результатами розгляду справи Верховний Суд дійшов висновку, що з огляду на положення ч. 3 ст. 7 КАС України, якою визначаються загальні засади пріоритетності законів над підзаконними актами, для визначення розміру разової грошової допомоги особам з інвалідністю внаслідок війни у 2022 році слід застосовувати не Порядок № 540, а Закон № 3551-XII, який має вищу юридичну силу та є спеціальним законом у цій сфері відносин.

Постанова КАС ВС від 13 червня 2023 року у справі № 560/8064/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111536574.

II. Правові позиції з вирішення спорів у сфері соціального захисту сімей з дітьми

1. Щодо умов для надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів

У справі № 360/3668/18 позивачка звернулася до районної державної адміністрації із заявою про надання її дитині, що проживає в м. Сватове Луганської області, статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, у зв'язку з тим, що дитина зазнала психологічного насильства внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Відповідач відмовив у наданні дитині позивачки відповідного статусу на тій підставі, що на території м. Сватове Луганської області не відбувалися воєнні дії, збройний конфлікт або тимчасова окупація.

Вирішуючи цю справу, Верховний Суд зазначив, що право на отримання вказаного статусу має дитина, а також особа, яка під час здійснення антитерористичної операції не досягла 18 років (повноліття), які внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, зокрема, зазнали психологічного насильства. У вирішенні питання щодо можливості надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, слід виходити з наявності в дитини статусу внутрішньо переміщеної особи.

Також необхідною є наявність причинно-наслідкового зв'язку між воєнними діями, збройним конфліктом на території населеного пункту, включеного до Переліку населених пунктів, на території яких здійснювалася антитерористична операція, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2015 року № 1275-р, і фактом настання обставин (насильство, каліцтво тощо), які мали негативний вплив на стан здоров'я та розвиток дитини, оскільки з огляду на поняття дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, саме внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту така дитина мала, зокрема, зазнати психологічного насильства.

Віднесення населеного пункту до територій, на яких здійснювалася антитерористична операція, без проведення воєнних дій чи збройних конфліктів, не є достатньою законною підставою чи умовою для надання дитині статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.
Постанова КАС ВС від 24 січня 2023 року у справі № 360/3668/18: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108594040.

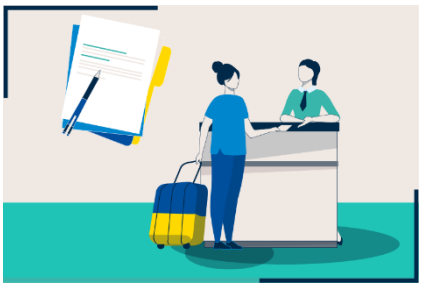

III. Правові позиції з вирішення спорів у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

1. Щодо умов набуття внутрішньо переміщеною особою права на допомогу на проживання

У справі № 160/12308/22 позивачка як внутрішньо переміщена особа оскаржила до суду рішення управління соціального захисту населення про відмову в призначенні допомоги на проживання відповідно до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» (Порядок № 332).

Відповідач мотивував свою відмову тим, що особа не переміщалась у зв'язку з проведенням бойових дій та не отримувала станом на 1 березня 2022 року щомісячну адресну допомогу як внутрішньо переміщена особа для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, відповідно до Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 505.

Верховний Суд дійшов висновку, що внутрішньо переміщена особа має право на допомогу на проживання, визначену Порядком № 332, незалежно від дати взяття її на облік як внутрішньо переміщеної особи, якщо вона перемістилася з території, яка відповідає двом умовам: на цій території проводяться бойові дії та ця територія міститься в Переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких платникам єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які перебувають на обліку на відповідній території, може надаватися допомога в рамках Програми «єПідтримка», затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 204-р (Розпорядження № 204-р).

Оскільки, як випливає із встановлених судами обставин справи, позивачка перемістилася з території, яка відповідає двом умовам, визначеним п. 2 Порядку № 332 (на цій території проводяться бойові дії та ця територія визначена в Переліку, затвердженому Розпорядженням № 204-р), вона належить до кола осіб, що мають право на допомогу на проживання відповідно до Порядку № 332.
Постанова КАС ВС від 14 червня 2023 року у справі № 160/12308/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111536754.

IV. Правові позиції з вирішення спорів у сфері проходження публічної служби

1. Щодо обов'язку військовозобов'язаного повідомити відповідний орган про наявність у нього підстав для відстрочки від призову на військову службу

У справі № 560/8238/22 особа звернулася до суду з позовом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки з вимогами про визнання його дій з видачі наказу в частині мобілізації та призначення, зарахування до списків особового складу територіального центру комплектування та соціальної підтримки й на всі види забезпечення солдата запасу – стрільцем, протиправними та скасування цього наказу.

Позивач покликався на те, що оскаржуваний наказ у частині призову його на військову службу виданий з грубим порушенням норм права, оскільки на утриманні позивача перебуває дочка, яка є особою з інвалідністю II групи, а тому позивач відповідно до ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (Закон) не підлягав призову на військову службу під час мобілізації.

Відповідач вказав, що ст. 23 Закону передбачає випадки, за наявності яких військовозобов'язані мають можливість скористатися правом на відстрочку від призову на військову службу. Щоб скористатися правом на відстрочку, військовозобов'язаний повинен подати заяву та долучити підтверджуючі документи. Не подавши такої заяви та не надавши відповідних підтверджуючих документів про утримання дитини, яка є особою з інвалідністю II групи, що давали право позивачу на відстрочку від призову, відповідач був позбавлений можливості знати про те, що позивач не підлягав призову. На думку відповідача, імператив абз. 8 ч. 1 ст. 23 Закону міг бути застосований виключно у випадку наявності у відповідача інформації та відомостей про імунітет позивача щодо призову на військову службу.

Верховний Суд дійшов висновку, що перебування на утриманні позивача повнолітньої дитини, яка є особою з інвалідністю II групи, не дорівнює звільненню позивача від обов'язку проходження військової служби, а лише надає право на відстрочку від призову.

Вирішуючи справу, Верховний Суд, враховуючи положення Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 року № 921, констатував, що саме на військовозобов'язаного покладено обов'язок самостійно повідомити відповідний орган, у якому така особа стоїть на військовому обліку, про наявність у неї підстав для відстрочки від призову на військову службу й надати документи, які це право підтверджують.

Оскільки суди попередніх інстанцій при прийнятті рішень у цій справі послалися лише на ту обставину, що на утриманні позивача перебуває дитина, яка є особою з інвалідністю з дитинства II групи, Верховний Суд вирішив скасувати рішення судів попередніх інстанцій і направити справу на новий розгляд для з'ясування необхідних обставин у цій справі для її повноцінного вирішення.

Постанова КАС ВС від 9 листопада 2023 року у справі № 560/8238/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114805026.

2. Щодо відстрочки від призову на строкову військову службу для священнослужителів інших конфесій

У справі № 1140/3182/18 особа звернулася до суду з адміністративним позовом до призовної комісії з вимогами визнати протиправним і скасувати рішення в частині визнання позивача придатним до військової служби та призвання його на строкову військову службу. Позивач також просив зобов'язати відповідача прийняти рішення про надання відстрочки від призову на строкову військову службу на підставах, передбачених абз. 4 ч. 13 ст. 17 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (Закон № 2232-XII).

Позивач покликався на те, що він має право на відстрочку від призову на строкову військову службу, оскільки з 1 жовтня 2017 року призначений на посаду священнослужителя – служителя (диякона) релігійної організації «Кіровоградська місцева релігійна громада Свідків Єгови». Однак йому протиправно було відмовлено в її наданні через відсутність доказів закінчення ним вищого або середнього духовного навчального закладу.

Вирішуючи цю справу, Верховний Суд визнав наявність дискримінаційних ознак у нормах Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо священнослужителів інших конфесій.

Священнослужителям надається відстрочка від призову на строкову військову службу. У значенні Закону № 2232-XII священнослужителем є особа, яка закінчила заклад вищої або середньої духовної освіти і займає посаду в релігійній організації, що діє на основі статуту (положення), зареєстрованого у встановленому порядку. Проте цей Закон не враховує особливостей інших конфесій, зокрема священнослужителів Релігійної організації «Релігійний Центр Свідків Єгови в Україні» (за канонічними настановами та правилами всесвітньої конфесії Свідків Єгови, набуття особою духовного сану священнослужителя – служителя (диякона) збору – відбувається не внаслідок навчання в будь-якому навчальному закладі та отримання відповідного диплома, а з огляду на відповідність особи вимогам, установленим у Біблії для священнослужителів).

Держава, надаючи окремій категорії осіб певне право, не може не враховувати особливостей деяких груп осіб із цієї категорії. Наприклад, якщо держава надає право на відстрочку від призову на строкову військову службу священнослужителям, то вона повинна встановлювати норми, які враховують їхню своєрідність. Це становить зміст принципу рівності перед законом, який передбачає, що органи публічної влади повинні однаково застосовувати законодавчі норми до всіх осіб без будь-якої дискримінації.

Постанова КАС ВС від 11 травня 2023 року у справі № 1140/3182/18: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110826956.

3. Щодо відповідальності командира за своїх підлеглих

У справі № 420/15045/21 особа звернулася до суду з позовом до Центрального управління Служби безпеки України про визнання протиправним та скасування наказу в частині попередження про неповну службову відповідність – за порушення військової дисципліни,

що полягало в неналежному виконанні вимог ст. 4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України та ст. 59 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

У цій справі ключовим питанням для надання оцінки правомірності притягнення позивача до дисциплінарної відповідальності було встановлення наявності факту невиконання чи неналежного виконання позивачем службових обов'язків щодо дотримання військової дисципліни, тобто наявності підстав для притягнення позивача до дисциплінарної відповідальності.

Позивач фактично не спростовував обставину вчинення підлеглими йому військовослужбовцями протиправних діянь (вчинення нападу на прикордонний наряд). Основні доводи позивача про незгоду із застосованим щодо нього заходом дисциплінарної відповідальності зводяться до того, що відповідачем не доведено наявності його вини як командира в порушенні підлеглими йому військовослужбовцями норм чинного законодавства, тобто не доведено склад дисциплінарного проступку.

Верховний Суд, проаналізувавши положення Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України» та Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», дійшов висновку, що на командира покладено відповідальність перед державою за виховання підпорядкованих йому військовослужбовців та за дотримання ними військової дисципліни.

Така відповідальність може проявлятися, у тому числі, і в дисциплінарній відповідальності командира за дії підлеглих йому військовослужбовців.

Отже, факт вчинення підлеглими позивачеві військовослужбовцями дій, які мають ознаки кримінального правопорушення, став наслідком їхніх низьких морально-психологічних якостей, відповідальність за які, як встановлено ст. 58 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та ст. 5 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, несе також і позивач як їхній командир (начальник).

Постанова КАС ВС від 13 липня 2023 року у справі № 420/15045/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112184734.

4. Щодо умов отримання поліцейським додаткової винагороди під час дії воєнного стану в державі

У справі № 420/6607/22 особа звернулася до суду з позовом до Одеського державного університету внутрішніх справ, у якому просила визнати протиправною бездіяльність відповідача щодо ненарахування і невиплати їй додаткової винагороди відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» (Постанова № 168).

У цій справі положення п. 1 Постанови № 168 підлягають аналізу в контексті їх застосування до поліцейського, який без поважних причин не приступив до виконання службових обов'язків і не виконував завдань поліцейської служби, та того, чи має право позивачка на додаткову винагороду за період із 24 лютого 2022 року до 23 березня 2022 року.

Системний і цільовий способи тлумачення п. 1 Постанови № 168 у його взаємозв'язку з нормами ст. 94 Закону України від 2 липня 2015 року № 580-VII «Про Національну поліцію» і приписами указів Президента України від 24 лютого

2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» та № 69 «Про загальну мобілізацію» дає підстави для висновку, що додаткова винагорода є видом грошового забезпечення поліцейського, яке виплачується йому за період проходження служби під час дії воєнного стану. Ця винагорода має тимчасовий характер, а її виплата зумовлена виконанням службових обов'язків в обставинах військової агресії російської федерації проти України. Тому статус поліцейського сам по собі автоматично не забезпечує особі права на отримання додаткової винагороди.

Обставини, які унеможливлюють нарахування й виплату поліцейському зазначеної винагороди, можуть бути різними, проте вони мають бути пов'язаними з фактичним невиконанням службових обов'язків без поважних причин.

Верховний Суд констатував, що оскільки позивачка є поліцейською, яка не приступила до виконання службових обов'язків і була відсутня на службі, то в період із 24 лютого 2022 року до 23 березня 2022 року вона не набула права на отримання додаткової винагороди, передбаченої п. 1 Постанови № 168.
Постанова КАС ВС від 18 вересня 2023 року у справі № 420/6607/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113535723.

V. Правові позиції з вирішення спорів у сфері митної справи

1. Щодо звільнення від обов'язку сплати митних платежів на період дії воєнного стану

У справі № 160/11478/22 Верховний Суд вирішив спірне питання стосовно звільнення платника податків від обов'язку сплати митних платежів на період дії воєнного стану та застосування положень Закону України від 24 березня 2022 року № 2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» (Закон № 2142-IX).

На переконання контролюючого органу, положення Закону № 2142-IX у частині звільнення від оподаткування ПДВ та ввізним митом застосовуються лише щодо товарів, на які митні декларації були подані митному органу в період дії цього Закону для митного оформлення в митному режимі імпорту (випуску для вільного обігу на підставі ст. 74 МК України) незалежно від дати фактичного (фізичного) переміщення товару через митний кордон України. Ключовою під час визначення правил оподаткування є дата першого декларування товару, а не перетинання ним митного кордону України.

Розглядаючи спір, Верховний Суд зазначив, що ввезення товару на митну територію України як операція, з якою законодавець пов'язує звільнення від обов'язку сплати митних платежів, не обмежується лише фактичним (фізичним) перетином товару через митний кордон України, а становить алгоритм дій, спрямованих на виконання низки необхідних митних формальностей.

Положення підпункту 69.23 п. 69 підрозд. 10 розд. XX ПК України, в редакції Закону № 2142-IX, а також п. 9-11 розд. XXI МК України застосовуються з 1 квітня 2022 року, оскільки про це прямо вказано в Законі. Абзаци 1–4 підпункту 1 п. 9-11 розд. XXI МК України та підпункту 69.23 п. 69 підрозд. 10 розд. XX ПК України були виключені на підставі Закону України від 21 червня 2022 року № 2325-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування», який набрав чинності 1 липня 2022 року.

Отже, якщо подана з метою митного оформлення ввезеного товару декларація датована в період з 1 квітня по 1 липня 2022 року, то задекларований за цією митною декларацією товар підпадає під дію Закону № 2142-IX, оскільки виконуються законодавчо встановлені умови для звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ.
Постанова КАС ВС від 28 червня 2023 року у справі № 160/11478/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111884041.

VI. Правові позиції з вирішення спорів у сфері оподаткування

1. Щодо оподаткування ПДВ, якщо ліквідовано основні виробничі або невиробничі засоби під час переміщення вантажів через лінії зіткнення

У справі № 200/11022/19-а платник оскаржував податкові повідомлення-рішення контролюючого органу про нарахування суми грошових зобов'язань з ПДВ у зв'язку з тим, що із загальної кількості локомотивів, вагонів, напіввагонів, цистерн (272 одиниці), які перебувають на тимчасово окупованій території та залишаються заблокованими на непідконтрольній Україні території, 151 одиниця залізничного рухомого складу є необоротними активами, що призначаються для використання (або почали використовуватися) в операціях, що не є господарською діяльністю платника, враховуючи, що 147 вагонів, напіввагонів, цистерн були придбані до 14 квітня 2014 року і станом на 1 січня 2017 року розміщувалися на території України, а чотири локомотиви були придбані після 15 квітня 2014 року.

Платник доводив відсутність підстави для такої кваліфікації його активів (вагонів, напіввагонів, цистерн, тепловозів), оскільки переміщення вантажів через лінії зіткнення в межах Донецької та Луганської областей було припинено на підставі Указу Президента України від 15 березня 2017 року № 62/2017 «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 15 березня 2017 року "Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України"». Неможливість переміщення вантажів у розумінні п. 198.5 ст. 198 ПК України не є ні використанням активів в операціях, не пов'язаних із господарською діяльністю, ні операцією постачання, переведення до складу невиробничих необоротних активів. Нарахування резерву знецінених активів не підпадає під визначення операції з постачання товарів / послуг, а тому зазначена операція не є об'єктом оподаткування ПДВ.

Розглядаючи спір, Верховний Суд зазначив, що предметом доказування під час вирішення спору про податкові зобов'язання з ПДВ на підставі, зокрема, підпункту «г» п. 198.5 ст. 198 та підпункту 38.10 п. 38 підрозд. 10 розд. XX ПК України є обставини щодо дати придбання платником об'єктів залізничного рухомого складу (основних засобів) та місця їх знаходження станом на визначену дату. Придбання / спорудження основних засобів до такої дати та подальше їх перебування на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення, є юридичними фактами, які згідно з нормою підпункту 38.10 п. 38 підрозд. 10 розд. XX ПК України виключають оцінку використання основних засобів в операціях, що не є господарською діяльністю платника ПДВ.

З огляду на підстави визначення платнику зобов'язань з ПДВ обставини щодо вибуття вагонів, напіввагонів, цистерн з його володіння, що сталися на тимчасово окупованій території, не мають юридичного значення для цієї справи та не впливають на результат вирішення спору по суті за встановлених у справі фактів.

Постанова КАС ВС від 13 лютого 2023 року у справі № 200/11022/19-а: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109138615.

2. Щодо вичерпного переліку документів, які підтверджують виникнення обставин, що унеможливлюють ведення господарської діяльності та виконання податкових обов'язків під час воєнного стану

У справі № 160/19575/22 Верховний Суд підтримав висновки судів попередніх інстанцій про те, що позивач, звертаючись до контролюючого органу із заявою про відсутність можливості виконання податкових зобов'язань, мав підтвердити неможливість своєчасного виконання свого податкового обов'язку документами, які не викликали б жодних сумнівів чи зауважень та зазначені в Переліку документів, що підтверджують неможливість платника податків – юридичної особи, зокрема щодо своєї філії, представництва, відокремленого чи іншого структурного підрозділу, своєчасно виконати свій податковий обов'язок, у тому числі обов'язок податкового агента, затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 29 липня 2022 року № 225.

Проаналізувавши положення Порядку підтвердження можливості чи неможливості виконання обов'язків, визначених у підпункті 69.1 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 29 липня 2022 року № 225, Верховний Суд вказав на те, що його прийняття зумовлено необхідністю підтвердження платниками можливості чи неможливості своєчасного виконання податкового обов'язку щодо дотримання термінів сплати податків та зборів, подання звітності тощо. Метою такої процедури є убезпечення платників, які постраждали від збройної агресії російської федерації, від негативних наслідків у зв'язку з об'єктивною неможливістю виконати свої податкові обов'язки щодо своєчасного подання звітності, сплати податків тощо.

Платник, який у зв'язку з проведенням бойових дій втратив можливість провадити господарську діяльність, отримувати дохід від підприємницької діяльності та/або втратив основні засоби для ведення такої господарської діяльності, не може бути притягнутий до відповідальності у зв'язку з невиконанням податкових обов'язків. Для звільнення платника від виконання податкових обов'язків обставини неможливості своєчасного виконання податкового обов'язку мають бути реальними та об'єктивними, а не формальними. Платник має надати вичерпний перелік документів, які підтверджують виникнення обставин, що унеможливлюють ведення господарської діяльності та виконання податкових обов'язків.

З наданих позивачем документів у справі № 160/19575/22 не встановлено втрату (знищення чи зіпсуття) первинних документів, комп'ютерного та іншого обладнання внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації, внаслідок чого підприємство не могло виконати обов'язки щодо своєчасного подання податкової звітності, сплати податків, виконання інших податкових обов'язків; не надало документів, що підтверджують відсутність коштів на банківських рахунках. Тому Верховний Суд визнав, що під час ухвалення спірного рішення податковий орган діяв на підставі та у спосіб, передбачені чинним законодавством України.

Постанова КАС ВС від 4 жовтня 2023 року у справі № 160/19575/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113935238.

Рішення Верховного Суду (господарська юрисдикція)

У 2023 році, незважаючи на тривалу військову агресію рф проти України, воєнний стан і численні повітряні тривоги, Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду продовжував здійснювати правосуддя та ухвалювати важливі для держави судові рішення, позаяк навіть у таких умовах належний судовий захист прав та інтересів учасників господарських правовідносин має гарантуватися. В ухвалених протягом цього періоду постановах КГС ВС виклав актуальні правові позиції щодо застосування законодавства про банкрутство, у сфері захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також у кредитних, корпоративних, земельних правовідносинах та правовідносинах, що виникають з права власності.

КГС ВС сформулював низку нових правових позицій, зокрема, щодо: юрисдикції спорів, які виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану; можливості визнання грошових вимог кредитора, який створений та зареєстрований відповідно до законодавства рф, до боржника у справі про банкрутство; незворотності дії в часі Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»; відсутності порушеного права позивача як поручителя чи заставодавця внаслідок укладення спірних кредитних договорів; можливості застосування дії положень ч. 12 ст. 137 ГПК України до правовідносин вжиття забезпечення позову шляхом зупинення продажу (реалізації) майна в такій категорії спорів (визнання недійсними результатів електронного аукціону (торгів) з реалізації арештованого майна).

Також важливі висновки КГС ВС висловив стосовно: наслідків одночасного звернення кредиторів до різних господарських судів із заявами про відкриття провадження у справі про банкрутство одного і того ж боржника; визначення підсудності спору щодо нерухомого майна боржника, відповідачем у якому є центральний орган виконавчої влади; компенсації власнику патенту частини ефективного строку дії патенту, протягом якої винахід за патентом не міг бути фактично використаний; способу захисту корпоративних прав, який полягає у встановленні розміру статутного капіталу товариства та розміру часток його учасників; сплати додаткового внеску на виконання рішення загальних зборів учасників про збільшення статутного капіталу товариства; способу захисту прав у разі ухилення органом приватизації від проведення визначеної законом процедури приватизації майна шляхом викупу; права орендодавця на розірвання договору оренди земельної ділянки в односторонньому порядку з підстав її використання орендарем не за цільовим призначенням; права орендаря на укладення договору оренди землі на новий строк у порядку реалізації переважного права після набрання чинності Законом України від 5 грудня 2019 року № 340-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству».

На окрему увагу заслуговують і висновки КГС ВС з процесуальних питань, наприклад позиція суду щодо визначення відповідача у спорах про відшкодування шкоди, завданої державою-агресором.

І. Правові позиції щодо юрисдикції спору

1. Щодо юрисдикції спорів, які виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану

У справі № 904/868/22 вирішувалося питання щодо юрисдикції спору про визнання незаконними та скасування наказу, актів про примусове відчуження належного позивачам (товариствам з обмеженою відповідальністю) майна на користь підрозділів військової частини, які складені та підписані відповідачем (військовою частиною).

Суди першої та апеляційної інстанцій, посилаючись на п. 8 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», згідно з яким військове командування, в межах повноважень, визначених цим Законом та Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, затвердженим Верховною Радою України, видає обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану, дійшли таких висновків: оскільки командир військової частини, який видав оскаржений позивачами наказ, діяв як суб'єкт владних повноважень у правовому режимі воєнного стану, що в цій справі не охоплюється положеннями ст. 20 ГПК України, то зазначений спір не підвідомчий господарському суду та є публічно-правовим. У зв'язку із цим вирішення питання правомірності або неправомірності дій командира військової частини в умовах воєнного стану належить до юрисдикції адміністративних судів на підставі п. 2 ч. 1 ст. 5 КАС України.

Вирішуючи спір, КГС ВС зауважив, що хоча участь суб'єкта владних повноважень і є обов'язковою ознакою класифікації спору як публічно-правового, однак сама по собі така участь не дає підстав ототожнювати спір із публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб згідно з п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України може бути способом захисту цивільних прав та інтересів.

Як установили суди першої та апеляційної інстанцій, предметом спору в поданій суду заяві є визнання протиправним та скасування наказу, визнання недійсними актів про примусове відчуження майна, отже цей спір не підпадає під виняток, передбачений ст. 20 ГПК України (спори щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності).

Враховуючи нормативні положення вимог ч. 1 ст. 21 ЦК України, частин 1, 2 ст. 267 КАС України, КГС ВС зауважив, що не є публічно-правовим спір між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом приватного права – юридичною особою, у якому дії суб'єкта владних повноважень спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних прав юридичної особи. У такому випадку це спір про право цивільне, незважаючи на те, що у спорі бере участь суб'єкт публічного права.

КГС ВС дійшов висновку, що спірні правовідносини між учасниками справи виникли внаслідок прийняття рішення про примусове відчуження майна, яке порушує, на думку позивачів, їхні права, а тому в позивачів виникла необхідність захисту своїх цивільних прав, у зв'язку із чим вони звернулися до суду з позовом у цій справі. Зважаючи на те,

що в зазначеній справі спір фактично пов'язаний з реалізацією цивільних прав позивачів, компетентним судом для вирішення спору є суд господарської юрисдикції.

Вказаного суди попередніх інстанцій не врахували та при вирішенні питання щодо юрисдикції спору обмежилися лише дослідженням питання суб'єктного складу учасників правовідносин, не врахувавши предмет спору й характер спірного правовідношення, у зв'язку із чим дійшли помилкового висновку про те, що цей спір має розглядатись у порядку адміністративного судочинства.

Постанова КГС ВС від 14 лютого 2023 року у справі № 904/868/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046101.

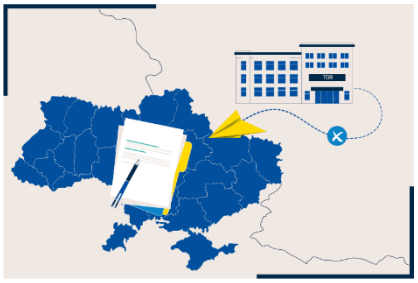

II. Правові позиції у сфері застосування законодавства про банкрутство

1. Щодо можливості визнання грошових вимог кредитора, який створений та зареєстрований відповідно до законодавства рф, до боржника у справі про банкрутство

У межах справи № 925/1248/21 про банкрутство кредитор, який створений та зареєстрований відповідно до законодавства рф, подав заяву про визнання грошових вимог до боржника.

Суди попередніх інстанцій, залишаючи заяву без розгляду, керувалися відсутністю підстав для її розгляду по суті (задоволення / відхилення) внаслідок запровадженого мораторію на виконання грошових зобов'язань перед цим кредитором, що створений та зареєстрований відповідно до законодавства рф, з можливістю розгляду таких вимог по суті після скасування вказаного мораторію.

КГС ВС з такими висновками не погодився і виснував, що наведений у підпункті 1 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України від 3 березня 2022 року № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» (Постанова № 187) мораторій (заборона) на виконання грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства рф, у співвідношенні з положеннями КУзПБ щодо правил і наслідків звернення та визнання грошових вимог кредитора до боржника у справі про банкрутство виключає можливість визнання за правилами цього Кодексу грошових вимог тих кредиторів, які є особами, визначеними в Постанові № 187, зокрема юридичними особами, що створені та зареєстровані відповідно до законодавства рф, яким є кредитор.

Отже, ураховуючи встановлені судами обставини реєстрації кредитора в м. москва (рф), тобто створення та реєстрацію юридичної особи кредитора відповідно до законодавства рф, КГС ВС дійшов висновку, що ці обставини виключають можливість визнання грошових вимог відповідного суб'єкта (суб'єктів) до боржника у справі про банкрутство за правилами національного законодавства – КУзПБ.

Постанова КГС ВС від 30 травня 2023 року у справі № 925/1248/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111709194.

2. Щодо наслідків одночасного звернення ініціюючих кредиторів до різних господарських судів із заявами про відкриття провадження у справі про банкрутство одного і того ж боржника

У справі № 904/2154/22 склалася така ситуація, коли боржник змінив своє місцезнаходження, а інший ініціюючий кредитор звернувся із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство цього ж боржника до господарського суду за його новим місцезнаходженням.

На переконання апеляційного господарського суду, суд першої інстанції правомірно відкрив провадження у справі про банкрутство за заявою, поданою за новим місцезнаходженням боржника.

Не погодившись із наведеним, ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС зазначив, що територіальна юрисдикція справи про банкрутство юридичних осіб за критерієм місцезнаходження боржника має визначатися на дату подання кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство відповідно до відомостей, наведених у ЄДР.

У разі прийняття заяви про визнання боржника банкрутом господарським судом за місцезнаходженням, визначеним у ЄДР, та зміни боржником свого місцезнаходження і надходження заяви про визнання боржника банкрутом до господарського суду за новим місцезнаходженням цей суд має повернути заяву без розгляду.

Якщо ж після відкриття провадження у справі з урахуванням наведених учасниками справи аргументів та наданих доказів суд установить передчасність відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, щодо якого є звернення із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, але в іншому господарському суді, то, виходячи із системного аналізу положень статей 35, 37, 38, 39 КУзПБ, якими передбачені можливі наслідки розгляду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, а також враховуючи положення ст. 226 ГПК України, суд залишає таку заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство без розгляду.

Отже, КГС ВС дійшов висновку, що в цьому разі подану після зміни місцезнаходження боржника заяву про відкриття провадження у справі про його банкрутство слід було залишити без розгляду.

Постанова КГС ВС від 26 квітня 2023 року у справі № 904/2154/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111121955.

3. Щодо визначення підсудності спору стосовно нерухомого майна боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство, якщо відповідачем у цьому спорі є центральний орган виконавчої влади

У справі № 911/4706/15 (911/1626/21) виникло питання про застосування правил виключної підсудності за частинами 5, 13 ст. 30 ГПК України, оскільки відповідачем у поданому боржником в особі ліквідатора позові було визначено Міністерство юстиції України.

Як зазначив ВС у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС, ч. 2 ст. 7 КУзПБ містить спеціальне правило, яке вирішує питання територіальної

(виключної) підсудності спорів у справах про банкрутство. На відміну від ГПК України, в якому за критерій розгляду справи взято місцезнаходження суду або особи, КУзПБ встановлює самостійний універсальний критерій підсудності справ, стороною в яких є боржник, – у межах справи про банкрутство.

У цьому разі виникнення спірних правовідносин зумовлене незгодою позивача (банкрута) з правомірністю набуття іншою особою, щодо якої вчинено оспорювані реєстраційні дії, права власності на нерухоме майно, яке позивач вважає своїм.

Отже, ураховуючи, що поданий ліквідатором позов пов'язаний безпосередньо із захистом майна боржника і боржник, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, є стороною в такому спорі, КГС ВС дійшов висновку, що для визначення виключної підсудності цього спору пріоритет у застосуванні має не ст. 30 ГПК України як загальна процесуальна норма, а саме ст. 7 КУзПБ, яка в цьому випадку є спеціальною. Тож позов ліквідатора підлягає розгляду господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство боржника, про що правильно зазначив у своїй постанові суд апеляційної інстанції.

З огляду на це КГС ВС вирішив відступити від протилежної правової позиції ВС щодо застосування ч. 5 ст. 30 ГПК України при визначенні підсудності справ за участю особи, щодо якої відкрито провадження у справі про банкрутство, або щодо майна такої особи, викладеної в постановах від 21 квітня 2021 року у справі № 910/12641/19, від 12 січня 2021 року у справі № 918/572/19, від 4 лютого 2020 року у справі № 914/240/18.

Постанова КГС ВС від 27 червня 2023 року у справі № 911/4706/15 (911/1626/21): https://reyestr.court.gov.ua/Review/111888150.

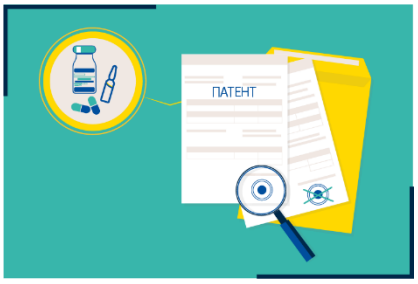

III. Правові позиції у спорах щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності

1. Щодо дії в часі Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України»

У справі № 910/9215/21 позивач звернувся з позовом про захист порушеного права інтелектуальної власності, оскільки відповідач подав заявку на державну реєстрацію лікарського засобу «Каспофунгін-Тева», діючою речовиною якого є сполука каспофунгін, яка, на думку позивача, тотожна з композицією, захищеною патентом України на винахід позивача, та порушує його права інтелектуальної власності.

Суди попередніх інстанцій виснували, що очікувана дата закінчення строку дії патенту – 15 квітня 2022 року, і цієї обставини жодна зі сторін спору не заперечувала. За висновками судів, у лікарському засобі, поданому на реєстрацію відповідачем, використана кожна ознака винаходу за патентом України позивача або ознака, еквівалентна формулі винаходу. З позовом до суду позивач звернувся в червні 2021 року. Отже, до спірних правовідносин підлягає застосуванню законодавство, чинне на момент їх виникнення.

Вирішуючи спір, КГС ВС керувався тим, що Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не передбачена можливість подання заявки на реєстрацію лікарського засобу та отримання державного реєстраційного посвідчення до закінчення

терміну дії патенту. Порушенням прав володільця патенту вважається не лише безпосереднє використання винаходу без згоди володільця патенту, але й будь-яке посягання на права. Державна реєстрація є обов'язковою передумовою для введення лікарського засобу в цивільний обіг на території України. Відповідно, подання заявки на реєстрацію лікарського засобу, в якому використано винахід, права на який належать іншій особі і є чинними, по суті – підготовка до введення такого лікарського засобу в цивільний обіг, а тому є посяганням на права власника патенту.

КГС ВС зазначив, що Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» (Закон) набув чинності 13 квітня 2022 року, а отже не підлягає застосуванню до спірних правовідносин, які виникли в лютому 2021 року й безпосередньо пов'язані з поданням відповідачем заявки на державну реєстрацію лікарського засобу та юридичними наслідками цієї дії.

КГС ВС зазначив про те, що ні у зв'язку з прийняттям Закону, положення якого не мають зворотної дії у часі, ні відповідно до будь-яких інших законодавчих норм не передбачено «узаконення» дій з подання особою без згоди правовласника заявки на державну реєстрацію лікарського засобу, діючою речовиною якого є сполука, яка тотожна з композицією, що захищена згідно з патентом України на винахід (права на який є чинними на момент подання такої заявки), тобто не передбачено ретроспективну правомірність дії особи, яка (дія) була вчинена з порушенням прав іншої особи в минулому.

Саме по собі закінчення дії патенту в майбутньому не впливає на юридичні наслідки того правопорушення, яке мало місце (було вчинене) у минулому.

Отже, враховуючи викладене, КГС ВС визнав помилковими висновки судів попередніх інстанцій щодо застосування зазначеного Закону до спірних правовідносин у цій справі та виключив їх з мотивувальних частин оскаржуваних судових рішень.
Постанова КГС ВС від 27 квітня 2023 року у справі № 910/9215/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110536260.

2. Щодо компенсації власнику патенту частини ефективного строку дії патенту, протягом якої винахід за патентом не міг бути фактично використаний

У справі № 910/8295/21 розглядався позов іноземної компанії про визнання недійсною та скасування відмови Укрпатенту в продовженні строку дії патенту і видачі сертифіката додаткової охорони та його зобов'язання вчинити ці дії.

Вирішуючи питання правильного застосування норм права у спірних правовідносинах, КГС ВС зазначив, що відповідно до Закону України від 21 липня 2020 року № 816-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства» (Закон № 816-IX) із 16 серпня 2020 року Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (Закон № 3687-XII) викладено в новій редакції, зокрема доповнено ст. 27-1.

Перегляд чинного законодавства України у сфері охорони прав на винаходи та корисні моделі був зумовлений необхідністю забезпечити ефективне виконання Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї

сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію).

Право на продовження строку дії патенту на винахід має однакову мету і в редакції Закону № 3687-XII до 16 серпня 2020 року, і після 16 серпня 2020 року, а саме: компенсувати власнику патенту частину ефективного строку дії патенту, протягом якої винахід за патентом не міг бути фактично використаний, адже для його використання потрібно здійснити державну реєстрацію лікарського засобу, що триває певний час.

Стаття 27-1 Закону № 3687-XII встановлює конкретний строк, протягом якого можна звернутися з клопотанням про додаткову охорону, – 6 місяців від дати публікації відомостей про державну реєстрацію винаходу або від дати видачі першого дозволу відповідного компетентного органу (залежно від того, яка із цих дат є пізнішою). Раніше (до набрання чинності Законом України № 816-IX) такий строк фактично становив 19,5 років – клопотання мало бути подане за 6 місяців до завершення строку дії патенту.

Жодних положень про встановлення перехідного періоду застосування ст. 27-1 у Законі не передбачено. Норми Угоди про асоціацію також не містять конкретного механізму реалізації цих прав.

За висновками КГС ВС, із цього випливає, що правовласники, які отримали відповідний дозвіл компетентного органу до 16 серпня 2020 року, але не подали клопотання про продовження строку дії патенту, позбавлені можливості на отримання додаткової охорони, хоча таке право передбачене як чинною редакцією Закону № 3687-XII, так і його попередньою редакцією.

Патент позивача та лікарський засіб були зареєстровані в установленому законодавством України порядку до набрання чинності Законом № 816-IX.

Суди попередніх інстанцій, проаналізувавши правовідносини, які склалися між сторонами, дослідивши матеріали справи, положення національного законодавства України та положення міжнародних договорів, які ратифіковані Верховною Радою України, дійшли висновку про задоволення позовних вимог, адже позбавлення права на додаткову охорону йде врозріз із взятими Україною зобов'язаннями за Угодою про асоціацію.

КГС ВС погодився з наведеним та зауважив, що в цій конкретній справі, за встановленими в ній обставинами, вирішальною є не подія подання клопотання, а момент виникнення в позивача права на продовження строку дії прав на винаходи за патентом.

Постанова КГС ВС від 14 грудня 2023 року у справі № 910/8295/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115821573.

IV. Правові позиції в корпоративних спорах

1. Щодо такого способу захисту корпоративних прав, як звернення до суду з вимогою про встановлення розміру статутного капіталу товариства та розміру часток його учасників

У справі № 907/922/21 ВС у складі судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС, зокрема, вирішував такі питання: 1) чи є належним способом захисту порушеного права учасника, що був виключений з товариства, визнання складу колишніх учасників та статутного капіталу в розмірі, який

існував до ствердженого порушення прав; 2) як співвідносяться між собою виключна компетенція загальних зборів товариства щодо виключення учасника (перерозподіл часток між учасниками) і право суду захищати права та інтереси учасників товариства у спосіб, визначений законом.

Щодо першого питання КГС ВС зазначив, що учасник, якого незаконно виключили зі складу товариства, не має іншого ефективного способу судового захисту порушеного права, окрім звернення до суду з вимогою про встановлення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства, у межах розгляду якої суд встановлює та перевіряє обставини, пов'язані із законністю виключення учасника, і надає оцінку добросовісності поведінки відповідачів, які в разі задоволення позовних вимог будуть позбавлені своїх часток або їх частин у грошовому або відсотковому вираженні.

Вирішуючи наступне питання, КГС ВС дійшов висновку, що ухвалення судом рішення про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю не є втручанням у виключну компетенцію загальних зборів учасників товариства. У такому разі господарський суд не підміняє собою загальні збори учасників товариства й не вирішує питання про виключення учасника з товариства, а розглядає спір між колишнім і теперішніми учасниками щодо законності виключення позивача та вступу в товариство нових учасників, тобто захищає права й інтереси фізичних і юридичних осіб (учасників товариства) у визначений законом спосіб, що є основним завданням господарського судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі (ч. 2 ст. 2 ГПК України). За результатом розгляду такого спору суд може ухвалити рішення про припинення права на участь у товаристві шляхом задоволення позову про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників товариства, що узгоджується з такими способами захисту, як визнання права; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення (пункти 1, 3 та 4 ч. 2 ст. 16 ЦК України).

У зв'язку з наведеним КГС ВС вирішив відступити від висновків, викладених у пунктах 95, 96 постанови КГС ВС від 31 серпня 2022 року у справі № 924/700/21.
Постанова КГС ВС від 11 грудня 2023 року у справі № 907/922/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115859002.

2. Щодо сплати додаткового внеску на виконання рішення загальних зборів про збільшення статутного капіталу

У справі № 925/200/22 розглядався спір між приватним підприємством і його учасником щодо сплати додаткового внеску на виконання рішення загальних зборів учасників про збільшення статутного капіталу, що було прийнято до набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

ВС у складі судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС дійшов висновку, що рішення про збільшення статутного капіталу, яке було прийнято до набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», не є підставою для вимог щодо його примусового виконання, оскільки зобов'язання учасника зробити

додатковий внесок у статутний капітал – це добровільне зобов'язання майнового характеру, вимога в якому не може бути захищена в судовому (примусовому) порядку.

Якщо учасник не вніс (не повністю вніс) додатковий внесок на виконання такого рішення, він не може бути зобов'язаний до цього судом. Однак він несе солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства перед кредиторами в межах вартості невнесеної частини вкладу і має обмеження на виплати дивідендів. Цей обов'язок виникає внаслідок того, що рішення про збільшення статутного капіталу було затверджено, а зміни до статуту товариства – зареєстровано без урахування фактично внесених учасниками додаткових вкладів і надалі не узгоджено, що впливає на права й інтереси інших осіб (кредиторів товариства, інших учасників і товариства).

Крім того, КГС ВС наголосив, що ст. 18 чинного Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не підлягає застосуванню до рішень загальних зборів про збільшення статутного капіталу, що були прийняті до набрання чинності цим Законом.

Постанова КГС ВС від 11 грудня 2023 року у справі № 925/200/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746216.

V. Правові позиції у спорах, що виникають із питань захисту права власності

1. Щодо належного способу захисту порушених прав у разі ухилення органом приватизації від проведення визначеної законом процедури приватизації майна шляхом його викупу

Предметом судового розгляду у справі № 910/2490/23 стали вимоги позивача про визнання за ним права на приватизацію спірного майна способом викупу та зобов'язання Фонду державного майна України внести зміни до свого наказу шляхом його доповнення пунктом про приватизацію цього майна.

Скасовуючи рішення попередніх судових інстанцій про задоволення позову та ухвалюючи нове – про відмову в ньому, КГС ВС дійшов висновку, що задоволення заявлених у цій справі позовних вимог не виключає необхідності дотримання вимог Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» щодо порядку та способу прийняття рішення про включення майна до переліку об'єктів малої приватизації, які підлягають приватизації, і не приведе до набуття позивачем права власності на відповідні приміщення. Можливість виконання такого рішення суду має високий ризик залежності від суб'єктивних дій або недогляду відповідача, тобто такий спосіб захисту є неналежним та неефективним. Водночас обрання позивачем неналежного способу захисту своїх прав за усталеною практикою ВП ВС є самостійною підставою для відмови в позові.

Натомість якщо позивач вважає, що він має право на приватизацію шляхом викупу, але відповідний орган приватизації ухиляється від проведення визначеної законом процедури, то належним способом захисту прав позивача є звернення з позовом про спонукання до укладення договору купівлі-продажу.

При цьому вимогу позивача про зобов'язання укласти договір у певній редакції у випадках, які допускають вирішення таких спорів судом, слід тлумачити як вимогу про визнання укладеним такого договору в судовому порядку в запропонованій

позивачем редакції, що відповідає способам захисту, визначеним п. 6 ч. 2 ст. 16 ЦК України.
Постанова КГС ВС від 19 грудня 2023 року у справі № 910/2490/23: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115859293.

VI. Правові позиції у спорах, що виникають у сфері земельних правовідносин

1. Щодо правомірності реалізації передбаченого договором оренди земельної ділянки права орендодавця на його розірвання в односторонньому порядку з підстав використання орендарем земельної ділянки не за цільовим призначенням

У справі № 910/20745/20 господарські суди розглядали спір про визнання недійсним рішення міської ради про розірвання укладеного між релігійною організацією та радою договору оренди земельної ділянки з підстав порушення позивачем узятих на себе при укладенні договору зобов'язань, а саме порушення цільового призначення земельної ділянки та строків планованої реконструкції.

КГС ВС зазначив, що заплановане релігійною організацією на орендованій комунальній земельній ділянці, яка за цільовим призначенням належить до земель громадської забудови (для будівництва та обслуговування будівель громадських і релігійних організацій), будівництво житлового багатоквартирного будинку є порушенням цільового призначення земельної ділянки.

Посилання судів попередніх інстанцій на положення ДБН В.2.2-9:2018 і ДБН Б.2.2-12:2019 є помилковими, оскільки в їхньому розумінні багатофункціональні споруди – це будинки й комплекси, які формуються із приміщень, їх груп, різного громадського, житлового та іншого призначення, поєднання яких зумовлено економічною доцільністю і містобудівними вимогами.

Водночас будь-яких доказів необхідності поєднання релігійного храму (духовного центру) із житловим багатоквартирним будинком, що обумовлювалося б містобудівними вимогами, матеріали цієї справи не містять. Крім того, очевидним для будь-якого розумного спостерігача є і той факт, що жодної економічної доцільності такого поєднання також не може бути.

Тож КГС ВС дійшов висновку, що оскільки у спірному договорі оренди земельної ділянки сторони передбачили обов'язок орендаря використовувати орендовану земельну ділянку за цільовим призначенням, а він такий обов'язок істотно порушив, то міська рада мала всі підстави для одностороннього розірвання зазначеного правочину, адже право орендодавця на такі дії сторони обумовили в договорі оренди.

Крім того, як зазначив КГС ВС, незважаючи на підставність вчинених міською радою дій щодо одностороннього розірвання договору оренди, за релігійною організацією в будь-якому випадку залишається право на оформлення землекористування під належним їй об'єктом у порядку, визначеному чинним ЗК України, а отже доступною для неї є можливість завершити будівництво духовного центру, використовувати своє майно за призначенням та надалі мирно володіти ним.
Постанова КГС ВС від 18 жовтня 2023 року у справі № 910/20745/20: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114291950.

2. Щодо реалізації права орендаря на укладення договору оренди землі на новий строк у порядку реалізації переважного права після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству»

У справі № 906/1314/21 ВС у складі судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності КГС, вирішуючи питання про редакцію норм Закону України «Про оренду землі», яка підлягає застосуванню до правовідносин щодо процедури укладення договору оренди землі на новий строк у порядку реалізації переважного права орендаря на укладення договору оренди на новий строк шляхом судового розгляду такої вимоги, дійшов таких висновків.

Зміст поняття «поновлення договору оренди», про яке йдеться в абз. 4 розд. IX «Перехідні положення» Закону України «Про оренду землі», базується саме на положеннях ст. 126-1 ЗК України, що пов'язує можливість поновлення існуючого договору з наявністю в цьому договорі обов'язкової умови про його поновлення. У разі наявності такої умови договір поновлюється на такий самий строк і на таких самих умовах.

Натомість укладення договору оренди землі на новий строк (поновлення договору оренди землі), яке передбачене ч. 1 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» в редакції, чинній до внесення змін Законом України від 5 грудня 2019 року № 340-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству», базується на встановленому законом переважному праві добросовісного орендаря та надає сторонам при застосуванні цієї процедури можливість змінювати істотні умови договору.

Тому поняття «поновлення договору оренди», про яке йдеться в абз. 4 розд. IX «Перехідні положення» Закону України «Про оренду землі», та поняття «поновлення договору оренди», яке містилося в Законі України «Про оренду землі» в попередній редакції, є змістово різними.

Відповідно до правовідносин щодо процедури укладення договору оренди землі на новий строк у порядку реалізації переважного права орендаря на укладення договору оренди на новий строк шляхом судового розгляду такої вимоги не є застосовними положення абз. 4 розд. IX «Перехідні положення» Закону України «Про оренду землі». Натомість за загальним правилом дії законів у часі застосуванню підлягає ст. 33 Закону України «Про оренду землі» в редакції, чинній на момент звернення з такою вимогою, адже положення законодавства не містять вказівки про інше.

Водночас щодо захисту права орендаря на продовження орендних правовідносин стосовно земельних ділянок державної та комунальної власності КГС ВС зазначив, що якщо орган державної влади чи місцевого самоврядування знехтував обов'язком добросовісно провести переговори (наприклад, явно безпідставно відмовив в укладенні договору), то слід виходити з того, що такий орган зловживає своїм правом, порушуючи цим законні права орендаря.

Судовий захист у таких випадках передбачено лише для особи, яка належним чином виконувала свої обов'язки за договором та добросовісно використовувала належні їй права, тому орендодавець не може посилатися на свій захист на обставини, які свідчать про ухилення ним від проведення переговорів, і на власну недобросовісну поведінку, протиставляючи її легітимним прагненням та належній поведінці орендаря; водночас

і орендар, що належно діяв, не може бути позбавлений можливості реалізації свого права на продовження орендних відносин, передбаченого законом, у тому числі через судовий захист. Інакше передбачене ч. 9 ст. 33 Закону України «Про оренду землі» право орендаря оскаржити відмову, а також наявне зволікання в укладенні нового договору оренди землі матиме лише декларативний характер і не приведе до відновлення порушеного права.
Постанова КГС ВС від 23 листопада 2023 у справі № 906/1314/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746281.

VII. Правові позиції у спорах, що виникають із кредитних правовідносин

1. Щодо відсутності порушеного права позивача як поручителя чи заставодавця внаслідок укладення спірних кредитних договорів

У справі № 910/5172/19 поручитель звернувся з позовом про визнання недійсними кредитних договорів та договорів поруки, обґрунтовуючи заявлені вимоги перевищенням посадовими особами кредитора меж своїх повноважень і недійсністю поруки у зв'язку з недійсністю основного зобов'язання.

Вирішуючи спір, об'єднана палата КГС ВС зазначила, що спірні кредитні договори встановлюють права та обов'язки лише сторін цих договорів і не встановлюють прав та обов'язків поручителя. Тому укладення цих договорів навіть за відсутності, як стверджує поручитель, постанови Національного банку України (кредитора), яка наділяла б посадових осіб банку повноваженнями на їх укладення, не може порушувати прав поручителя, що є самостійною підставою для відмови в заявленому ним позові в частині визнання кредитних договорів недійсними.

Права позивача як поручителя чи заставодавця могли б бути порушені укладенням саме договорів поруки або застави, а не укладенням кредитних договорів. При цьому прийняття або неприйняття відповідної постанови НБУ не зобов'язує ані банк укладати кредитні договори, ані поручителя (заставодавця) укладати договори поруки (застави).

Щодо визнання недійсними договорів поруки ОП КГС ВС зауважила, що доводи позивача в цій частині зводяться до того, що договори поруки є недійсними з огляду на недійсність основного зобов'язання. Водночас доводи поручителя про наявність підстав недійсності кредитних договорів фактично також стосуються і наявності підстав недійсності договорів поруки, тому ОП КГС ВС вирішила розглянути ці доводи та дійшла таких висновків.

Якщо орган або особа, яка виступала від імені юридичної особи, не мала повноважень на це, то таке може свідчити про порушення прав та інтересів лише самої юридичної особи, а не прав та інтересів третьої особи.

Частину 3 ст. 92 ЦК України слід розуміти так: по-перше, питання про юридичну силу обмежень повноважень органу або особи, яка виступала від імені юридичної особи, слід вирішувати залежно від обізнаності третьої особи про це саме на час укладення договору (або вчинення інших юридично значущих дій); по-друге, посилатися на таке обмеження повноважень може лише юридична особа, а не третя особа, оскільки дії органу або відповідної особи за межами їхніх повноважень можуть порушити права лише юридичної особи. При цьому відсутність повноважень органу або особи, яка виступає від імені юридичної особи, є різновидом (граничним випадком) обмеження повноважень.

Отже, стверджуване поручителем перевищення посадовими особами НБУ меж своїх повноважень, у тому числі при укладенні спірних договорів поруки, могло порушити лише права НБУ, а не поручителя, що є самостійною підставою для відмови в позові в цій частині.

Постанова ОП КГС ВС від 7 квітня 2023 року у справі № 910/5172/19: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111443260.

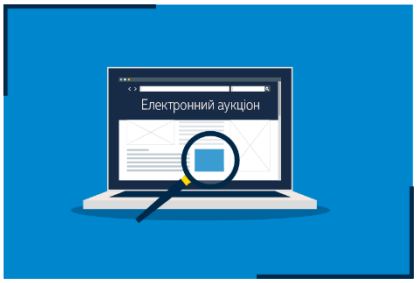

VIII. Правові позиції з процесуальних питань

1. Щодо можливості застосування положень ч. 12 ст. 137 ГПК України до правовідносин вжиття забезпечення позову шляхом зупинення продажу (реалізації) майна в такій категорії спорів (визнання недійсними результатів електронного аукціону (торгів) з реалізації арештованого майна)

У справі № 910/5361/22 вирішувалися питання: застосування такого заходу забезпечення позову, як зупинення продажу (реалізації) майна, в разі подання заявником будь-яких інших позовів (наприклад, про визнання недійсними результатів електронного аукціону (торгів) з реалізації арештованого майна), ніж ті, що чітко визначені п. 6 ч. 1 ст. 137 ГПК України, а саме позови про визнання права власності на це майно або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту; застосування ч. 12 ст. 137 ГПК України в такій категорії спорів (визнання недійсними результатів електронного аукціону (торгів) з реалізації арештованого майна), зокрема щодо можливості вжиття заходів забезпечення позову, які полягають в (або мають наслідком) припиненні, відкладенні, зупиненні чи іншому втручанні у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що в межах виконання судового рішення проводяться органом державної виконавчої служби та/або призначеного державним органом суб'єкта – ДП «Сетам», якому згідно з наказом Міністерства юстиції України доручено здійснювати функції з організації електронних торгів.

Суди першої та апеляційної інстанцій дійшли висновку про те, що запропонований позивачем захід забезпечення позову (зупинення реалізації арештованого майна) не підпадає під передбачену ч. 12 ст. 137 ГПК України заборону, оскільки в спірних правовідносинах ДП «Сетам» є особою, яка здійснює лише заходи із супроводження програмного й технічного забезпечення центральної бази даних системи електронних торгів та обслуговування цієї системи, а учасники справи не надали доказів на підтвердження проведення спірних торгів саме від імені держави (державного органу) або територіальної громади (органу місцевого самоврядування).

ОП КГС ВС звернула увагу, що чинний ГПК України дозволяє застосування такого заходу забезпечення позову, як зупинення продажу (реалізації) майна, лише у випадку подання заявником позову про визнання права власності на це майно або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту, чітко визначеного п. 6 ч. 1 ст. 137 цього Кодексу, а не в разі подання будь-яких інших позовів, зокрема позову про визнання недійсними результатів електронного аукціону (торгів) з реалізації арештованого майна, наміром подання якого аргументована заява товариства про забезпечення позову в цій справі.

Суд зазначив, що імперативна норма ч. 12 ст. 137 ГПК України чітко визначає суб'єктний склад учасників публічних конкурсних процедур, у відносинах з проведення

яких не допускається вжиття заходів забезпечення позову, спрямованих на припинення, відкладення, зупинення чи інше втручання в такі процедури. Зокрема, до кола відповідних учасників включено саме призначеного державним органом суб'єкта у складі комісії, що проводить конкурс, аукціон, торги, тендер чи іншу публічну конкурсну процедуру, але аж ніяк не певну призначену державним органом особу чи посадову особу.

За таких обставин, у розрізі спірних правовідносин, ОП КГС ВС зазначила, що відповідним державним органом або суб'єктом у розумінні ч. 12 ст. 137 ГПК України не є ДП «Сетам», яке хоч і має статус організатора електронних торгів згідно з наказом Міністерства юстиції України, однак за організаційно-правовою формою взагалі є самостійним суб'єктом господарювання.

Із цих же підстав не можна вважати державного або приватного виконавця відповідним державним органом або суб'єктом, оскільки відповідно до змісту статей 7, 16 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», зазначені виконавці уповноважені державою одноособово, а не в складі комісії здійснювати діяльність із примусового виконання рішень у порядку. При цьому законодавець у ч. 2 ст. 16 вказаного Закону України навіть уточнив, що приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності, що виключає його статус суб'єкта у складі комісії, яка проводить конкурс, аукціон, торги, тендер чи іншу публічну конкурсну процедуру.

ОП КГС ВС відступила від висновку КГС ВС щодо питання застосування положень ч. 12 ст. 137 ГПК України в подібних процесуальних правовідносинах, викладеного в постанові від 1 лютого 2023 року у справі № 910/1539/21 (910/8758/21), оскільки якщо такий захід забезпечення позову, як зупинення продажу (реалізації) майна, застосовується судом у межах розгляду позову про визнання права власності на це майно або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту та супроводжується припиненням, відкладенням, зупиненням чи іншим втручанням у проведення електронного аукціону (торгів), що в рамках примусового виконання судового рішення проводяться органом державної виконавчої служби / приватним виконавцем та/або ДП «Сетам», яким доручено здійснення функцій з організації електронних торгів, то на правовідносини вжиття зазначеного заходу забезпечення позову на час підготовки та проведення електронних торгів не поширюється дія положень ч. 12 ст. 137 ГПК України, якими заборонено вжиття заходів забезпечення позову, спрямованих на будь-яке втручання в проведення публічних конкурсних процедур (їх припинення, відкладення, зупинення тощо), адже ані державний чи приватний виконавець, ані ДП «Сетам» не входять до чітко визначеного законодавцем суб'єктного складу учасників публічних конкурсних процедур (державний орган, орган місцевого самоврядування, призначений державним органом суб'єкт у складі комісії).

Постанова ОП КГС ВС від 22 червня 2023 року у справі № 910/5361/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111739159.

2. Щодо відповідача у спорах про відшкодування шкоди, завданої державою (іноземною державою)

У справі № 910/5699/23 місцевий господарський суд, з яким погодився суд апеляційної інстанції, повернув без розгляду позовну заяву, оскільки позивач у встановлений судом термін не усунув її недоліків, а саме в новій редакції

позову просив стягнути майнову шкоду з рф (представницькі органи: міністерство юстиції рф і міністерство оборони рф), яка не може бути стороною в господарському процесі, та не конкретизував позовних вимог до кожного з відповідачів.

На відміну від попередніх судових інстанцій КГС ВС дійшов висновку, що у спорах про відшкодування шкоди, завданої державою / іноземною державою (органом державної влади, їх посадовою особою або службовою особою / органом державної влади, їх посадовою особою або службовою особою іноземної держави), відповідачем є відповідна держава як учасник цивільних правовідносин, як правило, в особі органу, якого позивач зазначає порушником своїх прав. Держава Україна, як і іноземна держава, бере участь у справі у спорах про відшкодування шкоди, завданої державою (іноземною державою), як відповідач через відповідні органи державної влади, зазвичай орган, діями якого завдано шкоди.

Тож у спорах про відшкодування шкоди, завданої державою (іноземною державою), на позивача відповідно до вимог пунктів 2, 4 ч. 3 ст. 162 ГПК України покладено обов'язок зазначити, окрім безпосередньо держави, яка, за його твердженням, завдала йому шкоди, орган (органи) відповідної держави, якого (яких) позивач зазначає порушником своїх прав. При цьому закон не вимагає конкретизації вимог (визначення сум, що підлягають стягненню, тощо) до кожного з відповідачів – представницьких органів держави, якщо позивач визначив їх більше одного.

Ураховуючи викладене, КГС ВС зазначив, що суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку про те, що рф не може бути стороною (відповідачем) у господарському судочинстві, а відсутність конкретизації позивачем позовних вимог до кожного із зазначених ним у позовній заяві відповідачів є підставою для повернення позову без розгляду через неусунення у встановлений судом строк цих недоліків.

Постанова КГС ВС від 6 листопада 2023 року у справі № 910/5699/23: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115272587.

Рішення Верховного Суду (кримінальна юрисдикція)

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та оголошення в нашій державі воєнного стану перед судовою системою постали нові виклики, пов'язані зі здійсненням правосуддя в умовах війни.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду впродовж 2023 року сформулював низку правових позицій з актуальних питань кримінального та кримінального процесуального права, у тому числі тих, що стосуються кримінальних проваджень воєнного часу.

Поряд із кримінальними правопорушеннями, розгляд яких є традиційним для судової системи України, суди почали розглядати кримінальні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена розділами I «Злочини проти основ національної безпеки України», XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» Особливої частини КК України. Серед них – такі кримінальні правопорушення, як посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України), державна зрада (ст. 111 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК України). У своїх рішеннях ККС ВС приділив значну увагу інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням у цих категоріях справ.

Крім того, об'єднана палата ККС ВС сформулювала низку висновків щодо кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; щодо умов призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Не залишилися поза увагою ККС ВС і питання щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.

З метою забезпечення єдності судової практики та з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини ККС ВС визначив єдиний підхід до критеріїв наявності / відсутності ознак провокації злочину.

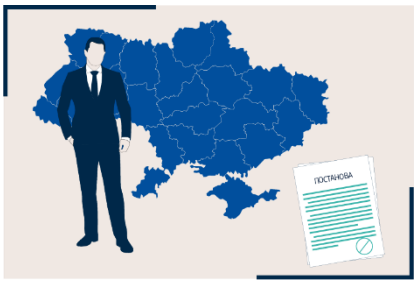

I. Правові позиції щодо кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України

1. Щодо кваліфікації дій колишнього депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим як державної зради (ч. 1 ст. 111 КК України)

У справі № 759/22254/19 колегія суддів ККС ВС погодилася з рішеннями місцевого та апеляційного судів, якими було засуджено колишнього депутата Верховної Ради АР Крим за державну зраду (ч. 1 ст. 111 КК України), оскільки він, будучи громадянином України, нехтуючи вимогами Конституції і законів України, достовірно знаючи про те, що територія АР Крим є невід'ємною частиною України, взяв участь у засіданнях Верховної Ради АР Крим та проголосував за прийняття незаконних постанов № 1702-6/14 щодо проведення загальнокримського референдуму, № 1745-6/14 щодо незалежності Криму, № 1748-6/14 щодо правонаступництва Республіки Крим, узяв участь у позачерговому засіданні незаконно створеного парламенту, чим забезпечив його функціонування,

та проголосував за прийняття незаконного рішення – так звану Конституцію Республіки Крим.

ККС ВС констатував, що депутат зобов'язаний дотримуватися Конституції України, Конституції АР Крим, законів України і нормативно-правових актів Верховної Ради АР Крим. Прийняті Верховною Радою АР Крим нормативно-правові акти повинні відповідати Конституції України (ч. 2 ст. 135 Конституції України, ст. 28 Конституції АР Крим). Питання про зміну території України може бути предметом всеукраїнського референдуму згідно зі ст. 73 Конституції України, п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про всеукраїнський референдум», а не республіканського (місцевого) референдуму. Оскільки депутат Верховної Ради АР Крим узяв участь у голосуванні за ухвалення очевидно неконституційних та незаконних рішень про проведення загальнокримського референдуму, створення нелегітимного державного утворення – Республіки Крим – і входження невід'ємної частини території України – АР Крим та міста Севастополя – до складу рф, тим самим надав допомогу рф та її представникам у проведенні підривної діяльності проти України, тобто вчинив державну зраду.

Постанова ККС ВС від 20 грудня 2023 року у справі № 759/22254/19: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115822485.

2. Щодо кваліфікації дій судді, яка продовжила здійснювати правосуддя в окупованому Криму (ч. 1 ст. 111 КК України)

У справі № 759/4148/17 колегія суддів ККС ВС погодилася з рішеннями місцевого та апеляційного судів, якими було засуджено колишню суддю Господарського суду АР Крим за ч. 1 ст. 111 КК України до 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного їй майна.

Як установили суди в цьому кримінальному провадженні, громадянка України, яка була суддею Господарського суду АР Крим, вчинила державну зраду, а саме: умисно на шкоду суверенітетові та територіальній цілісності України надавала рф як іноземній державі допомогу в проведенні підривної діяльності проти України. Зокрема, після окупації Криму суддя продовжувала здійснювати правосуддя за російським законодавством, а в грудні 2014 року указом президента рф була призначена на посаду судді арбітражного суду.

Захисник у касаційній скарзі, серед іншого, покликався на те, що законодавство України не містить чіткого визначення терміна «підривна діяльність», а сторона обвинувачення не довела фактів вчинення його підзахисною дій, які б завдали шкоду зовнішній безпеці, суверенітету, територіальній цілісності України та підпадали під визначення «здійснення підривної діяльності», а «Арбітражний суд» не може вважатися органом, який здійснює підривну діяльність.

Колегія суддів ККС ВС вказала, що надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України полягає у сприянні їх можливим чи дійсним зусиллям заподіяти шкоду національній безпеці України. Види підривної діяльності проти України можуть бути різноманітними. Різний вигляд може мати й допомога в проведенні такої діяльності. Вона може надаватися шляхом організації чи виконання конкретного злочину, схилення до державної зради інших осіб, усунення перешкод для вчинення певних діянь тощо.

У своєму рішенні ККС ВС погодився із судами попередніх інстанцій і наголосив, що засуджена не була звільнена з посади судді за законодавством України, упродовж березня – листопада 2014 року як «суддя» незаконно створеного «Господарського суду Республіки Крим РФ» здійснювала «правосуддя» на окупованій території України від імені іноземної держави – рф, керуючись її матеріальним та процесуальним правом, а з призначенням у грудні 2014 року на посаду «судді Арбітражного суду Республіки Крим Російської Федерації» взяла на себе на окупованій території України повноваження судді іншої держави – рф, яка окупувала та незаконно анексувала цю територію. Здійснення за таких умов «правосуддя» від імені рф свідчить про порушення засудженою вимог ст. 65 Конституції України, присяги судді, оскільки забезпечувало становлення і зміцнення окупаційної влади рф шляхом утворення та функціонування незаконно створених окупаційних органів судової влади рф на окупованій території України, виконання функцій представника окупаційної судової влади рф з метою недопущення контролю української влади на території АР Крим, а отже надання нею допомоги рф у проведенні підривної діяльності проти України на шкоду суверенітетові й територіальній цілісності України.

Також суд наголосив, що засуджена мала достатній рівень освіти, спеціальних знань і життєвого досвіду для усвідомлення нею фактів активної підривної діяльності рф проти України шляхом окупації та подальшої анексії території України в АР Крим, а дії засудженої мали свідомий і добровільний характер, на що вказує їхній характер, послідовність, тривалість у часі та динаміка розвитку.

Колегія суддів ККС ВС погодилася з позицією судів першої та апеляційної інстанцій про те, що обвинувачена, маючи громадянські права, може не підтримувати політичний режим країни, в якій проживає, працевлаштуватися на території іншої країни тощо, але вона при цьому не отримує права шкодити суверенітетові та територіальній цілісності України чи надавати іноземній державі будь-яку допомогу в проведенні підривної діяльності проти України на шкоду таким цінностям, тим більше суддею.

Постанова ККС ВС від 22 серпня 2023 року у справі № 759/4148/17: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113065878.

3. Щодо кваліфікації дій та призначення покарання за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ч. 1 ст. 110 КК України)

У справі № 750/2292/22 колегія суддів ККС ВС вирішувала питання про кваліфікацію та призначення покарання особі, яка, усвідомлюючи вчинення 24 лютого 2022 року рф збройної агресії та вторгнення на територію України, відправила раніше знайомому їй міському голові м. Чернігова на мобільний телефон повідомлення, які мали спонукати його вжити заходів для припинення спротиву російським окупантам, здачі м. Чернігова російським військам і фактичного переходу міста під юрисдикцію рф. Колегія суддів ККС ВС дійшла висновку, що такі дії особи утворюють склад кримінального правопорушення, передбаченого за ч. 1 ст. 110 КК України, оскільки були спрямовані на зміну території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України.

Засуджена, серед іншого, оскаржила ухвалений щодо неї вирок з покликанням на невстановлення точного місця і часу вчинення нею інкримінованих діянь.

Колегія суддів ККС ВС вказала, що диспозиція ч. 1 ст. 110 КК України, за вчинення якої засуджену визнано винуватою, не містить таких обов'язкових ознак, як час та місце вчинення злочину. Зазначені ознаки об'єктивної сторони перебувають поза межами складу цього злочину й на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого не впливають. Таким чином, ККС ВС встановив, що засуджена чітко розуміла суть пред'явленого їй обвинувачення, а тому доводи касаційної скарги про протилежне Суд відхилив.
Постанова ККС ВС від 5 грудня 2023 року у справі № 750/2292/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115508695.

4. Щодо призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у випадках, коли обвинувачений не обіймав певну посаду або не займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення (ст. 55 КК України)

У справі № 404/2081/22 ОП ККС ВС вирішувала питання про призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю незалежно від того, чи обвинувачений обіймав певну посаду або займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення.

ОП ККС ВС дійшла висновку щодо застосування ст. 55 КК України та вказала, що згідно з положеннями зазначеної статті у випадку, коли санкцією відповідної частини статті Особливої частини КК України передбачено можливість призначення особі додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, суд, визнаючи особу винуватою у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, має право призначити таке додаткове покарання незалежно від того, чи обвинувачений обіймав певну посаду або займався певною діяльністю на час вчинення кримінального правопорушення.
Постанова ОП ККС ВС від 4 вересня 2023 року у справі № 404/2081/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396688.

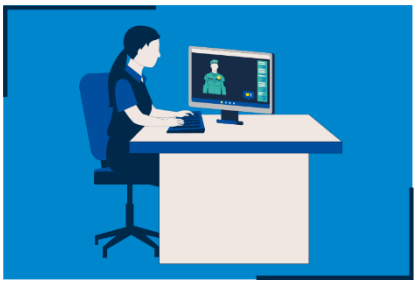

II. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

1. Щодо можливості звільнення особи від відбування покарання з випробуванням за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників (ч. 2 ст. 436-2 КК України)

У справі № 127/18004/22 колегія суддів ККС ВС, обґрунтовуючи неможливість застосування до засудженої інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням, вказала, що засуджена вчинила кримінальне правопорушення, яке відповідно до розд. XX КК України відноситься до кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, в той час, коли на всій території України введено воєнний стан, що свідчить про підвищену суспільну небезпечність таких правопорушень.

Засуджена публічно висловила свою позитивну реакцію щодо публікації, в якій очевидно міститься звеличення особистих та професійних якостей, вихваляння вчинків командувача дальньої авіації збройних сил рф генерал-лейтенанта в ході здійснення ним військових завдань і прославляння його у формі створення популярності зазначеній військовій службовій особі збройних сил рф шляхом акцентування на вищих державних нагородах, посадах високого рангу та званнях вищого офіцерського складу збройних сил рф.

Колегія суддів ККС ВС звернула увагу на те, що засуджена вчинила низку дій перед тим, як висловила свою позитивну реакцію щодо «командуючого дальньою авіацією РФ», адже доступ до соціальної мережі «Однокласники» можливий лише після встановлення додаткових програм на власний мобільний телефон. Засуджена після цих послідовних дій для отримання доступу до відповідної мережі, пошуку публікацій саме проросійського характеру публічно висловила свою позицію щодо діючого військового рф в той час, коли має місце збройна агресія цієї держави проти України та із загальнодоступних джерел відомо, що вказаний генерал керував авіаційними бомбардуваннями Маріуполя.

Той факт, що засуджена зрозуміла суспільну небезпечність власних дій та щиро покаялася, суди врахували під час вибору розміру й виду покарання. Проте підстав для звільнення від відбування покарання в найменшому розмірі, який визначений КК України, суд апеляційної інстанції правильно не встановив, із чим погодилась і колегія суддів касаційної інстанції.

Постанова ККС ВС від 28 вересня 2023 року у справі № 127/18004/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113967455.

III. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти громадської безпеки

1. Щодо кваліфікації дій особи, яка зберігала вогнепальну зброю з метою захисту держави (ч. 1 ст. 263 КК України)

У справі № 760/6265/22 колегія суддів ККС ВС скасувала вироки судів першої та апеляційної інстанцій, якими особа була засуджена за незаконне поводження зі зброєю і бойовими припасами до реального позбавлення волі.

Таке рішення колегія суддів ККС ВС прийняла у зв'язку з тим, що суди першої та апеляційної інстанцій не перевірили й не надали належної оцінки доводам обвинуваченого про те, що він, будучи волонтером, працював на забезпечення сил територіальної оборони Збройних Сил України, отримав зброю і боєприпаси від військових у лютому – березні 2022 року з метою відсічі збройній агресії рф.

Колегія суддів ККС ВС наголосила, що в разі підтвердження таких заяв ці дії особи слід розцінювати як крайню необхідність, що відповідно до ч. 1 ст. 39 КК України не є кримінальним правопорушенням.

Постанова ККС ВС від 4 травня 2023 року у справі № 760/6265/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110749408.

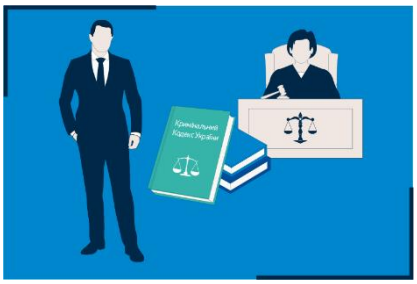

IV. Правові позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

1. Щодо кваліфікації діяння народних депутатів, які протиправно використали гарантії, безпосередньо пов'язані зі здійсненням ними функцій представника влади (ст. 364 КК України)

У справі № 991/3966/20 ОП ККС ВС вирішувала питання про розуміння об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України.

ОП ККС ВС дійшла висновку, що зловживанням владою є протиправне використання повноважень, правомочностей і можливостей, похідних від прав, обов'язків, гарантій, а також пільг та інших благ, які безпосередньо пов'язані зі здійсненням функцій представника влади.

Як установили суди, понад 1,5 року народний депутат України, у власності якого була квартира в м. Києві, користувався готельним номером за рахунок бюджетних коштів, передбачених на забезпечення діяльності Верховної Ради України. Цими діями він спричинив тяжкі наслідки у вигляді безповоротної втрати бюджетних коштів у розмірі майже 361 тис. грн.

ОП ККС ВС зазначила таке.

Держава гарантує народним депутатам забезпечення необхідними умовами для здійснення ними депутатських повноважень (ч. 4 ст. 1 Закону України «Про статус народного депутата України»).

Правом на відшкодування вартості оренди чи винайму готельного номера наділений виключно народний депутат України, тобто це право є складовою правового статусу народного депутата і гарантією депутатської діяльності, яка забезпечує безперешкодну та ефективну участь народного депутата у здійсненні своїх функцій.

Положеннями частин 2 і 3 ст. 8 Закону України «Про статус народного депутата України» визначено, що неприпустимим є використання народним депутатом свого депутатського мандата всупереч загальновизнаним нормам моралі, правам і свободам людини і громадянина, законним інтересам суспільства і держави. Народний депутат не повинен використовувати депутатський мандат в особистих, зокрема корисливих, цілях.

Якщо умови отримання житлової гарантії народним депутатом чітко визначені й народний депутат у разі їх дотримання подає про це відповідну заяву, щоб реалізувати свою житлову гарантію, то, вочевидь, інформація про відсутність у потребі забезпечення його житлом також повинна бути повідомлена відповідному підрозділу ВРУ.

Адже в протилежному випадку відшкодування народному депутатові України вартості оренди чи винайму готельного номера в м. Києві вже не буде виконувати свого завдання щодо забезпечення виконання функцій народним депутатом.

Якщо в законодавстві визначений активний порядок дій для отримання певних гарантій, пільг, благ тощо шляхом повідомлення інформації про наявність іншого житла, сімейного статусу та ін., які є визначальними під час прийняття рішення про отримання відповідних благ, то, вочевидь, йому кореспондує обов'язок повідомлення уповноважених суб'єктів у разі втрати підстав, які є визначальними для отримання таких благ.

ОП ККС ВС вважає, що безпідставне отримання представником влади майнового права проживати в готелі було безпосередньо пов'язане з набуттям повноважень представника влади і здійсненням ним владних повноважень, із реалізацією прав, які зумовлені ними.

У цьому кримінальному провадженні право проживати в готелі й компенсація відповідних витрат зумовлені здійсненням функції представника влади, адже спрямовані на забезпечення нормальних умов для здійснення його повноважень.

З прив'язкою до цієї справи ОП ККС ВС взяла до уваги механізм використання житлової гарантії, за якого народний депутат безпосередньо коштів за проживання в готельному номері не отримував, оскільки вони одразу перераховувалися на рахунок готелю.

Отже, зміст зловживання владою з огляду на викладене вище становить безпідставне використання представником влади гарантії, наданої державою для здійснення ним своїх повноважень, безпідставне користування майновим благом, що безпосередньо пов'язано зі здійсненням владних функцій.

Кримінально-правова оцінка безпідставного отримання народним депутатом такого майнового блага, як проживання в готельному номері, становить зловживання владою, і таке діяння має кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 364 КК України.

Постанова ОП ККС ВС від 27 листопада 2023 року у справі № 991/3966/20: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115409272.

2. Щодо кваліфікації дій судді, яка через релігійні переконання подала до НАЗК декларацію в паперовій формі, а не в електронній (ст. 366-3 КК України)

У справі № 991/5479/22 ОП ККС ВС, розглянувши кримінальне провадження щодо судді, яка через релігійні переконання подала до НАЗК декларацію в не передбаченій законом паперовій формі (ст. 366-3 КК України), зробила такий висновок. Подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», у паперовій формі з огляду на релігійні переконання та мотиви, а не в електронному виді шляхом заповнення на офіційному вебсайті Національного агентства з питань запобігання корупції за формою, що визначається цим агентством, не свідчить про відсутність у діянні такої особи прямого умислу на неподання зазначеної декларації.

Зокрема, ОП ККС ВС вказала, що суддя добровільно бере на себе обмеження, пов'язані з виконанням ним своїх професійних обов'язків, а тому перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження, які вона приймає з власної волі, складаючи присягу судді.

Постанова ОП ККС ВС від 4 грудня 2023 року у справі № 991/5479/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476543.

3. Щодо кваліфікації дій службових осіб за одержання неправомірної вигоди в особливо великому розмірі (ч. 4 ст. 368 КК України)

У справі № 1-459/12 колегія суддів ККС ВС ухвалила остаточне рішення щодо притягнення до кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди в особливо великому розмірі, а саме – 11 млн дол. США.

У цьому кримінальному провадженні суди встановили, що перший віцепрезидент Національної академії педагогічних наук України за пособництва свого сина – докторанта Інституту педагогіки НАПН України – одержав неправомірну вигоду в розмірі 800 тис. грн та 250 тис. дол. США, що є особливо великим розміром, а іншу частину неправомірної вигоди в розмірі 10 млн 650 тис. дол. США не отримав, оскільки він і його син були затримані працівниками правоохоронного органу.

Обох співучасників було визнано винуватими у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України, та призначено їм основне покарання у виді позбавлення волі на строк вісім років.

Сторона захисту стверджувала про істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого і просила скасувати вирок апеляційного суду й направити справу на новий апеляційний розгляд.

Колегія суддів ККС ВС не погодилася з доводами сторони захисту про відсутність у діях засуджених складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України, недопустимість низки доказів, провокацію злочину.

Також колегія суддів ККС ВС не погодилася з аргументами сторони захисту про доцільність застосування в цьому провадженні статей 69, 75 КК України, а саме призначення більш м'якого покарання, ніж визначено кримінальним законом, та застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Ухвала ККС ВС від 30 травня 2023 року у справі № 1-459/12: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111339392.

V. Правові позиції щодо інших видів негласних слідчих (розшукових) дій

1. Щодо критеріїв наявності / відсутності ознак провокації злочину

У справі № 391/729/15-к колегія суддів ККС ВС зазначила, що у провадженнях, у яких ідеться про можливу провокацію злочину, необхідно враховувати, чи були відносини між надавачем і одержувачем неправомірної вигоди безвідносно до правоохоронних органів, чи існували питання, у вирішенні яких був зацікавлений надавач неправомірної вигоди та які міг або обіцяв вирішити одержувач неправомірної вигоди до того, як правоохоронним органам стало відомо про ці факти. Така інформація дасть змогу зробити висновок про вплив правоохоронних органів на хід подій і, як наслідок, про наявність або відсутність ознак провокації злочину.

Фактично про провокацію злочину може йтися тоді, коли правоохоронні органи штучно створили ситуацію, щоб спонукати особу до вчинення злочину. Однак якщо правоохоронні органи лише долучилися до фіксації і розслідування на певному

етапі розвитку подій, зокрема після подання особою заяви про вчинення злочину, то це свідчить про їхню пасивну роль, яка проявилася лише в належній фіксації вчинюваного кримінального правопорушення.

ККС ВС вказав, що з правових позицій ЄСПЛ випливає, що провокація вчинення злочину наявна, якщо: були активні дії правоохоронних органів; з їхнього боку мало місце спонукання особи до вчинення злочину (наприклад, прояв ініціативи в контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування); злочин не був би скоєний без втручання правоохоронних органів.

Вплив правоохоронного органу на хід подій з використанням НСРД у вигляді контролю за вчиненням злочину, коли цей орган лише приєднується до протиправної діяльності, а не ініціює її, повинен розцінюватися не як провокація, а як таємна робота, що не містить ознак зловживань з огляду на обов'язок правоохоронних органів протидіяти злочинам.

За відсутності ознак послідовного цілеспрямованого схиляння до кримінального правопорушення і наявності інформації про самостійну попередню підготовку винного до його вчинення сам по собі факт відповідної пропозиції не дає достатніх підстав для висновку, що звернення конкретної особи мало вирішальний вплив на формування злочинного наміру та що в іншому випадку злочин не було б вчинено.

Постанова ККС ВС від 28 березня 2023 року у справі № 391/729/15-к: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109963730.

Рішення Верховного Суду (цивільна юрисдикція)

У відповідь на вимоги часу відбувається прискорена адаптація системи правосуддя до сучасних, спричинених війною, умов життя, що створює додаткові особливості в здійсненні судочинства. Водночас навіть під час воєнного стану конституційне право на судовий захист не може бути обмежене. Тож попри всі обставини Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду сформулював низку правових позицій, які матимуть вплив на подальшу практику правозастосування.

Серед них варто звернути увагу на правові висновки щодо правомірного та неправомірного поширення (розміщення) фото в соціальній мережі в інтернеті, обґрунтованості та вмотивованості рішення про відмову в реєстрації авторського права на твір, повернення земельної ділянки історико-культурного значення фонду державі та щодо можливості ініціювання розірвання спадкового договору спадкоємцями відчужувача. Також, проаналізувавши положення ч. 2 ст. 199 СК України, ОП КЦС ВС зробила висновок стосовно відсутності законодавчої можливості зупинення нарахування аліментів, переривання сплати аліментів і звільнення від сплати аліментів у певні періоди.

Крім того, у 2023 році КЦС ВС дослідив питання щодо виникнення солідарного зобов'язання для стягнення необґрунтованих активів у дохід держави чи вартості таких активів.

Заслуговує на увагу й активізація законотворчості в контексті адаптації судочинства до вимог воєнного стану. Так, із набранням чинності Законом України від 1 липня 2022 року № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» відбулися зміни в регулюванні трудових відносин за участю працівників, призваних на військову службу.

Поряд із цим КЦС ВС акцентував, що захист інтересів дитини має перебувати в одній площині з такими фундаментальними правовими цінностями, як життя, здоров'я, свобода, безпека, справедливість. Захист інтересів дитини, її виховання обома батьками – запорука становлення сильної держави, правового суспільства, оскільки, зростаючи, дитина перетворюється на правового партнера дорослих членів суспільства.

У постановах КЦС ВС знайшли вирішення і питання процесуального права, зокрема, щодо неможливості зупинення провадження у справі через перебування позивача у складі Збройних Сил України, якщо він наполягає на продовженні розгляду справи.

I. Правові позиції щодо розгляду спорів про захист честі, гідності та ділової репутації

1. Щодо правомірного та неправомірного поширення (розміщення) фото в соціальній мережі в інтернеті

У справі № 214/11028/21 позивачі звернулися до суду з позовом про визнання неправомірним використання відповідачкою належних їм фотозображень, які вона розмістила в інтернеті на сторінці в соціальній мережі Facebook під публікацією посту, і таким, що призвело до розголошення персональних даних третім особам, зобов'язання вчинити певні дії та відшкодування моральної шкоди.

Верховний Суд дійшов висновку, що поширення (розміщення) фото в соціальній мережі в інтернеті без обмеження кола користувачів, які можуть переглядати це фото, є публічним показом фото, що здійснює ця особа самостійно. Тож використання таких

фото правомірне, адже попереднє їх поширення (розміщення) в соціальній мережі було публічним і здійснене за згодою особи, яка своїми діями зробила таку інформацію відкритою. У разі якщо вона відкрила фото лише для певного кола користувачів, то публічного поширення таких фото не було, а отже їх використання без згоди особи є неправомірним.

Водночас Верховний Суд наголосив на тому, що хоча в опублікованій відповідачкою інформації і є елементи провокативного характеру, її не можна витлумачити як таку, що містить фактичні дані, оскільки ця інформація є оцінкою дій і не містить стверджень про порушення законодавства чи моральних принципів, а лише дає можливість проаналізувати та сприйняти зміст інформації згідно з власними суб'єктивними переконаннями.

Постанова КЦС ВС від 19 липня 2023 року у справі № 214/11028/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112433950.

II. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із питань захисту прав інтелектуальної власності

1. Щодо обґрунтованості та вмотивованості рішення про відмову в реєстрації авторського права на твір

У справі № 757/519/20-ц позивач, звертаючись до суду, просив визнати незаконними і скасувати рішення про відмову в реєстрації авторського права та зобов'язати відповідача вчинити певні дії.

Апеляційний суд у цій справі встановив, що підставою для відмови в реєстрації заявок відповідач зазначив їх невідповідність вимогам ч. 1 ст. 433 ЦК України та ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», в яких наведено перелік (який не є вичерпним) об'єктів авторського права, що вважаються творами.

При цьому в поданих заявках про реєстрацію авторського права, а саме в п. 3, заявник вказав, до якого об'єкта авторського права належить твір.

За таких обставин апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що відповідач, відмовляючи в реєстрації авторського права на твір без конкретизації, в чому саме полягають мотиви відмови, зокрема без посилання на невідповідність поданих заявок конкретним вимогам розд. II та/або розд. III Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1756, прийняв рішення, які не можна вважати належним чином обґрунтованими та вмотивованими.

Верховний Суд погодився з висновками апеляційного суду, оскільки рішення про відмову в реєстрації авторського права на твір має бути обґрунтованим і вмотивованим, містити конкретні підстави для відмови, а також переконливі та зрозумілі для заявника мотиви ухвалення такого рішення.

Постанова КЦС ВС від 6 вересня 2023 року у справі № 757/519/20-ц: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113324529.

III. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із земельних правовідносин

1. Щодо повернення земельної ділянки історико-культурного фонду, на якій розташована пам'ятка археології, державі

У справі № 748/1335/20 суд установив, що передача у власність особі земельної ділянки відбулася за рахунок земель державної власності історико-культурного призначення без погодження із спеціально уповноваженим органом у сфері охорони культурної спадщини, що суперечить вимогам чинного законодавства та порушує інтереси держави, оскільки спірна земельна ділянка розміщена в межах пам'ятки культурної спадщини місцевого значення.

Верховний Суд дійшов висновку, що заволодіння громадянами та юридичними особами землями, на яких розташовані пам'ятки археології (перехід до них права володіння цими землями), є неможливим. Розташування таких земель вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже й нового володільця. Тож зайняття земельної ділянки, на якій розташована пам'ятка археології, слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави, що узгоджується з п. «г» ч. 4 ст. 84 ЗК України, частинами 1, 2, 6 ст. 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини». У такому разі позовну вимогу про те, щоб зобов'язати повернути земельну ділянку, слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки.

Власник земельної ділянки, на якій розташовані пам'ятки археології, може вимагати усунення порушення його права власності на цю ділянку, зокрема вимагаючи повернути таку ділянку.

Землі історико-культурного значення, на яких розташовані пам'ятки археології, віднесено до категорії особливо цінних земель, а тому повернення земельної ділянки історико-культурного фонду державі, на думку колегії суддів, слід розглядати як негаторний, а не віндикаційний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця цієї ділянки.

Постанова КЦС ВС від 17 травня 2023 року у справі № 748/1335/20: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111125335.

IV. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із трудових правовідносин

1. Щодо нарахування та виплати середнього заробітку особі на період її призову, призначення і зарахування до списків особового складу територіального центру комплектування та соціальної підтримки

У справі № 753/12209/22 позивач зазначав, що у зв'язку зі скасуванням на підставі Закону України від 1 липня 2022 року № 2352-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» (Закон № 2352-IX) права мобілізованих працівників на отримання середнього заробітку за своїм місцем роботи, що передбачалося ч. 3 ст. 119 КЗпП України (в редакції, чинній на момент увільнення

від роботи у зв'язку з призовом), порушені гарантовані йому Конституцією України права на оплату праці, недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод та такого елемента конституційного принципу верховенства права, як правова визначеність, правова передбачуваність і правомірні очікування. Вважав, що до правовідносин, які склалися між ним та відповідачем у частині збереження за ним середнього заробітку на період його увільнення від роботи у зв'язку з призовом, мала застосовуватися ч. 3 ст. 119 КЗпП України в редакції, що діяла станом на 24 лютого 2022 року.

Верховний Суд зазначив, що з набранням чинності Законом № 2352-IX відбулися зміни в регулюванні трудових відносин за участю працівників, призваних на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятих на військову службу за контрактом. Тобто з 19 липня 2022 року роботодавець звільнений від обов'язку збереження середнього заробітку працівникам, призваним на військову службу, зі збереженням за цими працівниками лише місця роботи й посади.

Отже, обов'язок роботодавця щодо збереження за такими категоріями працівників середнього заробітку передбачався включно до дня, що передує дню набрання чинності Законом № 2352-IX (18 липня 2022 року). З 19 липня 2022 року правових підстав для збереження середнього заробітку за таким працівником немає.

Звільнивши з 19 липня 2022 року роботодавців від обов'язку з виплати щомісячного забезпечення мобілізованим працівникам, 28 лютого 2022 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану», згідно з якою компенсував скасування збереження середньомісячної заробітної плати одночасним збільшенням грошового забезпечення військовослужбовців за місцем проходження служби.

З огляду на те, що з моменту набрання чинності Законом № 2352-IX немає правових підстав для збереження середньої заробітної плати працівникам, які були призвані на військову службу до дня набрання чинності цим Законом, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, зробив правильний висновок про відмову в задоволенні позовних вимог.

Постанова КЦС ВС від 28 червня 2023 року у справі № 753/12209/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111906818.

V. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із сімейних правовідносин

1. Щодо відсутності законодавчої можливості зупинення нарахування аліментів, переривання сплати аліментів, а також звільнення від сплати аліментів у певні періоди

У справі № 752/20152/16-ц ОП КЦС ВС, проаналізувавши положення ч. 2 ст. 199 СК України, дійшла висновку, що законодавець не передбачив такої можливості, як зупинення нарахування аліментів, переривання сплати аліментів у певні періоди, зокрема коли повнолітня дитина безпосередньо не бере участі в освітньому процесі, а також звільнення платника аліментів від сплати аліментів на утримання повнолітньої дитини у зв'язку з продовженням нею навчання в період канікул, переходу на навчання на інший

освітній рівень або до іншого навчального закладу, зокрема вступу до магістратури. Правило ч. 2 ст. 199 СК України передбачає припинення права повнолітньої дитини на утримання виключно в разі припинення нею навчання, тобто закінчення навчання або відрахування з навчання в навчальному закладі. Законодавець не передбачив винятку з правила ч. 1 ст. 199 СК України, яка, зокрема, не містить застереження про те, що канікулярний період, період вступу до вищого навчального закладу для здобуття вищого рівня освіти не входять до періоду нарахування та сплати аліментів одним із батьків на користь повнолітньої дитини.

Також потрібно мати на увазі, що ст. 199 СК України не враховує змін у системі освіти в Україні, які відбулися після ухвалення цього Кодексу. Станом на момент виникнення спірних правовідносин в Україні діє новий Закон України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII), прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 року, у редакції Закону України від 17 червня 2020 року № 720-IX.

СК України, що установив обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання, був ухвалений 10 січня 2002 року й набрав чинності 1 січня 2004 року.

На момент прийняття СК України був чинним Закон Української РСР від 23 травня 1991 року «Про освіту», системне та логічне тлумачення правових норм якого дає підстави для висновку, що законодавець станом на 10 січня 2002 року розглядав навчання на магістерському рівні як продовження освіти за спеціальністю з метою здобуття повної вищої освіти на основі бакалаврського рівня (який на той час не вважався повною вищою освітою і надавався тільки закладам I–III рівня акредитації). Постанова ОП КЦС ВС від 10 квітня 2023 року у справі № 752/20152/16-ц: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110749212.

VI. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із спадкових правовідносин

1. Щодо можливості ініціювання розірвання спадкового договору спадкоємцями відчужувача

У справі № 591/1419/20 спадкоємиця за правом представлення, звертаючись до суду з позовом про розірвання та визнання таким, що не підлягає виконанню, спадкового договору, скасування державної реєстрації заборони на відчуження квартири, зазначала, що її бабуся (відчужувач) уклала з набувачем нотаріально посвідчений спадковий договір, за умовами якого в разі смерті відчужувача набувач зобов'язаний здійснити його поховання, відзначити роковини поховання, у разі невиконання набувачем розпоряджень відчужувача на його вимогу цей договір може бути розірваний у судовому порядку. Поховання бабусі здійснила мати позивачки.

Згідно зі ст. 1308 ЦК України спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу відчужувача в разі невиконання набувачем його розпоряджень. Спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу набувача в разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача.

ОП КЦС ВС, врахувавши, що у спірних правовідносинах з вимогою про розірвання спадкового договору звернулася не сторона спадкового договору, а спадкоємець відчужувача, зробила такі правові висновки.

Спадковий договір є нерозривно пов'язаним із його сторонами. ЦК України надає останнім право заявляти в суді вимоги про дострокове розірвання договору, тобто ініціювати розірвання спадкового договору в суді можуть лише відчужувач або набувач.

Відчужувач має право заявляти позов про розірвання спадкового договору, якщо набувач не виконує чи виконує неналежним чином покладені на нього обов'язки щодо здійснення дій майнового або немайнового характеру.

За змістом цього правила інші особи, у тому числі спадкоємці відчужувача, не можуть пред'являти вимоги про розірвання спадкового договору.

У разі якщо витрати, пов'язані з неналежним виконанням обов'язків набувачем, понесли інші особи, зокрема спадкоємці (наприклад, поховання відчужувача), то у спадкоємців виникає право вимагати стягнення понесених витрат від набувача в порядку, визначеному гл. 83 ЦК України («Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави»).

Постанова ОП КЦС ВС від 10 квітня 2023 року у справі № 591/1419/20: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110453005.

VII. Правові позиції щодо розгляду спорів, які виникають із питань визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави

1. Щодо виникнення солідарного зобов'язання для стягнення необґрунтованих активів у дохід держави чи вартості таких активів

У справі № 991/2396/22 за позовом держави в особі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора про визнання необґрунтованими активів у вигляді житлового будинку й земельної ділянки та стягнення в дохід держави грошових коштів судами встановлено зв'язок активів з відповідачами. Також встановлено, що відповідачі не надавали коштів у позику за договором, що став підставою для набуття активів у власність, тобто при набутті активів відповідачі не використали законних доходів. Тому обґрунтованими є висновки судів, що різниця між вартістю активів і законними доходами не може бути застосована.

Встановивши, що спірні активи вибули з володіння відповідачів, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованих висновків про те, що на них покладається обов'язок сплатити їх вартість.

Водночас Верховний Суд зазначив, що суди не звернули уваги на те, що законом не встановлено випадків виникнення солідарного зобов'язання для стягнення необґрунтованих активів у дохід держави чи вартості таких активів і зробили помилкові висновки про солідарне стягнення з відповідачів у дохід держави вартості необґрунтованих активів. Верховний Суд змінив резолютивну частину рішення суду першої інстанції, яке в цій частині залишене без змін апеляційним судом, вказавши про стягнення з відповідачів у дохід держави вартості необґрунтованих активів у частках.

Постанова КЦС ВС від 4 жовтня 2023 року у справі № 991/2396/22: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114020811.

VIII. Правові позиції щодо розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС

1. Щодо проведення виконавчих дій з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача та виконання рішення суду про контакт батька з дитиною

У справі № 1309/9120/12 заявник, звертаючись до суду, просив визнати неправомірною бездіяльність Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції щодо примусового виконання судового рішення про участь батька у вихованні малолітньої дочки та спілкуванні з нею і відсутність виконання рішення про побачення з дитиною згідно з рішенням ЄСПЛ у справі № 12962/19 «Вихованок проти України» від 7 жовтня 2021 року; зобов'язати Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції невідкладно вчинити дії щодо розроблення комплексної стратегії примусового виконання зазначених рішень та цільової підтримки дитини, яка, вочевидь, проявляє ознаки відчуження одного з батьків.

Суди при розгляді скарги встановили, а учасники виконавчого провадження не заперечували, що для проведення виконавчих дій з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача органи державної влади (в тому числі й Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції) не ініціювали механізми заохочення співпраці батьків, а також не вжили заходів щодо розроблення комплексної стратегії виконання судового рішення, зокрема для цільової підтримки дитини, яка, вочевидь, проявляла ознаки відчуження одного з батьків.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача, крім виплати відшкодування, вживаються додаткові заходи індивідуального характеру.

Частиною 1 ст. 13 цього Закону передбачено, що заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, порушення яких встановлене рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

Згідно з пунктами 4.14 та 4.15 Положення про міжрегіональні управління Міністерства юстиції України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 23 червня 2011 року № 1707/5, міжрегіональне управління відповідно до покладених на нього завдань: організовує через структурний підрозділ, що забезпечує реалізацію повноважень у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) відповідно до законів України; контролює через структурний підрозділ, що забезпечує реалізацію повноважень у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), здійснення примусового виконання рішень у випадках, передбачених законом, відповідним відділом примусового виконання рішень та відділами державної виконавчої служби міжрегіонального управління.

Верховний Суд зазначив, що оскільки для проведення виконавчих дій з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача і виконання рішення суду

про контакт батька з дитиною Західне міжрегіональне управління Міністерства юстиції активно не долучалося, доречних програм не здійснювало, інших релевантних заходів не вживало, то вимоги заявника в частині зобов'язання Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції вчинити дії щодо розроблення комплексної стратегії примусового виконання судового рішення у справі № 1309/9120/12 про контакт дитини з батьком є обґрунтованими й підлягають задоволенню.
Постанова КЦС ВС від 8 березня 2023 року у справі № 1309/9120/12: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109547255.

IX. Правові позиції з процесуальних питань

1. Щодо неможливості зупинення провадження у справі через перебування позивача у складі Збройних Сил України, якщо він наполягає на продовженні розгляду справи

У справі № 174/760/21 про поновлення на роботі, стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу, стягнення моральної шкоди ухвалою апеляційного суду клопотання відповідача про зупинення апеляційного провадження задоволено. Провадження в цивільній справі зупинено на підставі п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України. Ухвала апеляційного суду мотивована тим, що позивач згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 65/2022 «Про загальну мобілізацію» був призваний на військову службу у зв'язку із загальною мобілізацією та направлений до військової частини. Оскільки зупинення провадження у справі, зокрема, в разі перебування сторони у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан, є обов'язком суду, колегія суддів дійшла висновку, що клопотання про зупинення провадження у справі підлягає задоволенню.

КЦС ВС вказав, що учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається (ч. 1 ст. 44 ЦПК України).

До основних засад судочинства ч. 3 ст. 2 ЦПК України віднесено розумність строків розгляду справи судом, пропорційність, диспозитивність, змагальність сторін.

Приписи п. 2 ч. 1 ст. 251 ЦПК України мають на меті захист процесуальних прав учасника цивільного процесу, який перебуває у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан.

Провадження у справі підлягає зупиненню лише в разі наявності обставин, які перешкоджають її розгляду. Апеляційний суд не звернув належної уваги на те, що позивач, присутній у судовому засіданні в залі суду, та його представник заперечували проти зупинення провадження у справі. У касаційній скарзі позивач також наполягав на розгляді апеляційним судом справи за його позовом про поновлення на роботі, стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу, стягнення моральної шкоди.

Призваний на військову службу позивач брав активну участь у розгляді справи, наполягав на завершенні її апеляційного перегляду. Дії відповідача, який наполягав на зупиненні провадження у справі з апеляційного перегляду рішення, ухваленого не на його користь, з посиланням на обставини, з ним не пов'язані, не відповідають принципу добросовісності. За таких обставин інститут зупинення провадження у справі

не може бути застосований у цій справі на шкоду інтересам позивача, меті цього інституту та принципам цивільного судочинства.
Постанова КЦС ВС від 15 серпня 2023 року у справі № 174/760/21: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112896497.

2. Щодо учасників цивільного процесу, яких суд може звільнити від сплати судового збору

У справі № 225/2213/20 приватний виконавець зазначала, що суд апеляційної інстанції безпідставно не задовольнив її клопотання про звільнення від сплати судового збору, не врахував відсутність у неї доходу, на підтвердження чого надала відповідні докази, зокрема податкову декларацію. При цьому з 24 лютого 2022 року в Україні введено правовий режим воєнного стану. Вона вважала, що за відсутності законодавчо встановлених ставок судового збору на позивача не поширюється обов'язок сплачувати судовий збір. Приватний виконавець з огляду на положення ст. 2 Закону України «Про судовий збір» не повинен сплачувати судовий збір, оскільки не є фізичною чи юридичною особою, яка звертається до суду за захистом своїх прав та інтересів. При цьому вказаним Законом не передбачено сплату судового збору за звернення приватного виконавця до суду з відповідним поданням.

Частинами 1, 2 ст. 8 вказаного Закону встановлено чіткий і вичерпний перелік умов, а також суб'єктних та предметних критеріїв, за наявності яких, з огляду на майновий стан сторони, суд може, зокрема, звільнити від сплати судового збору.

Зазначеною нормою прямо передбачено право суду, зокрема, звільнити від сплати судового збору саме позивача – члена малозабезпеченої багатодітної сім'ї, а заявник (скаржник) не є позивачем у справі. Тобто за наявності певних умов суд може звільнити від сплати судового збору саме сторону у справі.
Постанова КЦС ВС від 6 листопада 2023 року у справі № 225/2213/20: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114848830.

Систематизація та оприлюднення судової практики

У 2023 році Верховний Суд продовжував здійснювати систематизацію і оприлюднення судової практики з метою забезпечення сталості та єдності судової практики, а також однакового застосування норм права.

Впродовж року Верховний Суд опублікував 96 дайджестів та оглядів, зокрема: 11 щомісячних і тематичних дайджестів практики Великої Палати; два між'юрисдикційні дайджести; 70 оглядів практики касаційних судів (21 – КАС, 15 – КГС, 17 – ККС, 17 – КЦС); 12 оглядів практики Європейського суду з прав людини; один огляд практики Суду Європейського Союзу.

Оприлюднені огляди і дайджести судової практики

У 2023 році Верховний Суд уперше представив між'юрисдикційний дайджест в інноваційному форматі, у якому зібрано правові висновки касаційних судів та Великої Палати ВС у справах, пов'язаних із визнанням арбітражних угод, визнанням і наданням дозволу на виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу. Також з огляду на законодавчі зміни, яких зазнало регулювання порядку набуття корпоративних прав, зокрема, під час спадкування частки, було опубліковано дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних із спадкуванням часток у статутному капіталі (акцій, паїв) юридичних осіб. Такі дайджести демонструють послідовність Верховного Суду при формулюванні висновків щодо застосування норм матеріального і процесуального права в подібних правовідносинах.

Також Верховний Суд щомісяця публікує огляди найактуальнішої і найважливішої судової практики кожного касаційного суду, яка оприлюднена в Єдиному реєстрі судових рішень, за кожен попередній місяць.

Водночас постійно здійснюється систематизація та оприлюднення тематичних оглядів судової практики Великої Палати ВС і касаційних судів, які містять ключові висновки щодо правозастосування, сформульовані при вирішенні проблемних питань у справах певної категорії спорів. Так, у 2023 році було опубліковано два тематичні дайджести судової практики Великої Палати ВС у справах щодо оскарження рішень, дій, бездіяльності ВККС та ВРП, у яких відображено найважливіші правові висновки ВП ВС, сформульовані під час розгляду справ, пов'язаних із перевіркою законності рішень, дій, бездіяльності ВККС та ВРП. Також Верховний Суд підготував тематичні добірки судової практики касаційних судів у справах про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної працівником підприємству, установі, організації; щодо оподаткування та публічної фінансової політики; щодо особливостей апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів; щодо трансфертного ціноутворення; щодо застосування заходів забезпечення позову тощо.

Верховний Суд продовжує готувати й оприлюднювати періодичні огляди рішень ЄСПЛ. Такі огляди містять лише найцікавіші рішення, ухвалені ЄСПЛ у справах як проти України, так і проти інших держав – учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Огляди складаються з короткого опису обставин справи, правової позиції ЄСПЛ та інформації щодо прийнятого ЄСПЛ рішення. Для зручності в користуванні рішення, наведені в оглядах, систематизовано за статтями Конвенції, що дає змогу вже зі змісту огляду зрозуміти, про який аспект конвенційних прав ідеться в певному рішенні.

Оприлюднено також тематичний огляд рішень ЄСПЛ за ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (кримінальний процесуальний аспект: обшук), у якому подано вибірку практики ЄСПЛ за ст. 8 Конвенції щодо захисту права на повагу до приватного та сімейного життя, а також інших її вимог, які можуть бути порушені під час обшуку.

Оскільки у процесі євроінтеграції дедалі більшої актуальності набуває доступність знань про право Європейського Союзу, а також про практику Суду Європейського Союзу, Верховний Суд започаткував публікацію оглядів практики Суду Європейського Союзу на матеріалах бюлетенів цього Суду, що містять описи ключових його рішень.

Окрім того, у 2023 році Верховний Суд продовжив наповнення Бази правових позицій ВС (lpd.supreme.court.gov.ua) актуальними правовими позиціями Великої Палати ВС та касаційних судів, а також рішеннями ЄСПЛ. Завдяки останнім оновленням значно покращено пошукові можливості цієї платформи, що дає змогу користувачам легко та швидко знаходити релевантну практику.

Діяльність Пленуму Верховного Суду

У 2023 році секретар Пленуму Верховного Суду Дмитро Луспеник спільно із сектором забезпечення діяльності Пленуму Верховного Суду та Науково-консультативної ради управління забезпечення діяльності керівництва Верховного Суду забезпечили проведення семи засідань Пленуму Верховного Суду, за результатами яких прийнято та опрацьовано 30 постанов Пленуму Верховного Суду і додатків до них.

Зокрема, 17 лютого 2023 року Пленум прийняв Постанову «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини четвертої статті 75 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III».

17 лютого 2023 року Пленум ВС звернувся до КСУ щодо перевірки на відповідність Основному Закону України положення про право одного з подружжя на утримання

3 березня 2023 року Пленум Верховного Суду постановив звернутися до Конституційного Суду України з поданням щодо конституційності п. 1 ч. 1 ст. 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Зазначеним положенням Закону встановлено, що страхові виплати і надання соціальних послуг припиняються, зокрема, на час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

3 березня 2023 року Пленум ВС звернувся до КСУ з конституційним поданням, затвердив інформацію про роботу НКР при ВС та оновив її склад

26 травня 2023 року відбулося засідання Пленуму Верховного Суду, на порядку денному якого було питання щодо обрання Голови ВС. За результатами таємного голосування на цю посаду строком на чотири роки обрано Станіслава Кравченка.

26 травня 2023 року Пленум ВС обрав Головою Верховного Суду Станіслава Кравченка

4 серпня 2023 року Пленум ВС звернувся до ВРУ щодо необхідності доопрацювання законопроєктів про посилення відповідальності за корупційні злочини у сфері правосуддя та запровадження додаткових процедур для зміцнення довіри до судової влади, а також ухвалив постанову про вжиття заходів щодо відновлення довіри до суддів ВС

6 жовтня 2023 року Пленум ВС, розглянувши пропозицію Голови Верховного Суду Станіслава Кравченка, за результатами таємного голосування обрав суддю ВС у Касаційному господарському суді Олександра Мамалуя заступником Голови ВС строком на чотири роки.

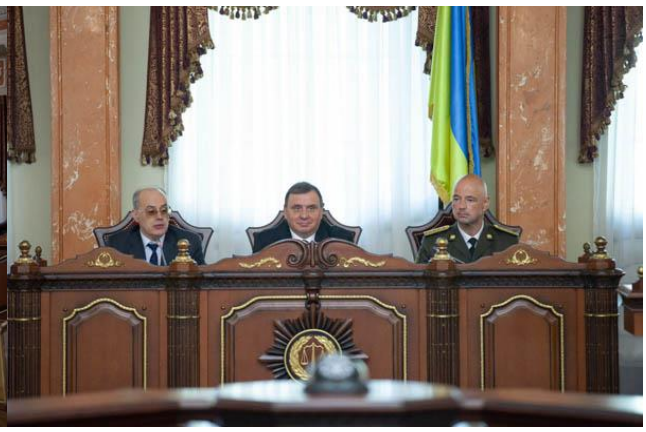

Під час засідання Пленуму ВС 6 жовтня 2023 року обрано заступника Голови ВС, утворено робочі групи із стратегічного розвитку ВС і затверджено висновок стосовно законопроєктів про вдосконалення діяльності ВП ВС

24 листопада 2023 року Пленум ВС звернувся до КСУ з конституційним поданням щодо конституційності обмеження максимального розміру пенсії

Законопроєктна робота

Протягом 2023 року Верховний Суд опрацював 188 проєктів законів України та п'ять прийнятих законів України, які передані на підпис Президентові України. Більшість законопроєктів надійшли від комітетів Верховної Ради України з питань правової політики та з питань правоохоронної діяльності, а саме:

154 – зареєстровані у Верховній Раді України;

5 – розроблені народними депутатами України;

27 – розроблені Міністерством юстиції України;

2 – розроблені Міністерством соціальної політики України.

Представники Верховного Суду брали участь у робочих групах щодо розроблення проєктів законів і в засіданнях профільних комітетів парламенту.

У 2023 році серед найбільш важливих для системи судоустрою та судочинства були такі проєкти законів.

1. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо запровадження додаткових процедур для зміцнення довіри суспільства до судової влади» (реєстр. № 9454 від 3 липня 2023 року) та альтернативний до нього проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо запровадження додаткових процедур для зміцнення довіри суспільства до судової влади» (реєстр. № 9454-1 від 11 липня 2023 року).

Цими законопроєктами пропонувалося внести зміни до законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя», а саме:

1) встановити можливість проведення моніторингу роботи суду з підстав, визначених законом, та в законодавчо передбаченому порядку;

2) передбачити можливість проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа як для суддів (під час проведення моніторингу роботи суду, переведення судді до іншого суду, здійснення дисциплінарного провадження щодо судді), так і для кандидатів на посаду судді;

3) невідкладно розпочати моніторинг роботи Верховного Суду щодо всіх суддів ВС, але не пізніше 14 днів із дня набрання чинності відповідними законодавчими змінами;

4) покласти на Вищу раду правосуддя повноваження щодо затвердження Порядку проведення моніторингу роботи суду, Порядку проведення психофізіологічного опитування судді (кандидата на посаду судді) із застосуванням поліграфа (протягом двох місяців із дня набрання чинності відповідними законодавчими змінами); прийняття рішень щодо проведення моніторингу роботи суду та проведення психофізіологічного опитування судді чи кандидата на посаду судді із застосуванням поліграфа тощо.

Проєкти законів України було внесено на розгляд Пленуму Верховного Суду. За результатами їх розгляду Пленум ВС виснував, що ці законопроєкти не можуть бути прийняті в запропонованих редакціях, адже визначені ними норми значною мірою порушують принцип незалежності суддів, міжнародні та конституційні гарантії незалежності судової влади, ставлять під сумнів можливість функціонування в Україні ефективної судової системи (постанова Пленуму Верховного Суду від 4 серпня 2023 року № 19).

Станом на 31 грудня 2023 року проєкти законів України перебувають на розгляді Верховної Ради України.

2. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні

правопорушення у сфері правосуддя» (реєстр. № 9438 від 29 червня 2023 року) та альтернативний до нього проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» (реєстр. № 9438-1 від 14 липня 2023 року).

Проєктом Закону України реєстр. № 9438 пропонувалося доповнити Особливу частину КК України розд. XVII-А «Корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя», який складатиметься зі статей 370-1 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди судді чи присяжному», 370-2 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди суддею чи присяжним», 370-3 «Вплив на прийняття судового рішення суддею, присяжним», 370-4 «Підкуп експерта, спеціаліста» та 370-5 «Підкуп свідка». Також пропонувалися окремі коригувальні зміни до інших статей КК України і КПК України.

Альтернативним проєктом Закону України реєстр. № 9438-1 пропонувалося внести зміни до: статей 368 та 369 КК України, посиливши відповідальність суддів, присяжних за прийняття ними пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, а також осіб, які пропонують, обіцяють або надають цим особам неправомірну вигоду; ст. 369-4 КК України, установивши кримінальну відповідальність за вплив на прийняття судового рішення суддею, присяжним. Також пропонувалися окремі коригувальні зміни до інших статей КК України і КПК України.

Вказані законопроєкти було внесено на розгляд Пленуму Верховного Суду. За результатами їх розгляду Пленум ВС дійшов висновку, що ці проєкти законів України потрібно доопрацювати з урахуванням висловлених Пленумом ВС зауважень (постанова Пленуму Верховного Суду від 4 серпня 2023 року № 18).

Станом на 31 грудня 2023 року ці проєкти законів України перебувають на розгляді Верховної Ради України.

3. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» (реєстр. № 10140 від 10 жовтня 2023 року), а також альтернативний до нього проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» (реєстр. № 10140-1 від 24 жовтня 2023 року).

Проєктами законів України пропонувалося внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», КАС України, законів України «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про запобігання корупції», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Вищий антикорупційний суд», «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». За результатами розгляду вказаних законопроєктів Верховний Суд надав свої пропозиції і зауваження. Після доопрацювання цих проєктів законів України у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» (реєстр. № 10140-д від 17 листопада 2023 року), який 9 грудня 2023 року прийнято Верховною Радою України як закон.

4. Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль» (реєстр. № 9462 від 6 липня 2023 року). Проєктом закону України пропонувалося внесення змін до ГПК України,

ЦПК України й КАС України з метою вдосконалення механізмів судового контролю за виконанням судових рішень. Беручи до уваги важливість сфери правових питань, яких стосувався законопроєкт, та необхідність розв'язання в Україні системної проблеми невиконання судових рішень Верховний Суд не мав заперечень щодо змісту цього проєкту Закону України.

Станом на 31 грудня 2023 року законопроєкт перебуває на розгляді Верховної Ради України.

5. Проєкт Закону України «Про внесення змін до статті 31 Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження Вищим антикорупційним судом» (реєстр. № 10178 від 23 жовтня 2023 року). Проєктом Закону України запропоновано виключити з КПК України спеціальні положення щодо обов'язкового здійснення кримінального провадження щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, у першій інстанції колегіально судом у складі трьох суддів. Передбачається, що внаслідок запропонованих змін на Вищий антикорупційний суд поширюватимуться загальні норми про одноособовий та колегіальний розгляд справ у суді першої інстанції, передбачені частинами 1–3 ст. 31 КПК України. Верховний Суд підтримав цей законопроєкт, беручи до уваги, що його розроблено з метою забезпечення належної динаміки судового розгляду справ, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду.

Указаний проєкт Закону України станом на 31 грудня 2023 року перебуває на розгляді Верховної Ради України.

6. Проєкт Закону України «Про внесення змін до частини другої статті 250 Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо обов'язкової участі прокурора у розгляді судом справ про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення» (реєстр. № 10002 від 5 вересня 2023 року), яким запропоновано закріпити положення про обов'язкову участь прокурора в розгляді судом справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 130 «Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції» КУпАП, а також альтернативний йому проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення процесуального механізму розгляду справ про адміністративні правопорушення» (реєстр. № 10002-1 від 22 вересня 2023 року). Альтернативним законопроєктом запропоновано доповнити ст. 279 КУпАП положеннями про випадки обов'язкової участі уповноваженої посадової особи, яка склала протокол про адміністративне правопорушення, або іншого представника органу, від імені якого було складено протокол.

Верховний Суд надав зауваження та пропозиції, звернувши увагу, що та обставина, що сторона обвинувачення під час провадження у справі про адміністративне правопорушення може бути представлена не лише прокурором, не суперечить практиці ЄСПЛ, а при закріпленні в законодавстві норм про обов'язкову участь прокурора в розгляді судом справ про адміністративні правопорушення, передбачені цією статтею, необхідно врахувати спроможність органів прокуратури забезпечити таку участь під час дії правового режиму воєнного стану.

Станом на 31 грудня 2023 року вказані законопроєкти перебувають на розгляді Верховної Ради України.

Науково-консультативна рада при Верховному Суді

Відповідно до положень ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» при Верховному Суді діє Науково-консультативна рада із числа висококваліфікованих фахівців у галузі права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення.

Постановою Пленуму Верховного Суду від 3 березня 2023 року № 13 «Про затвердження складу Науково-консультативної ради при Верховному Суді» затверджено новий склад НКР, до якого ввійшли 133 висококваліфіковані фахівці в галузі права. Вченим секретарем НКР обрано суддю Великої Палати Верховного Суду доктора юридичних наук, доцента Олега Ткачука.

Вчений секретар НКР Олег Ткачук

Упродовж 2023 року до НКР надійшло 340 наукових висновків: на запити суддів ВП – 111, КАС – 15, КГС – 42, ККС – 59, КЦС – 113, а також 28 наукових висновків, які надійшли у 2023 році на звернення суддів 2022 року. Усього НКР отримала 368 наукових висновків від її членів. Постанови Верховного Суду у справах, у яких науковці надали наукові висновки, надсилаються їм до відома.

* 28 наукових висновків ВС отримав у 2023 році у відповідь на звернення, надіслані у 2022 році

Судді ВС у КАС зверталися до НКР, зокрема, щодо:

– застосування окремих норм КАС України та норм адміністративного права;

– правової природи актів державних органів;

– проблемних питань, пов'язаних із застосуванням положень Закону України «Про політичні партії України»;

– застосування положень Конституції України та КАС України стосовно поширення окремих конституційних засад на процедуру фіксування закритих судових засідань при розгляді адміністративної справи;

– застосування постанов Кабінету Міністрів України, наприклад постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану».

Судді ВС у ККС зверталися до НКР, зокрема, щодо:

– оскарження ухвали слідчого судді;

– призначення додаткового покарання;

– інстанційної підсудності кримінального провадження;

– кваліфікації прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– проблемних питань кримінального провадження в разі смерті обвинуваченого.

Судді ВС у КЦС зверталися до НКР, зокрема, щодо:

– особливостей застосування окремих положень Закону України «Про іпотеку»;

– застосування конкуруючих норм цивільного та сімейного права;

– доктринального розуміння природи цесії та факторингу;

– особливостей укладення, виконання, визнання недійсними договорів іпотеки та ін.

Судді ВС у КГС зверталися до НКР, зокрема, щодо:

– застосування КУзПБ при вирішенні спорів, пов'язаних із виконанням договорів;

– механізмів звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом продажу майна боржника на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження;

– особливостей тлумачення положень ст. 16 ЦК України, ст. 20 ГК України, ст. 70 Закону України «Про ринок електричної енергії»;

– застосування Кодексу ГТС у взаємозв'язку із Законом України «Про ринок природного газу»;

– правової природи третейської / арбітражної угоди (застереження) та порядку визнання її недійсною;

– доктринального тлумачення положень статей 6, 18, 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;

– особливостей застосування ст. 59 Закону України «Про господарські товариства»;

– механізму визнання недійсними частин договору та застосування наслідків їх недійсності щодо визначення розміру статутного капіталу й розміру часток учасників товариства з обмеженою відповідальністю та ін.

Апарат Верховного Суду

Належне функціонування суду неможливе без злагодженої та ефективної роботи команди фахівців. У 2023 році працівники Апарату Верховного Суду на чолі з керівником Апарату Віктором Капустинським, його першим заступником Расімом Бабанли й керівниками секретаріатів касаційних судів продовжували здійснювати організаційне забезпечення діяльності ВС. Попри безпекові виклики Апарату ВС вдалося виконати понад 90 % завдань, передбачених Планом роботи Апарату Верховного Суду на 2023 рік.

Керівник Апарату Верховного Суду Віктор Капустинський і перший заступник керівника Апарату ВС Расім Бабанли

Одним із пріоритетних напрямів роботи Апарату ВС у 2023-му було забезпечення безперешкодного доступу громадян до правосуддя, поглиблення зворотного зв'язку із громадськістю та споживачами судових послуг і створення зручних умов для всіх учасників судового процесу. Зокрема, влітку минулого року відновила роботу загальна приймальня громадян, яка розташована за адресою: м. Київ, просп. Повітрофлотський, 28. Там відвідувачі ВС можуть подати звернення та інші непроцесуальні документи, отримати інформацію щодо справ, які перебувають на розгляді ВС, сплатити судовий збір за допомогою електронних платіжних систем тощо.

У липні 2023 року у Верховному Суді відновила роботу загальна приймальня громадян

Оперативно відреагувавши на прохання, висловлені респондентами в щорічному опитуванні відвідувачів Верховного Суду, торік працівники Апарату ВС облаштували кімнату для учасників судового процесу в будівлі ККС ВС за адресою: м. Київ,

вул. Пилипа Орлика, 4-А. Ця кімната оснащена трьома робочими місцями, доступом до інтернету та необхідною технікою.

Для учасників судового процесу забезпечено комфортні умови перебування у ВС

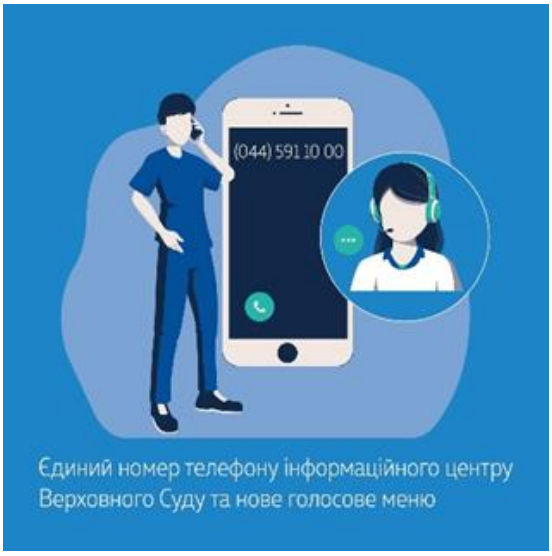

Окрім цього, у Верховному Суді працювали над створенням зручних та ефективних інформаційних сервісів. Так, у грудні 2023 року запроваджено нове голосове меню інформаційного центру ВС. За допомогою цього сервісу можна отримати інформацію, наприклад, про адреси ВС, сплату судового збору, ознайомлення з матеріалами справи, подачу документів до суду. До того ж голосове меню передбачає можливість з'єднання з працівниками ВС для отримання консультацій.

Далі пропонуємо ознайомитися з основними результатами діяльності Апарату ВС за різними напрямами.

Кадрове забезпечення

Ефективний кадровий менеджмент як чинник належного функціонування будь-якої установи завжди був серед пріоритетних цілей Верховного Суду. Протягом 2023 року відповідний структурний підрозділ ВС продовжував злагоджено реалізовувати державну політику з питань управління персоналом у Суді, забезпечував організаційний розвиток Апарату ВС та виконував багато інших завдань, пов'язаних із кадровими питаннями.

Зокрема, на виконання постанови Пленуму Верховного Суду від 9 грудня 2022 року № 3 «Про затвердження структури та штатного розпису апарату Верховного Суду» забезпечено здійснення оптимізації Апарату ВС у зв'язку з дефіцитом бюджетного фінансування за загальним фондом. У межах оптимізації на 21 % скоротилася кількість посад в Апараті (з 1 565 до 1 235 посад), відбулося пониження 111 посад державної служби категорій «Б» і «В», а кількість структурних підрозділів зменшилася зі 156 до 105.

Минулого року згідно з Алгоритмом проведення класифікації посад державної служби в умовах воєнного стану відповідний структурний підрозділ ВС організував

і провів класифікацію 882 посад державної служби Апарату ВС (категорія «А» – шість посад; категорія «Б» – 129 посад; категорія «В» – 747 посад). Також було здійснено оцінювання результатів службової діяльності працівників Апарату ВС. Так, із 746 осіб відмінну оцінку отримали 702 державні службовці, а позитивну – 44. Щодо 16 осіб процедуру оцінювання припинено.

Окрім цього, у 2023 році 857 працівників Апарату ВС підвищили кваліфікацію.

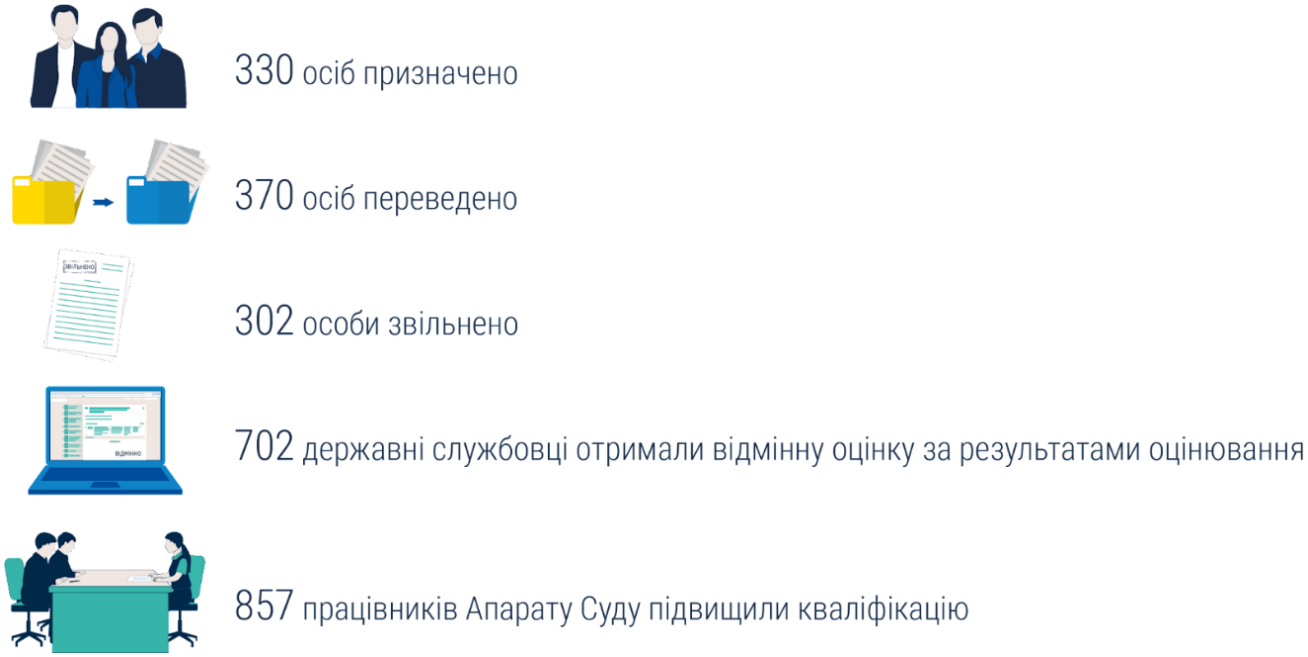

Загалом протягом звітного періоду до Апарату ВС було призначено 330 осіб і переведено 370 працівників. Водночас у 2023 році з Верховного Суду звільнилися 302 особи: 73 помічники суддів, 218 державних службовців, 11 працівників, які виконують функції з обслуговування.

Фінансове забезпечення

Упродовж 2023 року фінансово-економічне управління ВС вживало заходів, зокрема, із формування та використання фінансових ресурсів загального і спеціального фондів державного бюджету для забезпечення діяльності ВС, щоб забезпечити можливість повного й незалежного здійснення правосуддя Судом згідно із законодавством. Серед іншого, цей структурний підрозділ розробив план діяльності Верховного Суду на 2023 рік та 2024–2025 роки з урахуванням бюджетного запиту Верховного Суду на 2023 рік відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік».

Основні касові видатки Верховного Суду за 2023 рік

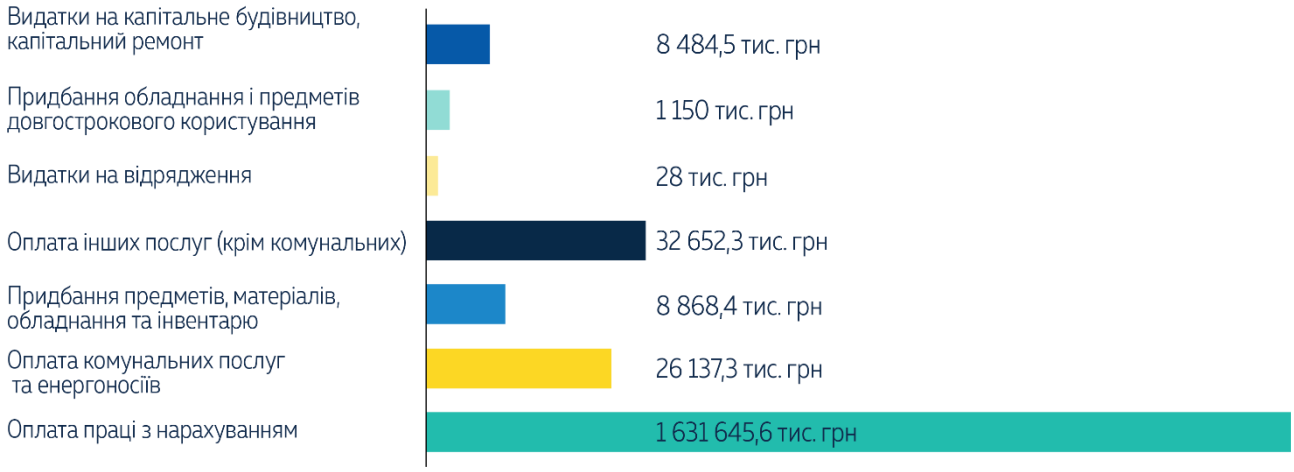

Інформаційно-технічне забезпечення

Важливу роль у створенні умов для належного функціонування Верховного Суду у 2023 році відігравало інформаційно-аналітичне й технічне забезпечення суддів та працівників Апарату Суду.Значну увагу відповідний структурний підрозділ ВС приділяв гарантуванню інформаційної безпеки, а саме здійснював захист операційних і автоматизованих систем, програмного забезпечення, баз даних, серверів, модулів та програмних продуктів.

Забезпечуючи фіксування судового процесу, працівники управління інформаційних технологій здійснили технічну підтримку 5 612 судових засідань у режимі відеоконференцзв‘язку; вжили заходів для належного функціонування комплексів аудіо-, відеофіксації, протоколювання судових засідань, систем відеоконференцзв’язку в 30 залах судових засідань і п’ятьох комплексів відображення стану проведення судових засідань ВС.

Крім того, минулого року у Верховному Суді реалізовано перехід від паперового до електронного документообігу.

Також на 2024 рік забезпечено доступ суддів і працівників Апарату ВС до інформаційно-пошукових систем «Прецедент», «Закон-Онлайн», «Законодавство України» та Бази правових позицій ВС.

Матеріально-технічне забезпечення

У 2023 році відповідно до річного плану закупівель ВС та в межах сформованого кошторису здійснено 191 закупівлю, 36 із яких відбулося за процедурою відкритих торгів.

За господарським напрямом забезпечення ВС протягом минулого року укладено 135 договорів на закупівлю товарів, робіт і послуг на загальну суму 39 262,61 тис. грн.

Охорона праці та цивільний захист

В умовах воєнного стану зростає кількість потенційних безпекових ризиків. Тож діяльність відповідного структурного підрозділу Верховного Суду торік була спрямована

на розроблення планів оперативного реагування на можливі надзвичайні ситуації та організацію проходження навчальної програми з питань цивільного захисту для працівників Апарату ВС.

Зокрема, у червні минулого року фахівці Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у м. Києві провели навчання для працівників Апарату ВС з питань пожежної безпеки, цивільного захисту та дій у надзвичайних ситуаціях. Під час навчання учасники мали змогу потренуватися, як правильно використовувати вогнегасники.

Працівники Апарату ВС долучилися до навчання з питань пожежної безпеки та цивільного захисту

Також у 2023 році було підписано Меморандум про співпрацю між Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Верховним Судом. Із 91 працівником ВС провели вступні інструктажі з питань цивільного захисту, пожежної безпеки, дій у надзвичайних ситуаціях та охорони праці.

Мобілізаційна робота

У 2023 році сектор мобілізаційної роботи продовжував виконувати важливі в контексті повномасштабної війни функції: забезпечував практичне виконання Верховним Судом нормативно-правових актів із питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, вів персональний військовий облік призовників, військовозобов'язаних і резервістів, бронював військовозобов'язаних у ВС на період мобілізації та на воєнний час.

Так, протягом звітного періоду було опрацьовано 43 нормативно-правові акти органів державної влади, що стосуються ведення мобілізаційної роботи, серед яких – закони, укази Президента України, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади тощо.

З питань військового обліку і виконання військового обов'язку сектор вів службову кореспонденцію з територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки й органами Служби безпеки України.

Документальне забезпечення

Належна організація роботи з документами – одне з ключових завдань Апарату ВС, покладене на відділ загального документообігу (канцелярію) та відповідні структурні підрозділи в секретаріатах касаційних судів. Загалом за 2023 рік у Верховному Суді опрацьовано майже 1 млн одиниць вхідної і вихідної кореспонденції (листів, заяв, запитів, звернень громадян, повідомлень та інших документів).

Окрім цього, у жовтні минулого року на виконання вимог Закону України від 29 червня 2023 року № 3200-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» було внесено зміни до Інструкції з діловодства Верховного Суду.

Запобігання та виявлення корупції

Антикорупційна діяльність лишається пріоритетним напрямом роботи Апарату ВС.

Відповідний структурний підрозділ ВС у 2023 році продовжував вживати заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням. Так, було проаналізовано стан виконання Антикорупційної програми Верховного Суду на 2021–2024 роки; здійснено організаційне забезпечення підключення ВС до Єдиного порталу повідомлень викривачів; організовано проведення спеціальної перевірки стосовно шістьох осіб, призначених під час дії правового режиму воєнного стану, і перевірки, передбаченої Законом України «Про очищення влади», стосовно десятьох осіб, призначених під час дії правового режиму воєнного стану.

Також протягом звітного періоду відділ запобігання та виявлення корупції співпрацював із Національним агентством з питань запобігання корупції, зокрема організовував навчальні заходи для суддів за участю представників НАЗК.

Внутрішній аудит

Упродовж 2023 року відділ внутрішнього аудиту провів два внутрішні аудити:

– плановий аудит на тему «Оцінка ефективності діяльності Державного підприємства "Дирекція з експлуатації та обслуговування"»;

– позаплановий аудит на тему «Оцінка діяльності секретаріату Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо ефективності функціонування системи внутрішнього контролю, ступеня виконання завдань та основних функцій секретаріату».

Також розпочато плановий аудит щодо оцінки ефективності виконання основних функцій і завдань управліннями забезпечення автоматизованого документообігу суду секретаріатів касаційних судів.

Відповідний структурний підрозділ ВС, серед іншого, підготував План діяльності з внутрішнього аудиту на 2024–2026 роки та Програму підвищення якості внутрішнього аудиту на 2024 рік і надав пропозиції до Плану усунення ризиків на 2024 рік.

Минулого року вперше було проведено опитування зацікавлених сторін щодо ефективності роботи відділу внутрішнього аудиту.

Міжнародна діяльність

Міжнародне співробітництво Верховного Суду впродовж 2023 року було спрямоване на забезпечення спроможності Суду здійснювати справедливе правосуддя та напрацьовувати сталу судову практику в умовах війни. Виклики другого воєнного року Суд долав за надійної підтримки міжнародних партнерів.

Традиційно активною та продуктивною була співпраця з інституціями Ради Європи. За підтримки проєкту РЄ «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду» у січні 2023 року представники Суду взяли участь у відкритті судового року в Європейському суді з прав людини та в семінарі «Судді на захисті демократії через захист прав людини».

24 квітня 2023 року Офіс Ради Європи в Україні організував презентацію нового Плану дій РЄ для України «Стійкість. Відновлення. Відбудова» на 2023–2026 роки, який сприятиме реалізації реформ в Україні, зокрема в контексті її європейської перспективи як кандидата в члени ЄС.

Одним із важливих напрямів є співробітництво ВС з Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), яка підтримує держави – члени Ради Європи в підвищенні рівня ефективності та якості роботи їхніх судових систем з метою забезпечення діяльності відповідно до стандартів Ради Європи. У 2023 році співпраця ВС із CEPEJ була активною і динамічною. Суддя ВС у ККС Олександра Яновська, яка є представником України в CEPEJ, узяла участь у її 40-му та 41-му пленарних засіданнях. Упродовж 2023 року у ВС відбувався оперативний збір інформації від усіх органів влади для підготовки звітів CEPEJ стосовно підвищення ефективності правосуддя.

Суддя ВС у ККС Олександра Яновська під час 40-го та 41-го пленарних засідань CEPEJ, червень та грудень 2023 року

Співпраця ВС з Радою Європи триває також у рамках діяльності Консультативної ради європейських суддів (КРЄС). Наприкінці осені суддя ВС у КГС, заступник представника України у КРЄС Єгор Краснов узяв участь у 24-му пленарному засіданні КРЄС. За результатами пленарного засідання було ухвалено Висновок № 26 (2023) стосовно використання новітніх цифрових технологій у судочинстві. У ході цього візиту

також відбулася зустріч із суддею ЄСПЛ від України Миколою Гнатовським з метою обговорення актуальної судової практики ЄСПЛ.

Суддя ВС у КГС Єгор Краснов (праворуч), суддя ЄСПЛ від України Микола Гнатовський (у центрі) та суддя КСУ Віктор Городовенко (ліворуч) під час 24-го пленарного засідання КРЄС, листопад – грудень 2023 року

Однією з ключових подій міжнародного життя ВС стало отримання ним у 2022 році статусу спостерігача в Мережі голів верховних судів Європейського Союзу. Активна комунікація ВС у Мережі сприяє поглибленню професійних контактів із верховними судами ЄС, що важливо в контексті наближення судочинства України до стандартів ЄС.

Голова ВС під час участі у колоквіумі Мережі голів верховних судів ЄС та спільному засіданні із Судом ЄС і ЄСПЛ, листопад 2023 року

У рамках співпраці з Мережею та за сприяння проєкту «Право-Justice» у листопаді 2023 року відбувся візит Голови ВС Станіслава Кравченка до Відня для участі в колоквіумі Мережі голів верховних судів ЄС та спільному засіданні із Судом ЄС і ЄСПЛ. На форумі обговорили питання забезпечення єдності судової практики та шляхів

вирішення наявних у ній внутрішніх розбіжностей. Серед основних доповідачів були Голова Мережі Беттіна Лімперг, Голова Суду ЄС Кун Ленартс, Голова ЄСПЛ Шіфра О'Лірі та Голова ВС Нідерландів Дінеке де Грот.

На запрошення депутатки Європейського парламенту Анни Фотиги Голова ВС Станіслав Кравченко взяв участь у міжнародній конференції «Справедливість і відповідальність у війні росії проти України. Рекомендації та шлях уперед», що відбулася в м. Брюссель (Бельгія) 27–28 листопада 2023 року. У рамках візиту Голова Суду також виступив перед євродепутатами та окреслив загальний стан здійснення судочинства в умовах війни.

Станіслав Кравченко взяв участь у міжнародній конференції «Справедливість і відповідальність у війні росії проти України. Рекомендації та шлях уперед», листопад 2023 року

Питання, пов'язані з відправленням правосуддя в часи війни, суддівською етикою і доброчесністю, станом виконання Україною вимог Єврокомісії для початку переговорів про вступ до Європейського Союзу в частині, що стосується судової системи, завжди були в колі уваги під час зустрічей Голови Суду з послами країн, акредитованих в Україні.

Про це Станіслав Кравченко наголошував під час зустрічей із послами країн G7, а також із Послом ЄС в Україні Катаріною Матерновою. Робочі зустрічі з питань поглиблення співробітництва в умовах війни відбулися з Головою Офісу Ради Європи Мачеєм Янчаком та зі Спеціальним представником Головування – Координатором проєктів ОБСЄ в Україні Марцелом Пешком.

Зустріч Голови Верховного Суду Станіслава Кравченка з послами G7

Голова Верховного Суду провів зустріч із Послом Європейського Союзу в Україні Катаріною Матерновою, жовтень 2023 року

Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко під час зустрічі з Головою Офісу Ради Європи в Україні Мачеєм Янчаком, листопад 2023 року

Зустріч Голови ВС зі Спеціальним представником Головування – Координатором проєктів ОБСЄ в Україні Марцелом Пешком, листопад 2023 року

Триває діалог ВС із Судом ЄС у рамках Судової мережі ЄС, що важливо в контексті гармонізації правової системи України зі стандартами ЄС та посилення судової співпраці в Європі задля забезпечення правосуддя високої якості.

Повномасштабна війна внесла зміни в роботу українських судів. У 2023 році в судах стали переважати нові категорії справ стосовно розгляду воєнних злочинів. Ухвалюючи рішення в таких категоріях справ, судді повинні дотримуватися міжнародних стандартів судочинства. Долати ці нові виклики в судовій системі допомагали проєкт ЄС «Право-Justice», програма USAID «Справедливість для всіх», Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ/ОБСЄ), програма підтримки ОБСЄ в рамках проєктів «Підтримка Верховного Суду та вищих судів у реалізації судової реформи та забезпеченні доступу до правосуддя в умовах війни», а також «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя, Фаза II», Project Expedite Justice (PEJ), Британський інститут міжнародного та порівняльного права, інші міжнародні партнери Суду.

Суттєву допомогу в подоланні проблеми насильства над дітьми в контексті війни та воєнних злочинів надає Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) у рамках моделі «Барнахус». У грудні 2023 року у ВС відбулося засідання Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, у межах якого Голова Суду поінформував про те, що ВС брав активну участь у наданні пропозицій для напрацювання проєкту Національної стратегії реформування системи юстиції та захисту прав дитини на 2024–2028 роки. Також у рамках засідання суддя ВС у ККС Надія Стефанів висвітлила питання про дотримання прав дитини під час її освідування з використанням відеофіксації та поширення моделі «Барнахус» на певне коло дітей-потерпілих або свідків кримінальних правопорушень.

Під час засідання Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, грудень 2023 року

У жовтні 2023 року з метою розвитку співробітництва зі Сполученими Штатами Америки до ВС прибула делегація американських суддів. Колеги зі США запевнили, що готові надати всю можливу допомогу українським суддям, які сьогодні працюють у надзвичайно складних умовах війни і реформ. У складі делегації були судді

Апеляційного суду Каліфорнії, Вищого суду Лос-Анджелесу, Вищого суду округу Сан-Франциско, Вищого суду Сан-Луїс-Обіспо та інших судів.

Зустріч із делегацією суддів Сполучених Штатів Америки у Верховному Суді, жовтень 2023 року

Окрім цього, Верховний Суд продовжує активну співпрацю з європейськими верховними судами. У листопаді 2023 року в рамках двостороннього співробітництва у Верховному Суді перебувала делегація Верховного суду Естонії на чолі з Головою цього суду Віллу Кове. У ході візиту делегація ВС Естонії також відвідала Київський апеляційний суд, Бородянський районний суд Київської області та Малинський районний суд Житомирської області. Візит делегації ВС Естонії під час війни в Україну – це справжній дружній жест, який свідчить про повну солідарність і підтримку України.

Делегація Верховного суду Естонії на чолі з Головою ВС Естонії Віллу Кове

Упродовж 2023 року міжнародні партнери також виступали співорганізаторами низки науково-практичних заходів, у яких брали участь судді, працівники апаратів судів, представники органів державної влади, іноземні й національні експерти.

Традиційно в липні в рамках Днів адміністративної юстиції КАС ВС провів у режимі онлайн Шосту міжнародну науково-практичну конференцію «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Соціальні права. Виклики воєнного часу», присвячену питанням ефективності судового захисту соціальних прав у мирний і воєнний часи, особливостей здійснення адміністративного судочинства в умовах війни, вивчення зарубіжного досвіду судового захисту соціальних прав під час війни.

Захід відбувся у співпраці з Національною академією правових наук України та Інститутом держави і права імені В. М. Корецького НАН України за підтримки проєкту РЄ «Посилення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні», проєкту ЄС «Право-Justice», Німецького фонду міжнародного правового співробітництва (IRZ).

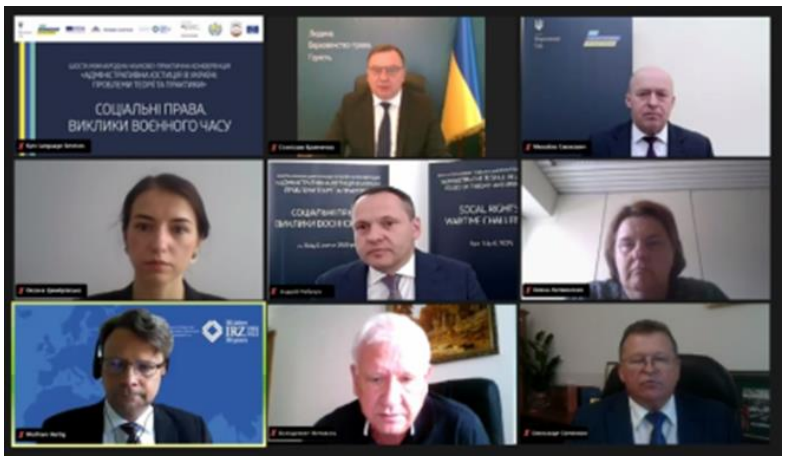

Шоста міжнародна науково-практична конференція «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Соціальні права. Виклики воєнного часу», липень 2023 року

8–9 грудня 2023 року в Українському католицькому університеті у Львові ВС провів Міжнародну конференцію «Роль судової влади у подоланні викликів війни». Під час заходу учасники мали можливість обговорити питання щодо ролі судової влади в умовах війни та післявоєнної відбудови, викликів, спричинених війною, порядку імплементації усталеної практики Верховного Суду в правопорядок держави, юридичної освіти в контексті європейської інтеграції. Ця конференція продовжила низку щорічних підсумкових заходів Верховного Суду.

Організацію конференції підтримали міжнародні партнери ВС: проєкти РЄ «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду», «Посилення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні» та «HELP (Освіта в галузі прав людини для юристів) для України, в тому числі під час війни», а також програма підтримки ОБСЄ для України в рамках проєктів «Підтримка Верховного Суду та вищих судів у реалізації судової реформи та забезпеченні доступу до правосуддя в умовах війни» і «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя, Фаза II».

Міжнародна конференція «Роль судової влади у подоланні викликів війни», грудень 2023 року

У рамках ознайомчого візиту до Гааги (Нідерланди) (18–21 квітня 2023 року) судді ВС (Костянтин Пільков, Надія Стефанів, Микола Мазур) та судів першої інстанції мали можливість поглибити свої знання щодо міжнародних стандартів судочинства у процесі розгляду справ про воєнні злочини. Візит відбувся в межах проєкту MATRA-Україна за підтримки програми USAID «Справедливість для всіх» спільно з Інститутом Ассера. У ході візиту делегація українських суддів узяла участь у міжнародній конференції з питань розгляду міжнародних злочинів, організованій Бюро з міжнародних злочинів Окружного суду Гааги в Нідерландах, а також зустрілась із представниками Міжнародного кримінального суду (МКС), Агентства Європейського Союзу з питань співробітництва у сфері кримінальної юстиції (Eurojust), Ради з правосуддя Нідерландів, Верховного суду Нідерландів та Інституту Ассера.

Проєкт MATRA-Україна «Посилення спроможності України в розслідуванні та судовому переслідуванні міжнародних злочинів» фінансується Міністерством закордонних справ Нідерландів та є спільною ініціативою Інституту Ассера і Global Rights Compliance.

З метою ознайомлення з міжнародними стандартами розгляду справ про воєнні злочини в рамках вказаного проєкту з 18 до 26 листопада 2023 року відбувся візит української делегації до Гааги (Нідерланди). До її складу входила секретар Другої судової палати ККС ВС Наталія Білик. Члени делегації відвідали Спеціалізовані судові палати щодо Косова, Міжнародний кримінальний суд та обговорили питання про взаємодію національних і міжнародних органів правосуддя, вплив практики МКС на національні судові провадження щодо міжнародних злочинів.

Також за сприяння програми USAID «Справедливість для всіх» та Інституту Ассера на початку жовтня 2023 року делегація суддів України, до складу якої ввійшла заступник голови ККС ВС Наталія Антонюк, здійснила ознайомчий візит до судових установ Гааги (Нідерланди) з метою ознайомлення з питаннями застосування міжнародного гуманітарного права, викликів, пов'язаних з артилерійськими обстрілами. Також члени делегації мали зустріч із суддями Окружного суду Нідерландів у м. Гаага, які вирішують справи про міжнародні злочини в межах універсальної юрисдикції, із представниками Інституту Ассера та експертами «АпРайтс», які розробляли Настільну книгу судді з розгляду справ щодо міжнародних злочинів.

Судді ВС ознайомилися з практикою розслідування та судового розгляду справ про міжнародні злочини під час навчальних візитів до м. Гаага (Нідерланди)

Триває активна співпраця ВС з Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва у рамках німецько-українського колоквіуму з адміністративного процесуального права. Так, у липні 2023 року судді ВС у КАС (В'ячеслав Хохуляк, Олександр Стародуб, Жанна Мельник-Томенко) взяли участь у німецько-українському колоквіумі з адміністративного процесуального права (міста Кобленц, Майнц).

З метою участі в 17-му німецько-українському колоквіумі «Адміністративний судовий процес» делегація українських суддів на чолі із суддею ВС у КАС Анною Бучик у грудні 2023 року відвідала Німеччину. Колоквіум відбувся у Вищому адміністративному суді Рейнланд-Пфальц в м. Кобленц. Також делегація українських суддів ознайомилася з діяльністю Адміністративного суду Майнца та відвідала усні слухання. Українсько-німецькі фахові обміни регулярно проводяться з метою глибшого ознайомлення з практикою німецької адміністративної юрисдикції шляхом відвідування слухань та спілкування із суддями.

Участь делегації українських суддів на чолі із суддею ВС у КАС Анною Бучик у 17-му німецько-українському колоквіумі «Адміністративний судовий процес», грудень 2023 року

У 2023 році додаткових обертів набрала співпраця ВС із Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). 15–16 листопада 2023 року судді судової палати для розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним і конкурентним законодавством КГС ВС Ігор Бенедисюк та Ірина Булгакова перебували в Женеві для участі у Форумі з питань інтелектуальної власності для суддів. Організатор заходу – ВОІВ, з якою також у листопаді 2023 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між ВС і ВОІВ та Меморандум про взаєморозуміння між ВС і ВОІВ щодо Бази даних судових рішень WIPO Lex-Judgments, який сприятиме поширенню провідних судових рішень у сфері інтелектуальної власності через базу даних, що ведеться ВОІВ.

Меморандум про взаєморозуміння між Верховним Судом та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) щодо Бази даних судових рішень WIPO Lex-Judgments засвідчили підписами Голова ВС Станіслав Кравченко та Генеральний директор ВОІВ Дарен Танг

Судді ВС у КГС Ігор Бенедисюк та Ірина Булгакова під час участі у Форумі з питань інтелектуальної власності для суддів, листопад 2023 року

Окрім цього, тепер ВС та ВОІВ співпрацюватимуть з метою сприяння обміну досвідом у сфері судочинства з інтелектуальної власності шляхом проведення конференцій, семінарів або зустрічей для суддів, які розглядають справи, пов'язані з інтелектуальною власністю.

У питаннях інформаційної відкритості та доступу до правосуддя ВС активно працює з міжнародними партнерами над створенням централізованого й зручного контенту для користувачів, з якого можна взяти корисну інформацію про ВС і його діяльність. Так, за сприяння проєкту ЄС «Право-Justice» та експертної підтримки ОБСЄ

у 2023 році було презентовано платформу Supreme Observer, мета якої – покращити процес доступу до інформації про діяльність ВС.

Логотипи міжнародних організацій / проєктів, з якими співпрацює Верховний Суд

Комунікаційна діяльність

Налагодження ефективних комунікацій із громадськістю, медіа та юридичною спільнотою є незмінно важливим напрямом діяльності Верховного Суду. З року в рік ВС розвиває комунікаційні інструменти, прагнучи більш якісно, оперативно й доступно інформувати суспільство про діяльність Суду, суть ухвалених судових рішень, актуальні тенденції в судовій практиці тощо.

Один із пріоритетних напрямів комунікаційної діяльності Верховного Суду – взаємодія з медіа. Представники ВС дають коментарі та інтерв'ю на різних медійних майданчиках: в українських та закордонних друкованих виданнях, в онлайн-медіа, на радіо та телебаченні, а також проводять брифінги.

Інтерв'ю Голови Верховного Суду Станіслава Кравченка інформаційному агентству Укрінформ

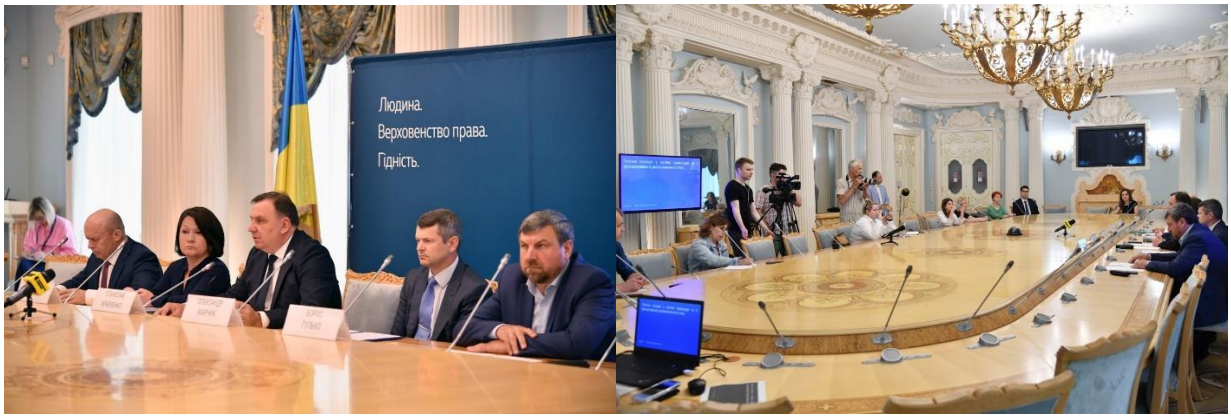

Брифінг керівництва ВС щодо стану здійснення правосуддя в умовах війни

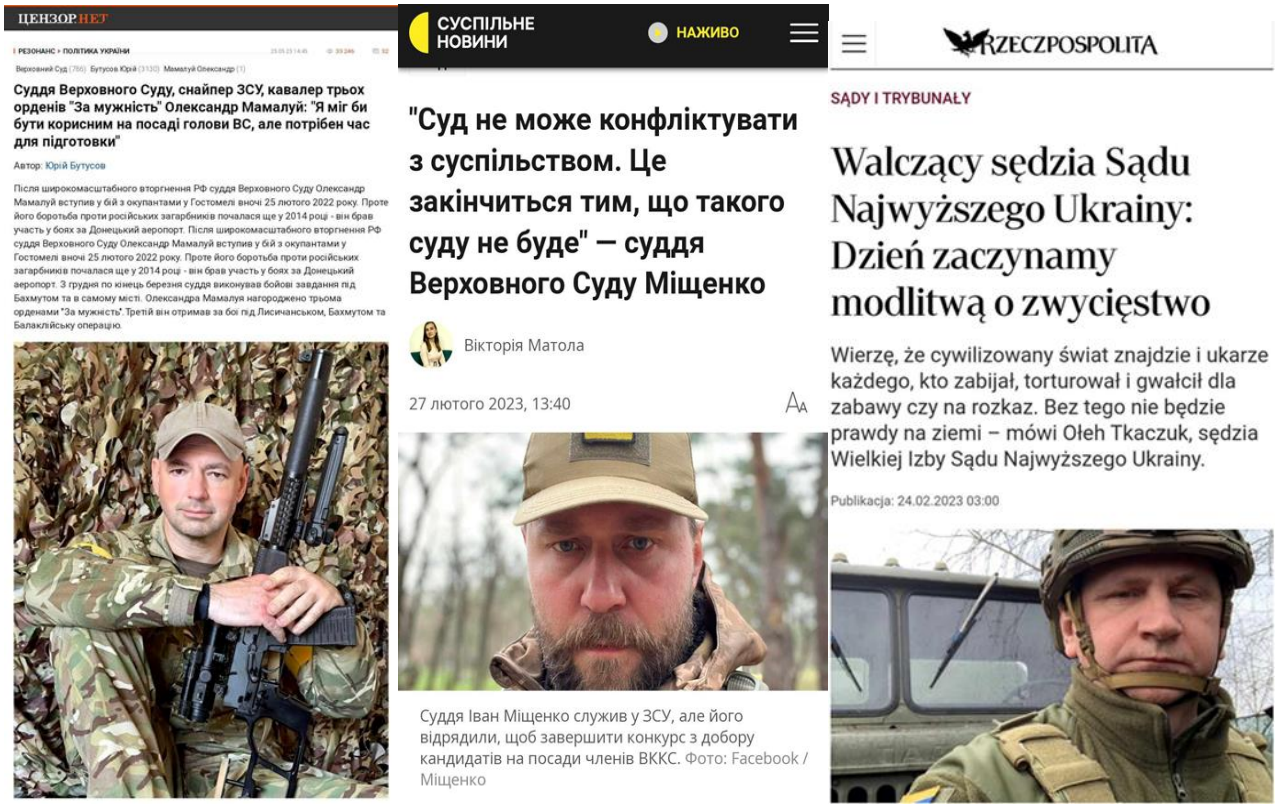

Інтерв'ю суддів ВС українським та закордонним виданням

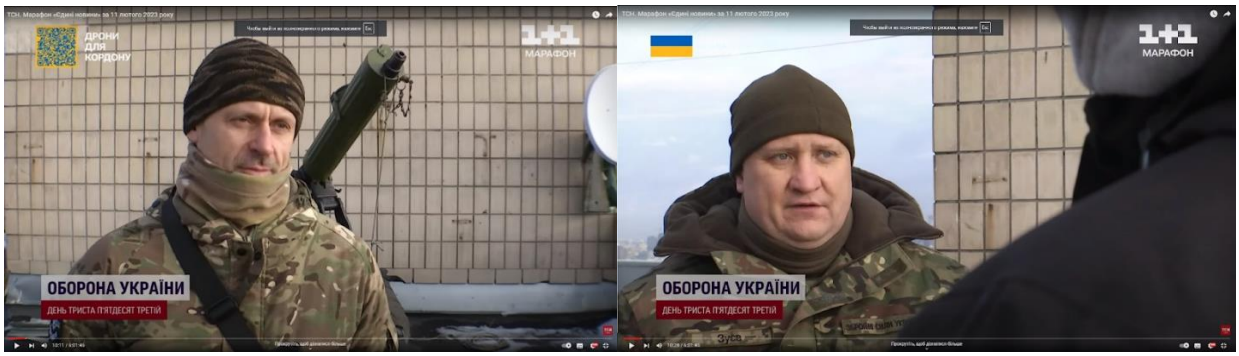

Під час всеукраїнського марафону «Єдині новини» судді ВС Юрій Чумак та Віталій Зуєв розповіли те, як поєднувати розгляд судових справ із захистом неба над Києвом

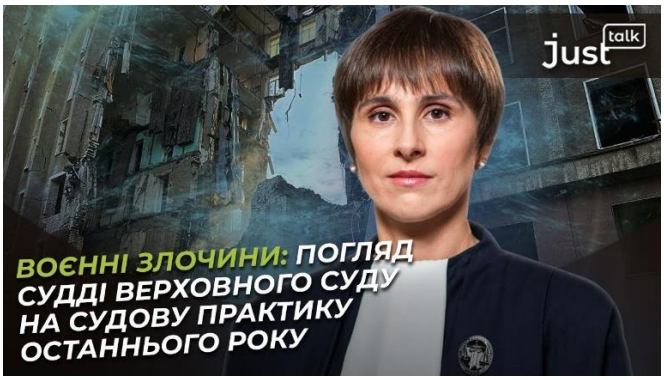

Заступник голови ККС ВС Наталія Антонюк виступила на відкритому майданчику для професійної дискусії про кримінальну юстицію «JustTalk»

Суддя ВС у КЦС Василь Крат став гостем каналу для навчання та обміну досвідом юристів «Center practical jurisprudence»

Відеокоментар судді ВС у ККС Миколи Мазура загальнонаціональному інформаційному каналу «Суспільне Новини»

Судді та працівники Апарату ВС також ведуть особисті правові блоги й авторські колонки як у юридичних, так і в суспільно-політичних медіа.

Блоги та авторські колонки суддів і працівників Апарату Верховного Суду

Завдяки проактивній комунікаційній політиці Верховного Суду у 2023 році медіа опублікували майже 1,9 тис. новин і повідомлень про діяльність ВС, а в соцмережах було опубліковано понад 470 дописів та блогів, які стосуються роботи найвищого суду в системі судоустрою України.

1 891 новину і повідомлення про діяльність Верховного Суду опублікували медіа

478 дописів та блогів у соцмережах, які стосуються діяльності Верховного Суду

Водночас Верховний Суд продовжує активно розвивати і власні інформаційні ресурси. Так, для зручності користувачів офіційного вебсайту ВС було розроблено новий функціонал «Мапа сайту», який значно спрощує пошук необхідної рубрики, та створено новий розділ, який містить відповіді на питання, що найчастіше виникають у громадян.

Крім того, на головній сторінці вебсайту розміщений блок «Судова практика», у якому користувачі вебсайту можуть оперативно ознайомитися з останніми надходженнями оглядів і дайджестів судової практики Верховного Суду, Європейського Суду з прав людини й Суду Європейського Союзу.

Загалом у 2023 році на 12 % збільшилася кількість переглядів вебсайту Суду порівняно з 2022 роком: з 3,27 млн до 3,66 млн.

826 новин і повідомлень про діяльність Верховного Суду розміщено на офіційному вебсайті ВС

6 838 матеріалів розміщено в інших рубриках офіційного вебсайту ВС

3 657 197 переглядів вебсайту Верховного Суду на офіційному вебпорталі «Судова влада України»

Протягом звітного періоду комунікаційна команда ВС активно розвивала інформаційні онлайн-майданчики Суду. Одним з основних комунікаційних інструментів є сторінка Верховного Суду в соціальній мережі Facebook, на якій у 2023-му було розміщено понад 900 новин і повідомлень. У публікаціях ішлося як про процесуальну, так і про позапроцесуальну діяльність Верховного Суду: швидкі новини (оперативна інформація щодо судових рішень у справах, які викликали суспільний резонанс), ілюстровані кейси (релізи про важливі правові висновки, сформульовані ВС у розглянутих справах), «подієві» релізи (інформація про заходи, участь у яких брали судді та працівники Апарату Верховного Суду).

Крім того, у Facebook розміщувалися новини про огляди та дайджести судової практики ВС, ЄСПЛ, Суду ЄС; інформація про міжнародні зустрічі; анонси заходів, які відбувалися у ВС, та релізи за результатами їх проведення; щотижневі статистичні дані щодо кількості справ, які надійшли до ВС та які Суд розглянув; повідомлення про опубліковані статті, коментарі, інтерв'ю суддів і працівників Суду; вітання з державними та професійними святами тощо.

У 2023 році запроваджено новий формат подання інформації – текстову онлайн-трансляцію події в режимі реального часу.

Опублікування актуальної, пізнавальної, корисної та важливої інформації на Facebook-сторінці ВС мало позитивний результат: кількість підписників зросла до 65 тис. Загальне охоплення користувачів у Facebook сягнуло 4,2 млн.

Також Верховний Суд інформує про свою діяльність у соцмережі Twitter (X).

912 новин і повідомлень
про діяльність Суду розміщено на офіційній сторінці Суду в соціальній мережі Facebook

65 202 підписники
на офіційній сторінці Суду в мережі Facebook
(+4 029 підписників за 2023 рік)

341 повідомлення розміщено
на каналі Суду в месенджері Telegram

15 610 підписників
на офіційному Telegram-каналі Суду
(+2 039 підписників за 2023 рік)

160 дописів
розміщено на офіційній сторінці Суду в мережі Instagram

9 571 підписник
на офіційній сторінці Суду в мережі Instagram
(+1 265 підписників за 2023 рік)

862 повідомлення
опубліковано на офіційній сторінці Суду в мережі Twitter (X)

816 підписників
на офіційній сторінці Суду в мережі Twitter (X)
(+82 підписники за 2023 рік)

63 800 переглядів
на офіційному Youtube-каналі Суду

3 214 підписників
на офіційному Youtube-каналі Суду
(+763 підписники за 2023 рік)

У месенджері Telegram Верховний Суд повідомляє про публікацію оглядів та дайджестів судової практики ВС, ЄСПЛ, Суду ЄС, розміщує актуальні правові висновки ВС у формі ілюстрованих кейсів. Другий рік поспіль зберігається тенденція до зростання аудиторії Telegram-каналу Верховного Суду: як у 2022-му, так і у 2023 році кількість підписників збільшилася на дві тис. осіб.

Протягом 2023 року на відеохостингу YouTube опубліковано 12 відео та три анімації, які разом набрали понад 60 тис. переглядів, що вдвічі більше, ніж у 2022-му.

160 – саме стільки дописів про позаробочу діяльність суддів та працівників ВС, благодійні ініціативи, допомогу захисникам та інші добрі справи, рекомендовані до перегляду фільми на правову тематику розміщено в мережі Instagram. Кількість підписників Instagram-сторінки ВС зросла майже на 1,3 тис.: з 8,3 до 9,57 тис. читачів.

Ще одним важливим напрямом комунікаційної діяльності ВС є взаємодія з представниками правової спільноти. Судді та працівники Апарату ВС активно долучаються до фахових форумів, круглих столів, конференцій, робочих зустрічей та інших публічних заходів, на яких обговорюють судову практику, наукові питання, проблеми, з якими стикається судова влада і які потребують нагального вирішення.

Забезпечення єдності судової практики, оптимізація мережі судів і заповнення вакантних посад суддів: Голова ВС окреслив пріоритетні завдання судової влади під час XII Судового форуму «Судова влада: як вийти з кризи?»

Верховний Суд організовував та у співпраці з міжнародними партнерами, органами державної влади, навчальними закладами, науковими установами, громадськими організаціями проводив онлайн-та офлайн заходи.

Під час таких конференцій, круглих столів, зустрічей, практикумів обговорювалися питання щодо роботи судів в умовах війни, єдності судової практики, розгляду справ, пов'язаних з війною, дистанційного правосуддя, кадрового та фінансового забезпечення судів, оптимізації мережі судів, необхідності модернізації законодавства та викликів, з якими стикається судова влада.

Заходи, присвячені проблемним питанням господарського судочинства під час війни та питанням щодо способів захисту порушеного права в господарському судочинстві

Круглий стіл «Застосування господарськими судами норм Кодексу України з процедур банкрутства»

6 липня 2023 року у Верховному Суді відбулася Шоста міжнародна науково-практична конференція «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Соціальні права. Виклики воєнного часу». Захід проводився в межах щорічних Днів адміністративної юстиції України.

Учасники конференції обговорили питання ефективності судового захисту соціальних прав у мирний і воєнний час, особливостей здійснення адміністративного судочинства в умовах війни, вивчення зарубіжного досвіду судового захисту соціальних прав під час війни.

Захід організував ВС у співпраці з Національною академією правових наук України та Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, а також міжнародними партнерами: проєктом Ради Європи «Посилення судових та позасудових засобів захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні», проєктом ЄС «Право-Justice», Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва (IRZ).

20 жовтня 2023 року у Верховному Суді відбувся круглий стіл «Механізми судового захисту дітей від домашнього насильства», участь у якому взяли судді ВС, апеляційних і місцевих судів, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений у справах ЄСПЛ, представники Офісу Генерального прокурора, Управління ювенальної превенції Національної поліції України, соціальних служб та служб у справах дітей, а також представники громадськості.

Круглий стіл «Механізми судового захисту дітей від домашнього насильства»

16 листопада 2023 року Верховний Суд спільно з проєктом ЄС «Право-Justice» провів круглий стіл «Судова влада та медіація: точки перетину». У заході взяли участь судді ВС, апеляційних і місцевих судів, медіатори, адвокати, інші зацікавлені особи.

Круглий стіл «Судова влада та медіація: точки перетину»

1 грудня 2023 року відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Правосуддя в Україні під час війни: проблеми розгляду корупційних та воєнних злочинів. VI Київський полілог». Учасники обговорили питання, зокрема, щодо протидії воєнним і корупційним кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану, суспільного інтересу в угодах про визнання винуватості, воєнних новел КК України, нових горизонтів розвитку інституту викривачів, кримінальної відповідальності воєнних злочинців з огляду на міжнародні стандарти тощо.

Організаторами заходу були: Верховний Суд, Вищий антикорупційний суд, Програма підтримки ОБСЄ для України та Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Міжнародна науково-практична конференція «Правосуддя в Україні під час війни: проблеми розгляду корупційних та воєнних злочинів. VI Київський полілог»

Кримінальне правосуддя в контексті війни, ефективний захист прав цивільного населення у воєнний час та відшкодування збитків, завданих війною, ефективне виконання рішень ЄСПЛ проти України в контексті забезпечення виконання рішень національних судів у справах із соціальних спорів, реформування юридичної освіти в контексті європейської інтеграції – це основні теми, які обговорювалися на Міжнародній конференції «Роль судової влади у подоланні викликів війни» у Львові 8–9 грудня 2023 року. Крім того, під час завершальної сесії заходу студенти мали нагоду поспілкуватися із суддями Верховного Суду та представниками Ради Європи.

Захід спільно організували Верховний Суд, Український католицький університет, відділ програм співробітництва Ради Європи та Програма підтримки ОБСЄ для України.

Про значення судової влади під час війни та післявоєнної відбудови говорили учасники Міжнародної конференції «Роль судової влади у подоланні викликів війни»

Про значення судової влади під час війни та післявоєнної відбудови говорили учасники Міжнародної конференції «Роль судової влади у подоланні викликів війни»

Останнім у календарі подій ВС, організованих у співпраці з партнерами, стало засідання Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, яке відбулося 13 грудня 2023 року. Учасники зустрічі обговорили актуальні питання щодо напрямів роботи у сфері забезпечення прав дитини в системі правосуддя.

Засідання Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх

Крім того, керівництво ВС проводило зустрічі з представниками місцевих та апеляційних судів для обговорення проблемних питань адміністративної, господарської, кримінальної і цивільної юрисдикцій.

Також Верховний Суд спільно з Асоціацією правників України провів онлайн-вебінари із суддями ВС. Говорили про судову практику, диджиталізацію судочинства й актуальні правові висновки в соціальних спорах.

Актуальною темою багатьох заходів стала діяльність судів в умовах воєнного стану та розгляд справ, пов'язаних із війною.

Зустріч голови Касаційного цивільного суду у складі ВС Бориса Гулька та суддів ВС у КЦС з керівником проєкту РЄ «Судові та позасудові засоби захисту прав осіб, постраждалих від війни в Україні» Ганною Христовою

Станіслав Кравченко під час сесії «Розширення співпраці Ради Європи та України у сфері кримінальної юстиції та правоохоронної діяльності у контексті війни», яка відбулася в межах презентації проєктів РЄ «Зміцнення прав людини в системі кримінальної юстиції України» і «Посилення правоохоронних органів України під час війни та у повоєнний період»

Освітньо-науковий інтенсив «500 днів супротиву України очима правоохоронців і правозахисників»

Навчальний візит української делегації суддів (делегат від ВС – Наталія Марчук) і працівників НШС України до Республіки Хорватія в межах проєкту «Вистоїмо разом. Вдосконалення системи підтримки постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з війною»

Судді ВС обговорили з представниками Ради Європи питання щодо компенсації збитків, завданих агресією рф проти України

Судді ВС Надія Стефанів та Микола Мазур під час міжнародної конференції «Правосуддя в національних судах у справах про міжнародні злочини»

Суддя ВС у КЦС Євген Синельников на засіданні Ради суддів Сінгапуру розповів про здійснення правосуддя в Україні в умовах воєнного стану

Суддя ВС у ККС Олександра Яновська взяла участь у роботі панельної дискусії «Fair Trials in Wars» («Справедливий суд щодо воєнних злочинів»), проведеної в межах щорічної конференції Міжнародної асоціації юристів (IBA)

Детальніше з інформацією про комунікацію ВС із суддями, експертами, правниками з-за кордону, а також про міжнародні зустрічі можна ознайомитися в розділі «Міжнародна діяльність».

Портал сучасного права Supreme Observer

У 2023 році юридичний інформаційний простір поповнився унікальним онлайн-ресурсом, що сприяє вдосконаленню комунікації Верховного Суду з правниками та громадськістю. Йдеться про новий ІТ-продукт – портал сучасного права Supreme Observer. Реалізація ідеї його створення відбулася завдяки проєкту ЄС «Право-Justice» та експертній підтримці ще одного багаторічного партнера Верховного Суду – ОБСЄ.

Supreme Observer – це інформаційна платформа з контентом на юридичну тематику:

– актуальні новини щодо діяльності судової системи та ексклюзивні інтерв'ю представників судової влади;

– судова практика Верховного Суду, Європейського Суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, яка для зручності користувачів оформлена у вигляді тематичних і періодичних оглядів та дайджестів;

– презентації суддів, у яких зібрана актуальна інформація щодо судової практики та нормативно-правової бази;

– відеозаписи заходів за участю суддів та інших представників юридичної спільноти тощо.

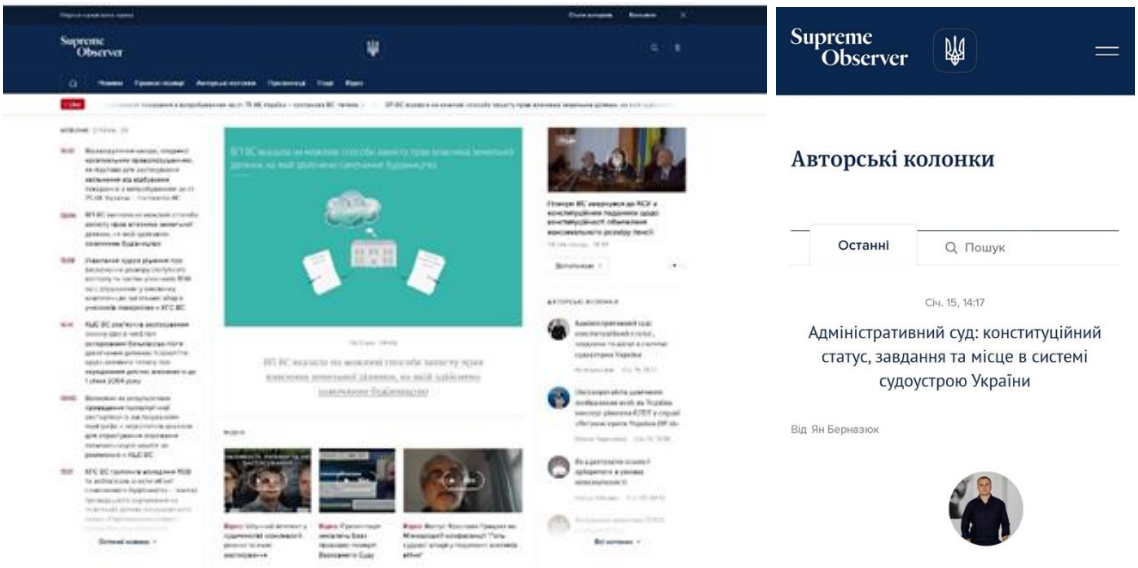

Портал сучасного права Supreme Observer

У рубриці «Авторські колонки» публікуються науково-практичні й аналітичні статті, авторами яких є судді та працівники Апарату Верховного Суду. Тож Supreme Observer стане у пригоді не лише юристам-практикам, що цікавляться актуальними правовими позиціями, а й науковцям, котрі стежать за розвитком правової думки.

Ознайомитися з порталом сучасного права Supreme Observer можна тут: https://so.supreme.court.gov.ua/, а переглянути відеозапис презентації вебресурсу – на YouTube-каналі Верховного Суду: https://www.youtube.com/watch?v=fGUKXMevq9I&t=11s.

Викладацька, просвітницька та наукова діяльність

Велику увагу представники Верховного Суду традиційно приділяють викладацькій, науковій і просвітницькій діяльності. Судді та працівники ВС читають лекції в Національній школі суддів України. Також судді Верховного Суду надають методичну допомогу суддям місцевих та апеляційних судів.

Так, у вересні 2023 року голова КЦС ВС Борис Гулько, суддя ВС у КЦС, секретар Пленуму ВС Дмитро Луспеник, суддя ВС у КЦС Руслан Лідовець із метою забезпечення апеляційних і місцевих судів методичною інформацією щодо правозастосування відвідали Хмельницький апеляційний суд, де відповіли на запитання судів першої та апеляційної інстанцій Хмельницької, Житомирської, Волинської, Рівненської, Тернопільської і Чернівецької областей. Судді Верховного Суду роз'яснили колегам спірні питання застосування норм процесуального права під час війни й деякі особливості розгляду певних категорій справ, посилаючись на судову практику ВС.

Представники КЦС ВС надали методичну допомогу суддям місцевих та апеляційних судів

У листопаді 2023-го судді ВС у КЦС Андрій Грушицький і Євген Петров провели семінар для суддів цивільної палати Закарпатського апеляційного суду та суддів місцевих судів регіону на тему «Проблемні питання правозастосування у цивільних справах».

Крім того, судді ВС у КЦС Ірина Фаловська та Алла Олійник, а також суддя ВС у ККС у відставці Валентина Щепоткіна провели семінар на тему «Проблемні питання правозастосування у цивільних справах» для суддів Черкаського апеляційного суду й суддів місцевих судів регіону.

Судді ВС під час семінарів щодо проблемних питань правозастосування для суддів апеляційних і місцевих судів

У грудні 2023 року судді ВС у КЦС Євген Синельников і Сергій Погрібний провели зустріч у Львівському апеляційному суді із суддями місцевих судів області та апеляційного суду. Учасники зустрічі обговорили проблемні питання правозастосування норм матеріального та процесуального права, які виникають при розгляді цивільних справ.

Також судді ВС діляться останніми тенденціями в судовій практиці з представникам інших юридичних професій: адвокатами, прокурорами, нотаріусами, правоохоронцями. Так, зокрема, на тренінгу для державних і приватних нотаріусів Тернопільської області «Нотаріальні дії в період воєнного стану, спадкування майна осіб, які померли на окупованій території або зоні бойових дій» суддя ВС Ольга Ступак розповіла про спадкування за законом і право на обов'язкову частку при спадкуванні за заповітом, строки прийняття спадщини під час війни, відмову від отримання свідоцтва про право на частку іншого з подружжя чи відмову від спадщини, спадковий договір, спільний заповіт подружжя і режим спільної сумісної власності.

Важливою є і комунікація з майбутніми правниками, які незабаром зануряться в юридичну сферу, формуватимуть правову політику держави та втілюватимуть її в життя.

Так, Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко та вчений секретар Науково-консультативної ради при ВС, суддя Великої Палати ВС Олег Ткачук провели зустріч зі студентами Навчально-наукового інституту права КНУ імені Тараса Шевченка.

Зустріч Голови ВС Станіслава Кравченка та судді ВП ВС Олега Ткачука
зі студентами ННІП КНУ імені Тараса Шевченка

Голова ВС розповів про організацію роботи судової системи в умовах воєнного стану, ініціативу створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії рф проти України та розроблення механізму відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок війни, а також про роль судового контролю в процесі досудового розслідування кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів.

Вчений секретар Науково-консультативної ради при ВС, суддя Великої Палати ВС Олег Ткачук розповів про діяльність НКР, структуру Верховного Суду й повноваження ВП ВС, зосередившись на такій підставі передачі справ на її розгляд, як наявність виключної правової проблеми.

Суддя ВС у КГС Олена Кібенко прочитала лекцію для студентів Стенфордського університету (США) в межах курсу «Україна: Правові реформи та управління під час воєнного стану та реконструкції». Курс викладається вперше в рамках Стенфордської школи права за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку. Лекція Олени Кібенко була присвячена висвітленню результатів двох етапів судової реформи, які проводилися протягом 2016–2023 років, проблемам суддівства та шляхам їх вирішення.

Суддя ВС Олена Кібенко провела лекцію для студентів Стенфордського університету

Суддя ВС у КЦС Василь Крат став «суддею» «колегії суддів» «районного суду» у фіналі студентського конкурсу «Судові дебати з цивільного права та судочинства». На конкурсі команди змагалися у формі участі в модельованому судовому засіданні як позивач чи відповідач за наперед визначеними фабулами. Усього до змагань долучилися 19 команд, що представляли 11 закладів вищої освіти зі всієї України.

Ще Василь Крат читав лекцію для студентів на тему «Значення договору в приватному праві», а також провів інтерактивне заняття – модельоване судове засідання.

Суддя ВС у КЦС Василь Крат завжди активно спілкується з майбутніми юристами

Суддя ВС у КАС Мирослава Білак узяла участь у професійно-освітньому курсі для молоді «Державотворець: молодь важлива», який відбувся на базі Київської школи державного управління імені Сергія Нижного. Спікерка висвітлила тему «Судова система: хто в Україні відновлює справедливість?» та поділилася власним досвідом на шляху до професії судді.

Суддя ВС у КАС Мирослава Білак долучилася до професійно-освітнього курсу для молоді

Суддя ВС у КАС Альберт Єзеров і суддя ВС у ККС Наталія Марчук узяли участь у XIX Всеукраїнській правничій школі з судочинства в умовах війни. Альберт Єзеров розповів про взаємодію конституційної та адміністративної юрисдикцій на прикладі справи про посилений соціальний захист військовослужбовців, а Наталія Марчук виступила з темою «Воєнні злочини: особливості кваліфікації за міжнародним та національним законодавством», зосередившись на практичних аспектах роботи.

Судді ВС Альберт Єзеров і Наталія Марчук узяли участь у XIX Всеукраїнській правничій школі з судочинства в умовах війни

Суддя ВП ВС Дмитро Гудима як спеціальний гість-доповідач виступив на «Всеукраїнському антикорупційному муткорті 3.0». Цей просвітницький проєкт спрямований на підвищення обізнаності молоді щодо проблем корупції, а також на поглиблення теоретичних знань і вдосконалення навичок з кримінального права, процесу розслідування корупційних злочинів і розгляду справ у суді.

Можливості та перспективи використання штучного інтелекту в роботі юриста – одне з найактуальніших питань, яке жваво обговорюють у правничій спільноті. Цій проблематиці присвятив увагу перший заступник керівника Апарату Верховного Суду Расім Бабанли, який на запрошення кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою ННІП КНУ імені Тараса Шевченка завітав до університету на зустріч зі студентами. На цій зустрічі, серед іншого, йшлося і про практику ЄСПЛ та її застосування національними судами.

Перший заступник керівника Апарату ВС Расім Бабанли під час зустрічі зі студентами ННІП КНУ імені Тараса Шевченка

Також представники Верховного Суду приділяють час і правовій просвіті школярів. Так, суддя ВС у КАС Володимир Кравчук та суддя ВС у КЦС Ольга Ступак долучилися до семінару з професійної орієнтації на тему «Рішуче йди до мети» для учнів старших класів одного зі столичних ліцеїв. Володимир Кравчук розповів про важливість Конституції України, усвідомлення власної гідності та свободи кожною людиною. Також

він згадав про те, як відбувається захист прав в адміністративному судочинстві. Ольга Ступак ознайомила ліцеїстів з особливостями професії судді.

Судді ВС Володимир Кравчук та Ольга Ступак розповіли школярам про захист прав людини й особливості суддівської професії

За доброю традицією Верховний Суд уже вкотре взяв участь у фестивалі для дітей та підлітків «NEОсвітній Арсенал». Суддя ВС у КАС Ян Берназюк провів «Урок справедливості», щоб розказати школярам, для чого потрібен суд і як він може допомогти вирішити суперечку. Під час уроку юні справедливці дивилися мультфільми та, уявляючи себе в ролі справжніх суддів, допомагали героям розв'язувати спори.

«Урок справедливості» від судді ВС у КАС Яна Берназюка в межах «NEОсвітнього Арсеналу»

Крім того, студенти і школярі – завжди бажані гості у Верховному Суді. Навесні 2023 року під час екскурсії Кловським палацом майбутні правники з Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ дізналися про історію суддівства в Україні та світі.

Верховний Суд радо вітав у своїх стінах майбутніх правників

У межах проведення Днів адміністративної юстиції України студенти двох столичних вишів відвідали КАС ВС. Під час екскурсії вони зустрілися з головою КАС ВС Михайлом Смоковичем, який розповів про історію становлення та розвитку адміністративної юстиції в Україні.

Візит студентів до КАС ВС у межах проведення Днів адміністративної юстиції в Україні

У межах просвітницької діяльності суддя ВС у ККС Олександра Яновська стала ведучою рубрики #JustTalk_Context проєкту «JustTalk». Зважаючи на те, що завжди важливо тримати руку на пульсі подій і розуміти, з якими правовими викликами доведеться стикнутися в майбутньому, суддя спілкується з експертами на цікаві та важливі теми.

Суддя ВС у ККС Олександра Яновська стала ведучою рубрики #JustTalk_Context

Судді та працівники ВС активно займаються науковою діяльністю. Так, заступник голови ККС ВС Наталія Антонюк стала координатором теми дослідження «Злочини проти основ національної безпеки України через призму доктрини кримінального права та практики правозастосування», проведеного вітчизняними вченими (матеріал опубліковано в журналі «Право України»). Також суддя координувала актуальну тему п'ятого номера юридичного журналу «Право України» за 2023 рік «Воєнні злочини: погляд крізь призму національного кримінального права».

Судді ВС Дмитро Гудима та Василь Крат долучилися до підготовки монографії «Право власності: крізь призму судової практики» за редакцією д. ю. н., професора, члена-кореспондента НАПрН України Інни Спасибо-Фатєєвої.

Суддя ВС у КАС Альберт Єзеров став редактором посібника «Захист прав ветеранів АТО / ООС, інших військовослужбовців адміністративними судами України». Серед

авторів видання – судді ВС у КАС та окружних адміністративних судів, співробітники Апарату ВС, представники НШС України, Міністерства оборони України.

Також Альберт Єзеров став одним з авторів підручника для 10 класу «Правознавство (профільний рівень)», який у квітні 2023 року отримав гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Суддя ВС у КАС Альберт Єзеров став редактором посібника щодо питань права власності та співавтором підручника з правознавства

У грудні 2023 року в КАС ВС відбувся науково-практичний круглий стіл, на якому було презентовано монографічне дослідження «Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення». Голова КАС ВС Михайло Смокович (рецензент монографії) наголосив, що ця наукова робота підготовлена потужним авторським колективом, а порушені в ній питання є надактуальними.

Презентація монографічного дослідження «Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення» у КАС ВС

На захисті України: як Верховний Суд долучився до оборони країни та допомоги армії

Протягом 2023 року судді та працівники Апарату ВС продовжували підтримувати Сили оборони України: одні – захищаючи нашу країну зі зброєю в руках, інші – забезпечуючи воїнів усім необхідним.

Звитяга наших колег, що долучилися до війська, була відзначена на найвищому державному рівні. За особисту мужність, виявлену під час захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, самовіддане виконання військового обов'язку Олександр Мамалуй – заступник Голови ВС – нагороджений орденом «За мужність» І ступеня, тож став повним кавалером цього ордена.

До того ж Олександра Мамалуя нагороджено почесним нагрудним знаком Головнокомандувача Збройних Сил України «Срібний хрест», а секретар судового засідання Владіслав Янковський був удостоєний почесного нагрудного знака Головнокомандувача ЗСУ «Сталевий хрест».

Олександра Мамалуя та Владіслава Янковського відзначено державними нагородами

Судді ВС у КГС Віталій Зуєв і Юрій Чумак, які ще на початку повномасштабної війни долучилися до лав ДФТГ «Мрія», у вільний від роботи та бойових чергувань час регулярно відвідують військових, що несуть службу в зоні бойових дій, щоб особисто передати їм необхідну гуманітарну допомогу.

The judges, builders and barmen helping to defend Ukraine's skies

View from Ukraine

Daniel McLaughlin

Volunteer battalions on Kyiv's rooftops are playing a crucial role in stopping drone strikes

Стаття у виданні «The Irish Times» про суддів ВС у КГС Віталія Зуєва та Юрія Чумака, котрі у складі ДФТГ «Мрія» забезпечують протиповітряну оборону Києва

Судді ВС у КГС Віталій Зуєв і Юрій Чумак під час поїздки в Донецьку область

Упродовж 2023 року колектив Верховного Суду постійно долучався до різних благодійних ініціатив, відгукувався на запити волонтерів і передавав кошти на купівлю необхідного нашим захисникам спорядження й техніки – розвідувальних дронів, ноутбуків, запчастин та витратних матеріалів для ремонту автомобілів тощо.

Верховний Суд активно долучається до забезпечення українських військових усім необхідним для оборони держави

Під час війни виникає чимало нагальних потреб, які необхідно задовольняти максимально швидко, адже від цього безпосередньо залежать життя людей. Саме тому у Верховному Суді продовжується традиція проведення Днів донора, під час яких усі охочі можуть здати кров для тих, хто цього потребує.

Судді та працівники Апарату ВС регулярно стають донорами крові, роблячи свій внесок у порятунок життів

Соціальні ініціативи

Свій позаробочий час працівники Апарату Верховного Суду присвячували й іншим добрим справам. Зокрема, співробітниці ВС долучалися до ініціативи волонтерської організації «Repair Together» та брали участь у відбудові зруйнованих окупантами будинків на Чернігівщині.

Співробітниці ВС допомагають відновити будівлі, які постраждали внаслідок ворожих обстрілів

Дбаючи про чисте довкілля та щиро бажаючи зробити навколишній світ кращим, співробітники ВС беруть активну участь у місцевих толоках.

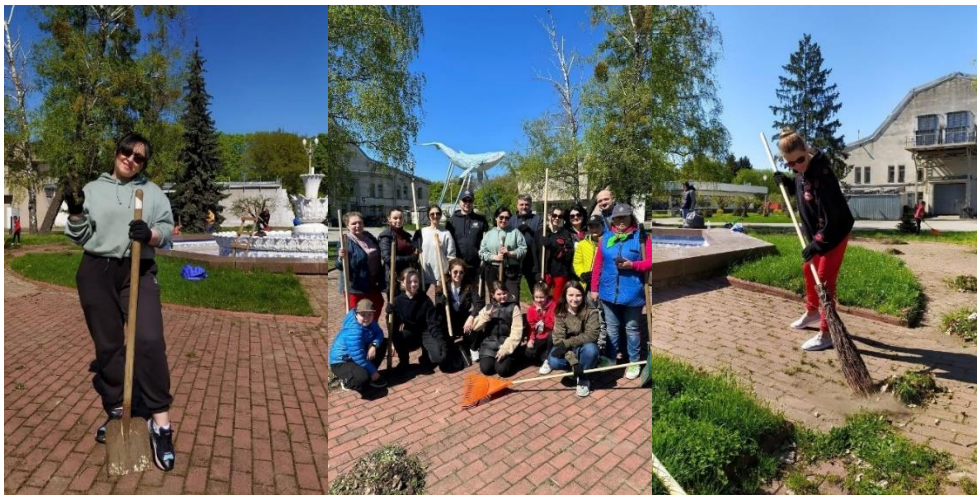

Працівники КАС ВС під час толоки на ВДНГ

Об'єднавши зусилля з волонтерською спільнотою, Верховний Суд організував збір дитячих книжок, розмальовок, канцтоварів і настільних ігор для дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб.

Також ВС спільно з волонтерами реалізував ще одну ініціативу – благодійну акцію «Книги на фронт». Разом з улюбленими літературними творами судді та працівники ВС передавали військовим листівки зі словами вдячності, теплими й щирими побажаннями. Зібрані в межах акції книги відправили в госпіталі, реабілітаційні центри і навіть безпосередньо на передову.

Верховний Суд регулярно проводить різнопланові благодійні акції

Як і в попередні роки, судді та працівники Апарату ВС приділяли час і спортивному дозвіллю. При цьому більшість спортивних заходів, до яких долучилися представники ВС, були благодійними.

Завдяки учасникам «Пробігу під каштанами» зібрано кошти для придбання обладнання для Центру дитячої кардіології та кардіохірургії МОЗ України.

На знак вшанування пам'яті полеглих захисників і захисниць працівники ВС взяли участь у щорічному забігу «Шаную воїнів, біжу за героїв України».

ВС активно долучається до благодійних спортивних подій

Також минулого року відбувся благодійний футбольний турнір, метою якого був збір коштів на потреби Військово-медичного клінічного центру Західного регіону. У цих спортивних змаганнях між судами Верховний Суд представляла команда КАС ВС.

Команда КАС ВС перемогла у Всеукраїнському футбольному турнірі серед молодих юристів «Lawyer's Friendship Cup 2023»

Стежте за нами онлайн

supreme.court.gov.ua

fb.com/supremecourt.ua

t.me/supremecourtua

@supremecourt_ua

twitter.com/supremecourt_ua

so.supreme.court.gov.ua